

ÎN UMBRA LUI SATURN

EDITURA HERALD

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HOLLIS, JAMES

În umbra lui Saturn. Despre rănirea și vindecarea bărbaților/James Hollis; trad.

din lb. engleză: Andrei Găitănanu; Sorana Oțetea. – București: Herald, 2023

ISBN 978-630-6550-23-4

I. Găitănanu, Andrei Pătru (trad.)

II. Oțetea, Sorana (trad.)

159.9

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Under Saturn's Shadow: The Wounding and Healing of Men. Studies in Jungian Psychology by Jungian Analysts / Hollis James

Copyright© 1994 by James Hollis

Inner City Books

Honorary Patron: Marie-Louise von Franz

JAMES HOLLIS

În umbra lui Saturn

DESPRE RĂNIREA ȘI VINDECAREA BĂRBAȚILOR

Traducere din limba engleză de

ANDREI GĂITĂNARU

SORANA OȚETEA

EDITURA HERALD
București

Colecția **ARHETIP**

Redactor:

Andreea Tincea

Viziune grafică și DTP:

Ela Stoica

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald.
Copyright © 2023

Sub patronajul onorific al Mariei-Louise von Franz
Studii de psihologie jungiană realizate de analiști jungieni
Daryl Sharp, Editor General

EDITURA HERALD

*Pentru tata, pentru fratele meu Alan, pentru fii mei
Timothy și Jonah, pentru ginerele meu Daniel
și pentru fiica mea Taryn.*

CUPRINS

INTRODUCERE	11
1. Moștenirea saturniană: Juguri, roluri, așteptări	19
2. Groaza de dragon: Femeia interioară și femeia exterioară	41
3. Rănirea necesară: Rituri de trecere	87
4. Foamea de Tată	117
5. Vindecând sufletele bărbaților	141
<i>Cele 8 Secrete</i>	141
<i>Complexul Matern / Sarcina Tatălui</i>	154
<i>Ce este vindecarea și cine este vindecătorul?</i>	157
<i>7 pași către vindecare</i>	162
BIBLIOGRAFIE	191
INDEX	197

„Amintește-ți, ai ajuns aici înțelegând necesitatea de a te confrunta cu tine însuși, doar cu tine însuși. De aceea, mulțumește-i oricui îți oferă această oportunitate.”

Gurdjieff, *Întâlniri cu oameni remarcabili*¹

¹ *Întâlniri cu oameni remarcabili*, G. I. Gurdjieff, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2019. În original, *Meetings with remarkable men*. A se vedea și colecția de autor Gurdjieff apărută la Editura Herald: *În căutarea ființei* (2016), *Viața e reală doar atunci când „Eu sunt”* (2015), *Viziuni din lumea reală* (2014). (N. red.)

EDITURA HERALD

INTRODUCERE

Această carte a apărut în urma unei conferințe susținute la Philadelphia Jung Center, în aprilie 1992. Conferința respectivă s-a lăsat îndelung așteptată. Am evitat în mod intenționat subiectul timp de un deceniu deși, ca analist jungian, suferința bărbaților, aspirațiile acestora și vindecarea lor mă preocupau din ce în ce mai mult. Acum 12 ani, în practica mea de cabinet, raportul dintre femeile și bărbații aflați în analiză era de 9 la 1. În acest moment lucrez în cabinetul meu mai mult cu bărbați decât cu femei, raportul actual fiind de 6 la 4. Cred că această schimbare este vizibilă și în cabinetele altor terapeuți și probabil că motivele pentru care acest lucru se întâmplă au contribuit și la amplificarea mișcării de emancipare a bărbaților. Am evitat subiectul, pentru că atât de multe detalii păreau a fi într-o schimbare permanentă. Consideram că pe această temă putea ieși în cel mai bun caz o vastă lucrare academică și de eliberare emoțională, iar în cel mai rău caz o apariție editorială în stilul *pop-psych*¹, de care aș fi fost dezgustat.

Mă preocupă foarte mult procesele de vindecare și transformare ale oamenilor. Această muncă este de obicei atât de intensă, atât de profund personală, încât este adesea ușor să uiți de lumea largă din care facem parte cu toții și de vasele

¹ Abreviere pentru *popular psychology*, „psihologie populară”. (N. tr.)

probleme sociale care ne rănesc pe toți. Dar mi-a devenit din ce în ce mai clar faptul că poveștile personale ale bărbaților se suprapun și prezintă motive asemănătoare. Așa cum femeile au descoperit deja înaintea noastră, am început și eu să-mi dau seama treptat că pentru bărbați experiența colectivă este, de asemenea, o parte inevitabilă a poveștii lor personale. Îțele fundamentale ale poveștii personale și ale mitologiei colective se împletesc în formarea caracterului individual.

Desigur, până acum au apărut multe cărți bune despre diverse aspecte ale dilemei cu care se confruntă bărbații moderni. În această carte voi face din când în când referire la ele în mod direct, conștient și cu recunoștință. Cu toții luăm parte la lupta pentru integrarea în comunitate și fiecare dintre vocile noastre are un ton diferit. Nu îmi propun să ofer o contribuție originală la studiul academic al masculinității, ci mai degrabă, să abordez chestiuni complexe pentru a le distila, pentru a le integra și pentru a le exprima în termeni care pot fi înțeleși de cât mai mulți. De asemenea, mă bazez pe experiența clinică cu bărbați aflați în terapie. Aceștia le sunt recunoscători pentru permisiunea de a folosi materialul lor.

Ca atare, scopul acestei cărți, în *umbra lui Saturn*, este acela de a oferi o viziune succintă asupra rănirii și vindecării bărbaților, de a examina perspectiva asupra acestor lucruri analizând ultimii 10 ani ai acestui secol.¹

Însă mai mult decât atât, scopul acestei cărți este împărtășirea unui fel de mărturisire pe marginea acestui subiect pe care am evitat timp de mai mulți ani să o exprim, nu doar pentru că această problemă părea a fi atât de mult în schimbare, ci și pentru că la rândul meu am suferit de pe urma unei vieți trăite „în umbra lui Saturn”, nefiindu-mi întotdeauna clar unde

¹ Cartea a fost publicată pentru prima dată în 1994. (N. red.)

mă aflu în relație cu propria mea natură masculină. Soarta a vrut ca eu să mă nasc bărbat. Timp de mai mulți ani, am considerat această întâmplare și consecințele ei ca fiind de la sine înțelese și am crezut că este mai degrabă înspăimântător decât eliberator să încerc să ies din această umbră saturniană. În paginile care urmează, mă voi referi din când în când la exemple autobiografice, nu pentru a mă răsfăța, ci pentru că le consider tipice și reprezentative. Așa cum a remarcat pictorul Tony Berlant, „cu cât o operă de artă este mai personală și mai introspectivă, cu atât devine mai universală”¹.

Concentrându-mă asupra problemelor specifice bărbaților, nu intenționez să minimalizez rănilor femeilor. Noi, cei de sex bărbătesc, le datorăm o profundă recunoștință acelor femei care s-au făcut auzite, nu doar pentru a-și exprima propria durere impusă de cultura noastră sexistă, ci și pentru a-i elibera pe bărbați spre a fi mai deplin ei înșiși. Acest *cri de coeur*² al femeilor i-a ajutat pe bărbați să privească mai conștient spre propria lor rănire și, în consecință, ne este tuturor mai bine. Exemplul femeilor care se luptă pentru a se elibera din aspectele de umbră ale colectivului le dă curaj și îi obligă pe bărbați să facă la fel. Dacă bărbații nu vor ieși din întuneric, ei vor continua să rănească femeile și să se rănească unul pe celălalt, iar lumea nu va putea fi niciodată un loc în care să ne simțim în siguranță sau un mediu sănătos. Ca atare, această muncă pe care o facem nu este doar pentru noi înșine, ci și pentru cei din jurul nostru.

La mijlocul secolului trecut, teologul danez Søren Kierkegaard sublinia faptul că nu putem opri procesul de îmbătrânire, putem doar să acceptăm că vom pieri.³ Forțele inconștientului,

¹ Peter Clothier, „Hammering Out Magic”, în *Art News*, p. 113.

² Fr. pentru „strigăt profund, apăsător, din inimă”, „protest plin de patimă”. (*N. red.*)

³ *The Journals of Kierkegaard*, p. 165.

instituțiile publice și ideologiile care ne conduc viața au o asemenea forță inerțială, încât nu putem spera să producem schimbări rapide în societate și în rolurile de gen ale acesteia. Chiar și așa stând lucrurile, prima cerință este ca bărbații să devină conștienți de faptul că ei sunt teribil de răniți. Trauma lor neconștientizată îi face să se rănească în mod repetat pe ei înșiși și, de asemenea, să rănească femeile. Adesea m-a frapat modul în care femeile nu au avut cum să nu ajungă să îi urască pe bărbații care le abuzează și aproape în aceeași măsură, m-a intrigat cât de mult ajung bărbații să se urască și să se teamă unii de alții.

Ca atare, aceasta este o carte care se bazează pe munca multora, în scopul de a-i aduce pe bărbați la un nivel mai înalt de conștientizare și pentru a dezvolta dialogul care trebuie să se întâmple în vederea vindecării. *Imago*-urile¹ care în mod conștient sau inconștient ne guvernează viețile, pot fi perlaborate² doar prin intermediul suferinței personale, individuale, dar capacitatea crescândă a bărbaților de a-și mărturisi durerea și furia, de a se angaja tot mai mult în a conversa unii cu ceilalți, va ajuta de asemenea, la vindecarea rănii acestei lumi.

Îl invit pe cititor (fie el sau ea) să se transpună în călătoria descrisă aici. De exemplu, pentru femei, descrierea luptei cu complexul matern poate fi utilă în înțelegerea acelei ciudate ambivalențe care pare să-i afecteze pe bărbații din viețile lor. Călătoria bărbaților presupune întâlnirea cu multe obstacole, cu multe pericole. Rigorile și sarcinile care ne atrag aten-

¹ *Imago* – termen introdus de Jung în O.C.5 și preluat ulterior în psihanaliză. Se referă la imaginea subiectivă despre obiect, bazată pe starea internă și pe dinamica subiectului. A se vedea și în *Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene*, Herald, 2014. (N. tr.)

² În psihologie, termen de specialitate care desemnează travaliul psihic prin care subiectul acceptă anumite elemente refulate și se eliberează de mecanisme comportamentale repetitive. (N. red.)

ția sunt cele pe care, cel mai probabil, le trăim într-un mod semnificativ. Nu este adevărat că ceea ce nu știm nu ne poate răni; dimpotrivă, ceea ce nu știm ne rănește profund. Precum Samson, putem dărâma orbește templul peste noi înșine.

Pentru ca fiecare dintre noi să devină mai conștient de transformările și de chinurile prin care trec bărbații, sunt obligat să divulg secrete masculine. Le dezvălui pentru ca femeile să înțeleagă mai bine. Unele dintre aceste secrete le pot fi necunoscute chiar bărbaților, deși mă îndoiesc sincer că se va găsi vreun cititor bărbat care să nu fie de acord cu faptul că aceste secrete fac referire la rănile pe care le-a purtat în inima sa însingurată și înspăimântată. Dacă nu putem pune capăt rănirii și fricii, poate reușim să împiedicăm măcar izolarea.

*

Titlul acestei cărți face aluzie la faptul că bărbații, la fel ca femeile, trudes mereu în umbra grea a ideologiilor, unele conștientizate, altele moștenite din familie și din grupul etnic, iar altele, parte a țesăturii istoriei unei națiuni și a țărâmului ei mitic. Această umbră strivește sufletul. Bărbații trudes sub greutatea acestei poveri, oprimați și vătămați în spirit. Experiența acestei umbre împovărătoare este saturniană. Definițiile a ceea ce înseamnă rolurile și așteptările pe care le avem de la masculinitate, competiția și animozitatea, rușinarea și devalorizarea multora dintre bunele calități și abilități ale bărbaților, contribuie toate la amplificarea acestei greutăți zdrobitoare. Povara aceasta a existat dintotdeauna, dar acum, bărbații curajoși încep să pună la îndoială necesitatea de a trăi sub greutatea ei.

Saturn a fost zeul roman al agriculturii. Pe de o parte, ca zeu al (principiului – n. red.) Generării, el a contribuit la crearea civilizației romane timpurii. Pe de altă parte, a fost asociat

cu un șir de povestiri sumbre și sângeroase. Încarnarea sa grecească anterioară, Cronos, s-a născut din principiul masculin Uranus și din principiul feminin Ge sau Gaia. Uranus își ura copiii, pentru că se temea de potențialul lor. Legenda ne spune că el a fost „primul care a urzit acțiuni rușinoase”¹. Soția sa, Gaia, a făurit o seceră și l-a convins pe Cronos să-și atace tatăl. Cronos a lovit și a tăiat falusul tatălui său. Din picăturile de sânge care au căzut pe pământ s-au născut giganți înfricoșători. Marea stropită de lichid seminal și fecundată a dat naștere Afroditei, al cărei nume înseamnă „născută din spumă”².

Cronos-Saturn și-a înlocuit tatăl și a devenit un tiran la fel de mare. Ori de câte ori el și consoarta sa, Rhea, zămisleau copii, el îi mânca. Singurul copil care s-a sustras acestei sorti a fost Zeus. La rândul său, Zeus a condus o revoltă împotriva propriului tată, urmată de un război de 10 ani. Odată cu triumful lui Zeus, multe forțe civilizatoare și-au făcut apariția, dar și el a căzut pradă complexului de putere și a devenit tiranic³.

Astfel, povestea lui Cronos-Saturn este una despre putere, gelozie, insecuritate, violență față de principiul Erosului, față de capacitatea de a genera și față de pământ. Așa cum a remarcat cândva Jung, acolo unde domnește puterea, lipsește iubirea⁴. Odată cu marea capacitate de emancipare pe care o reprezintă zeii, asistăm și la degenerarea acesteia în complexul de putere. Puterea în sine este neutră, dar fără Eros, ea este bântuită de

¹ *Crowell's Handbook of Classical Literature*, p. 109.

² *Ibidem*, p. 41.

³ Oprimarea lui Prometeu și a altora de către Zeus este bine cunoscută. Vezi, de exemplu, Edith Hamilton, *Mythology*, pp. 75-78.

⁴ „Acolo unde domină iubirea, nu există voință de putere și unde domnește puterea, lipsește iubirea”, *Problema tipului atitudinal*, în „Două scrieri despre psihologia analitică”, *Opere Complete*, vol. 7, *Două eseuri de psihologie analitică*, OP 7, Editura Trei, 2007, par. 78, pp. 67-68. (N. tr.)

frică și ambiție compensatorie, împinsă către extreme violente. După cum a observat Shakespeare: „Neliniștit e capul care poartă o coroană”¹.

De-a lungul istoriei, majoritatea bărbaților au crescut în umbra acestei moșteniri saturniene. Au suferit de pe urma degenerării emancipării, au fost conduși de frică, rănindu-se pe ei înșiși și pe alții. Bărbații din zilele noastre ar putea simți că nu există alternative, că moștenirea lui Saturn este singura variantă pe care o au la dispoziție. Eu nu cred asta.

În umbra lui Saturn este o carte oferită cititorului pentru a-l ajuta să identifice unele dintre multele moduri în care acest mit întunecat ne-a rănit sufletele. Speranța mea este că i-ar putea determina pe toți cei care o citesc să privească înăuntrul lor și să caute o mai mare libertate personală.

Cele 8 secrete pe care le poartă bărbații în interiorul lor

1. Viețile bărbaților sunt guvernate de impuneri restrictive de rol în aceeași măsură ca viețile femeilor.
2. Viețile bărbaților sunt în mod fundamental guvernate de frică.
3. Puterea femininului are o pondere imensă în economia psihică a bărbaților.
4. Bărbații fac parte dintr-o conspirație a tăcerii al cărei scop este suprimarea adevărului lor emoțional.
5. Pentru că bărbații trebuie să o părăsească pe Mamă și să depășească complexul matern, rănirea lor este necesară.
6. Viețile bărbaților sunt violente pentru că sufletele lor au fost violate.
7. Fiecare bărbat poartă un dor profund legat de Tatăl său și de Tații tribului său.
8. Ca să se vindece, bărbații trebuie să activeze în interiorul lor ceea ce nu au primit din afară.

¹ William Shakespeare, *Henry IV*, partea a II-a, scena 3, în *The Complete Works of Shakespeare*, Glenview, IL: Scott-Foresman, 1970.

EDITURA HERALD

MOȘTENIREA SATURNIANĂ: JUGURI, ROLURI, AȘTEPTĂRI

„Omul s-a născut liber, dar pretutindeni trăiește în lanțuri”¹. Așa începea Jean Jacques Rousseau, în 1762, *Contractul Social sau Principiile Dreptului Politic*. Cu toții ne naștem liberi, purtând în noi germenii integrității și ai sănătății, după care intervine viața. Din moment ce pentru împlinirea nevoilor de bază copiii depind de părinții lor și de cultura în care se nasc, ei sunt rapid înstrăinați de firea lor naturală. Cu toții suntem deprinși social să servim și să întreținem colectivul, structurile familiale și instituțiile sociale care au o viață proprie, dar care pentru susținerea lor, necesită sacrificarea repetată a individului.

În textura oaselor noastre, în țesătura nervilor noștri, în culoarele memoriei, purtăm încă acel copil prețios. La fel ca tânărul James Agee², cine nu s-a întins în iarbă, sub stele unei nopți de vară, minunându-se de misterul a toate câte sunt... un copil intuind marile întrebări care i se aștern dinainte? „Vor-

¹ Jean Jacques Rousseau, *Contractul Social*, Editura Mondero, 2007, p. 24. (N. tr.)

² James Rufus Agee, romancier american, jurnalist, poet, scenarist și critic de film. În 1958, i-a fost acordat postum premiul Pulitzer pentru romanul său autobiografic *A death in the family*. (N. red.)

bim acum despre serile de vară din Knoxville, Tennessee, de pe vremea când trăiam acolo, fiind cu succes deghizat față de mine însumi, în chip de copil”¹. În timp ce adulții, terminând cina, ieșeau afară, ajustau stropitorile de gazon și se așezau pe balansoarul scârțâitor de pe verandă, copilul care am fost aștepta într-o reverie, până când

„somnul, cu un zâmbet blând, mă atrage (spre reverie – n. red.): ceilalți mă primesc și mă tratează tacit ca pe unul de-al lor și ca pe un membru îndrăgit în acea casă. Dar ei nu-mi vor spune... oh, nu, nu-mi vor spune, nici acum, nici altcândva... nu-mi vor spune cine sunt eu.”²

Rememorarea lucrurilor trecute, așa cum o face Agee, este replicată în viața fiecăruia dintre noi: minunea de a fi pe acest pământ care se rotește și cețurile vag angoasante care plutesc pe drumul ce duce spre viitor și care ne fură bucuria vieții ce ne curge prin vene. Și unde s-a dus? De ce această greutate, această durere a trupului, această oboseală sufletească, această blazare a creierului și a oaselor? Ce s-a întâmplat cu acel copil speriat, dar plin de sine? El trăiește încă în momentele de spontaneitate, în „singuraticul impuls al încântării”³ și în visele diafane care scapă conștientizării în drumul nostru spre locul de muncă. El trăiește nemișcat, dar foarte adânc în interior, obosit și greu împovărat de umbra saturniană.

Permiteți-mi să ilustrez cu un exemplu personal. Din când în când tatăl meu râdea, făcea o glumă sau chiar fluiera. Încă din copilărie realizasem faptul că atunci când tatăl meu fluiera, situația era foarte sumbră. Însă, chiar de pe atunci, mi-am dat seama de impulsul eroic prezent în el. Folosind

¹ *A death in the family*, p. 11.

² *Ibidem*, p. 15.

³ W. B. Yeats, „An Irish Airman Foresees His Death”, rândul 11, în *The Collected Poems of W.B. Yeats*.

un clișeu, aș spune că fluiera, sfidând întunericul. Începusem să-mi dau seama după un timp, că atunci când fluiera nu era un moment de bucurie, ci un unul dificil. Știam că, în pofida strădaniei sale, situația era dificilă.

Tatăl meu fusese nevoit să-și încheie educația formală în clasa a VIII-a pentru că tatăl său își pierduse afacerea cu utilaje agricole din cauza Marii Depresiuni¹ și a eșecului care a lovit fermele din nordul și din centrul Statelor Unite chiar înainte de prăbușirea economică din '29. Mesajul evident primit de tatăl meu, la care a răspuns atunci și pentru tot restul vieții sale, a fost acela că trebuia să-și sacrifice propriile interese și să muncească pentru a-și susține familia.

Mai târziu, pe când eram ceva mai mare, tata lucra toată ziua la Allis-Chalmers, la linia de asamblare, construind tractoare și utilaje de transportat pământ, iar nopțile și în timpul weekendului conducea un camion și livra cărbune în casele oamenilor. În mod ironic, în anii următori a fost promovat la funcția de „analist” pe linia de asamblare, fiind autorizat să le spună inginerilor cu studii universitare unde o dăduseră în bară. În aceasată perioadă deprinsese întregul sistem. Putea să analizeze problemele care apăreau și devenise depanator.

Vreme de 50 de ani, în fiecare zi de vineri, tata venea cu salariul care ne ajuta să ne plătim de cele mai multe ori facturile. Nu am fost niciodată flămânzi, așa cum i s-a întâmplat uneori prietenului meu, Kent, dar chiar și atunci, știam că tatăl meu se temea că am fi putut fi. De asemenea, am primit și primul meu mesaj saturnian de la el, clar și irevocabil. Anume, că *a fi bărbat înseamnă să muncești*. Să muncești mereu, să muncești orice ca să contibui la întreținerea celor pentru care ești responsabil. Iar asta însemna că satisfacția personală era lăsată

¹ Marea criză economică din 1929-1937. (N. red.)

pe plan secund față de loialitatea pentru acea responsabilitate uriașă. Ani mai târziu, când o femeie m-a întrebat ce aş vrea să fie scris pe piatra mea funerară, am spus: „Aici zace o persoană pe care te puteai baza”. Atât de puternică fusese această injoncțiune încât tatăl meu și, mai târziu, eu eram pregătiți să murim pentru ea și să fim onorați pentru asta.

Ani mai târziu, când i-am scris tatălui meu o felicitare de ziua lui, mi-a dat un răspuns care a traversat prăpastia dintre noi: „Îmi pare rău că, fiind mereu la muncă, nu am reușit să vă cunosc mai bine pe voi, băieții”. Își lua asupra lui vina de a ne fi lăsat să creștem și să ne dezvoltăm separat, deși eu îl onorasem pentru serviciul și loialitatea lui față de noi. Știam că muncea pentru noi, suferind pentru noi, îngrijorându-se pentru noi, iar eu nici măcar o dată nu l-am condamnat pentru munca sa. În același timp, știam că pe el asta nu îl ajuta în vreun fel. Încă de pe atunci, știam că, deși nu era în folosul lui, *asta însemna să fi bărbat*.

În timpul acelorăși ani de formare se desfășura cel de-al Doilea Război Mondial. Vedeam adulții din familie cum se adunau cu anxietate în jurul radioului pentru a asculta știrile despre luptele care făceau ravagii în Europa și în sudul Pacificului și pentru a se gândi la cei dragi care se aflau în locuri atât de ciudate precum Tulagi, Mindanao și în turela sferică a mitralierei din coada unui B-17. (Cu toții s-au întors acasă: tânărul de 24 de ani care s-a întors din Filipine cu părul complet alb și mitraliorul din coada avionului, care a revenit cu o bucată de șrapnel în picior.)

Perdelele trase la geamuri, despărțirile înlăcrimate de pe peroanele gărilor, anxietatea evidentă, toate acestea au contribuit la sentimentul meu că ceva important și îngrozitor se întâmpla, ceva în care eram cu toții prinși. De asemenea, i-am surprins spunând în șoaptă povești despre atrocități, ca aceea

despre familia care a primit o vedere de la fiul lor, livrată de Crucea Roșie Internațională. Sub ștampilă scria: „Mi-au tăiat limba”. Fie că aceste povești erau sau nu adevărate, adulții din jurul meu le considerau astfel. Iar asta-mi era de-ajuns.

Toate acesta au articulat pentru mine cel de-al doilea mesaj despre ceea ce înseamnă să fii bărbat. Credeam cu tărie că *soarta mea*, în afară de a deveni un animal economic, *era* aceea de a crește și de a deveni soldat, de *a mă duce într-un loc străin pentru a uide sau pentru a fi ucis*. Ori pentru a reveni acasă după ce am îndurat torturi sau am fost mutilat. Stăteam treaz nopți la rând, imaginându-mi întâlnirea sorocită cu asemenea orori. Așa cum toți adulții care trecuseră prin Marea Depresiune rămăseseră în mod irevocabil marcați și anxioși, la fel oricine își amintește de vremurile de război se înfioră, retrăind groaza și incertitudinea. Copilărint în regiunea central estică a Americii, eram în mod evident departe de orașele măcinate de război, dar zonele de luptă erau pretutindeni și tuturor ne era frică. Nici măcar nu auzisem pe atunci de locuri precum Dachau, Bergen-Belsen și Mauthausen, dar când am devenit adult le-am vizitat împreună cu copiii mei. Nu fusese totul o idee paranoidă, ci, într-adevăr, avusesem motive reale de îngrijorare. Iar ca bărbat, *se aștepta de la mine să fiu receptiv și responsabil*. Acestea au fost cele mai grele dintre jugurile lui Saturn: munca, războiul și îngrijorarea.

Toți bărbații își amintesc de experiențe similare. Orice bărbat poate să vorbească despre situații în care s-a simțit chemat spre ceva mai mare decât capacitatea lui de înțelegere. Atras ineluctabil în vârtej, copilul speră cu disperare să obțină informații, modelare, exemple de leadership, instruire, ajutor în a face față evenimentului cu care se va confrunta în curând și care poate îl va copleși. Tânărul speră că, dacă va fi să treacă

prin astfel de încercări, va fi luat deoparte de alți bărbați și că va fi învățat tot ceea ce trebuie să știe.

Îmi amintesc că odată am întrezărit asemenea mistere inițiatice de care simțeam că am nevoie pentru a supraviețui ca bărbat. Tatălui meu i se agățase un cârlig de pescuit în palmă și, fără nicio expresie pe chip, a tras de el. Am presupus că adulții nu simțeau durerea așa cum o simțeam noi, ăia micii, dar am bănuț că fusese cumva învățat să deprindă acel curaj misterios de care și eu aveam atâta nevoie. Poate că nu era ceva exagerat să sper că într-o bună zi „ei”, adulții, mă vor lua deoparte și mă vor învăța cum să fiu bărbat. M-am gândit că asta s-ar putea întâmpla când avea să vină vremea să merg la liceu. Fără a ști nimic despre „pubertate”, observam că tipii de liceu aveau trupuri mai mari decât ale noastre, ale copiilor, că păreau a se afla de partea adultă a prăpastiei. Dar, spre surprinderea mea și spre dezamăgirea pe care o simț până în ziua de azi, „ei” nu m-au tras niciodată deoparte și nu mi-au explicat niciodată ce înseamnă să fii bărbat sau cum să mă comport ca un adult.

Desigur, astăzi știu că nici „ei”, bătrânii tribali ai timpurilor noastre, nu știau ce înseamnă să fii bărbat. Erau și ei niște neinițiați și cu greu ar fi putut transmite mai departe misterele inițiatice și cunoștințele eliberatoare care le lipseau în egală măsură.

În felul meu șovăitor, înțelesesem necesitatea riturilor de trecere de la copilărie la bărbăție. Aceste rituri nu sunt numai despre trecerea de la dependențele copilăriei la autosuficiența vârstei adulte, ci sunt în egală măsură și despre transmiterea unor valori precum calitatea și caracterul de a fi cetățean, membru al comunității¹, despre acele atitudini și credințe care

¹ „Cetățenia” este înțeleasă aici conform sensului inițial, acela de a fi conform trăirii în cetate, de a fi un membru al cetății. Este vorba despre funcția comunitară a omului. (N. tr.)

conectează o persoană cu zeii săi, cu anturajul său și cu sine însuși. Și totuși aceste rituri de trecere s-au ofilit și au dispărut cu mult timp în urmă. „S-a spus adesea”, observă Mircea Eliade, „că una dintre caracteristicile lumii moderne este dispariția oricăror rituri inițiatice semnificative”¹. În timpurile noastre, chiar și expresia „rit de inițiere” sau „rit de trecere” se poate să nu fie înțeleasă.

Un *rit* este o mișcare *în* și *spre* adâncime. Riturile nu sunt inventate. Sunt întemeiate, descoperite, experimentate și își fac apariția dintr-o întâlnire arhetipală cu adâncul, cu profunzimea. Scopul actului simbolic pe care ritul îl manifestă este acela de a conduce spre sau înapoi către acea experiență a adâncului. Evident, prin repetare, riturile își pot pierde capacitatea de a arăta către ceva de dincolo de ele însele, către acea adâncime, profunzime, devenind astfel goale și sterile. Cu toate acestea, nevoia noastră de întâlnire cu adâncul persistă. În *Viața simbolică*, Jung vorbește despre cât de important este pentru membrii unui trib de indieni Pueblo să considere că ritualurile lor au o importanță fundamentală în a ajuta Soarele să răsară:

„Atunci când oamenii au sentimentul că duc o viață simbolică și că sunt actori în drama divină, asta le dă o pace interioară. Este singurul lucru care conferă vieții omenesci un sens; toate celelalte sunt banale și le putem lăsa la o parte. Cariera și procrearea sunt *maya* în comparație cu faptul că viața noastră are un sens.”²

În absența riturilor semnificative, îndurăm cele mai dure roase răni ale sufletului: viața lipsită de profunzime. Ideea de

¹ Mircea Eliade, *Nașteri Mistice*, traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, Editura Humanitas, București, 1995, p. 7. (N. tr.)

² Carl Gustav Jung, „Viața Simbolică”, în *Opere Complete*, vol. 18.2, Editura Trei, București, 2019, par. 630, p. 321. (N. tr.)

trecere este la fel de importantă, pentru că toate trecerile implică un final, un fel de moarte, și un început, o naștere. Doar moartea este statică; principiul vieții este schimbarea și avem multe morți și renașteri de traversat dacă e să trăim vieți pline de sens¹. *Inițierea* implică intrarea în ceva nou, în ceva misterios.

Dat fiind faptul că riturile de trecere au dispărut în mare măsură din cultura noastră, se cuvine ca bărbații să reflecteze, fiecare în parte, asupra a ceea ce aveau de oferit aceste rituri. Suntem obligați acum să găsim pentru noi înșine ceea ce nu mai este disponibil în cultura noastră. În ciuda diversității culturilor și a conținutului local specific, etapele arhetipale ale unor asemenea rituri de trecere erau remarcabil de asemănătoare. Pare că predecesorii noștri intuiseră importanța unor asemenea diferențieri și evoluții ale personalității și au înțeles în mod colectiv că aceste procese erau necesare. Durata, intensitatea și scopul unor astfel de rituri erau direct proporționale cu dificultatea de a lăsa cu adevărat în urmă copilăria și de a crește. Cum puțini din cultura noastră au reușit, psihologic vorbind, să se separe, să crească, ar fi profitabil pentru noi să reflectăm o vreme asupra etapelor experienței inițiatice. Din nou, ceea ce nu ne este oferit de cultură este lăsat în seama noastră ca indivizi. Nu putem evita această sarcină ignorând-o, pentru că altfel procesul de dezvoltare, devenirea ca bărbat ar rămâne neînfruptată.

Aceste modele de trecere pot fi rezumate în 6 etape. În timp ce conținutul fiecărei etape a variat în funcție de obiceiul local, stadiile în sine au fost evidente sau subînțelese în diferitele modele culturale.

Prima etapă a trecerii a fost *separarea*, separarea fizică de părinți, pentru a putea începe separarea psihologică de

¹ A se vedea și cartea mea, *The Middle Passage: From Misery to Meaning in Midlife*.

aceștia. Iar în această privință, băiatul nu avea încotro. Adesea, în toiul nopții, era „răpit” de la părinții săi de zei sau demoni, respectiv de bărbații mai în vârstă ai tribului care purtau măști sau care aveau chipurile pictate. Aceste măști îi mutau din tărâmul familiar al vecinilor sau al unchilor, în lumea zeilor sau a forțelor arhetipale. Caracterul abrupt, chiar violent, al acestei separări, era o reamintire a faptului că niciun tânăr nu ar renunța de bună voie la confortul căminului. Căldura acestuia, protecția și hrănirea pe care el le oferă, creează o atracție gravitațională enormă. A rămâne lipt de cămin înseamnă, atât la propriu, cât și la figurat, a rămâne copil și a renunța la potențialul specific unui adult.

Ca atare, a doua etapă a trecerii era *moartea*. Băiatul era îngropat, trecut printr-un tunel întunecat, scufundat într-un întuneric concret sau într-unul simbolic. În timp ce experiența era, desigur, terifiantă, ceea ce tânărul trăia era moartea simbolică a stării de dependență specifică perioadei de copilărie. El suferea experiențial pierderea căminului. „Nu te mai poți duce acasă”. Era vorba despre pierderea inocenței, despre pierderea conexiunii paradisiace a copilăriei. În „procesul morții”, copilul „se trezește la fermă, plecat pentru totdeauna din ținutul pustiit de copii”, așa cum o spune Dylan Thomas¹.

Dacă e moarte, atunci trebuie să urmeze viață. Ca atare, a treia etapă era cea a ceremoniei *renașterii*. Uneori, o schimbare a numelui însoțea această renaștere, consolidând ieșirea la suprafață a unei noi ființe. (Botezul creștin simbolizează în mod evident acest motiv al morții și renașterii, prin coborârea copilului în apele ombilicale. Confirmarea din cadrul cultului romano-catolic, precum și *bar* și *bat mitzvah*-urile evreiești sunt forme ale acestor rituri istorice care au supraviețuit.)

¹ „Fern Hill”, în *Collected Poems*, p. 180. [„And wake to the farm forever fled from the childless land”. (N. red.)]

A patra etapă de inițiere implica de obicei *învățăturile*, adică împărtășirea cunoștințelor de care tânărul avea nevoie pentru a putea funcționa ca un adult. Învățăturile erau de trei feluri. Abilitățile practice, precum vânătoarea, pescuitul, apărarea și păstoritul, erau fundamentale, căci bărbatul aflat în curs de formare urma să contribuie la susținerea și protejarea comunității din care făcea parte. Privilegiile și responsabilitățile vieții de adult și ale statutului de cetățean erau transmise în mod similar. În cele din urmă, exista și o introducere în misterele inițiatice, astfel încât tânăra persoană să poată avea un sentiment al înrădăcinării spirituale și al participării în tărâmul transcendenței. „Cine sunt zeii noștri?” „Ce fel de societate, legi, etici, daruri spirituale, au dăruit aceștia?” Plasarea persoanei într-un context mitic conferea identitate, trezea un sentiment al participării la un cadru mai larg și dădea profunzime sufletului celor tineri.

A cincea etapă ar putea fi caracterizată drept *încercarea*. Conținutul practicilor specifice acestei etape putea varia, însă întotdeauna băiatului i se cerea să sufere o despărțire de confortul și de protecția căminului. Voi oferi ulterior mai multe detalii despre acest aspect, dar ceea ce ne surprinde pe noi, oamenii moderni, este că un act de o asemenea cruzime gratuită era de fapt percepția înțeleaptă a faptului că suferința accelerează procesul de extindere a conștiinței. Conștiința vine doar din suferință. Fără o formă de suferință fizică, emoțională, spirituală, ne mulțumim să ne odihnim liniștiți în vechile nostre justificări, în vechiul confort, în vechile dependențe. Adevărul e că al doilea motiv pentru o astfel de suferință era acela de a-l ajuta pe băiat să deprindă rigorile reale ale vieții pe care avea să o trăiască în curând. În timp ce nouă ni se par barbare, practici precum circumcizia și primirea ritualică a unor cicatrici nu doar că semnalau necesitatea unei sacri-

ficări a confortului cărnii și a dependențelor din copilărie, dar reprezentau, de asemenea, și semnul acceptării în grupul adulților inițiați.

Poate că cel mai semnificativ este faptul că *încercarea* respectivă implica de obicei o formă de izolare, o retragere într-un spațiu sacru departe de comunitate. Partea esențială a maturizării constă nu atât în faptul că nu mai putem apela la protecția altora, ci mai ales în faptul că trebuie să învățăm să ne folosim de propriile resurse interioare. Nimeni nu știe că le are, până în momentul în care este obligat să le folosească. Lumea naturală este întunecată, plină de animale ciudate și demoni, iar confruntarea cu propria noastră frică este un moment de o semnificație crucială. Izolarea ritualică face cunoscut un adevăr fundamental: acela că indiferent de cât de tribală, de comunitară este viața noastră socială, suntem de fapt singuri pe cale și trebuie să învățăm să ne tragem puterea și consolarea din interior, altfel nu vom obține maturizarea. Adesea, cel inițiat petrecea luni întregi singur, așteptând poate Marea Viziune, un mesaj de la zei cu privire la numele său de drept sau la adevărata sa vocație. Învăța astfel să se bazeze pe inteligența, pe curajul și pe armele lui. Altfel pierdea.

La *întoarcere*, ultimul stadiu, cel care a fost băiat a devenit adult.

Aceste rituri de trecere erau elaborate în mod înțelept, întrucât erau cuprinzătoare și direct proporționale cu intensitatea complexului matern, și anume cu enorma înclinație către dependență, prezentă în fiecare dintre noi. Pentru a putea depăși această gravitație inertială e nevoie de experiențe emoționale complexe și puternice. Nimeni zdravăn la cap nu s-ar separa de bunăvoie. Prin urmare, letargia, frica și dependența domină sau amenință să domine viețile tuturor. În culturile tradiționale, riturile erau mai elaborate pentru băieți

decât pentru fete, căci în privința fetelor exista așteptarea ca acestea să-și părăsească propriile mame, dar să se întoarcă apoi la vatră¹. Din nou, riturile de separare erau decisive și de impact pentru băieți, nu numai din cauza forței complexului matern, ci pentru că exista așteptarea ca băieții să se rupă de lumea naturală, de viața instinctuală, pentru a îmbrățișa o lume a culturii artificiale, creată de mâna omului.

Economia, de exemplu, este o construcție complet artificială. Bani, salariile, acțiunile, toate acestea sunt concepute de care depinde o mare parte din viața bărbatului și asupra cărora este proiectată o mare parte din sufletul său. Mâncatul sau foamea sunt experiențe instinctive. *Wampum*², cecurile sau bonusurile sunt artificiale. A separa un copil de lumea instinctuală necesită un construct numinos cel puțin la fel de puternic precum înclinația sa de a regresa în inconștiență.

Nivelul ridicat de elaborare a riturilor tradiționale de trecere era necesar, apoi, pentru a arunca o punte peste uriașa prăpastie dintre copilărie și maturitate, dintre viața instinctuală infantilă și dependentă, pe de o parte, și autosuficiența independentă a bărbăției, pe de alta. Dacă riturile funcționau, băiatul trăia o schimbare existențială: murea pentru a deveni o altă ființă. Dar, după cum știm cu toții, astăzi ne lipsesc astfel de rituri, asemenea transformări existențiale fiind lăsate în plan secundar. Dacă întrebăm pe cineva „Te simți bărbat?“, sunt șanse ca el să considere întrebarea prostească sau amenințătoare. Își va cunoaște rolurile, dar nu va fi în stare nici

¹ Astăzi, așteptările de gen pentru fete au explodat, iar femeile sunt din ce în ce mai libere să urmeze vieți diferențiate. De aceea, și fetele au nevoie de rituri de trecere la vârsta adultă. A se vedea, de exemplu, Sylvia Brinton Perera, *Descent to the Goddess: A Way of Initiation for Women*.

² *Wampum* sunt mărgelile din scoici realizate de nativii triburilor nord-americe de pe coasta de est a Statelor Unite, cu scop decorativ sau de schimb comercial. (N. tr.)

să definească masculinitatea și, cel mai probabil, nici nu va simți că s-a ridicat la înălțimea propriilor definiții parțiale ale bărbăției. Pe scurt, bătrânii înțelepți au dispărut înghițiți de moarte, depresie, alcoolism sau de săli de consiliu corporativ și de salarii compensatorii. Podul dinspre copilărie spre bărbăție a fost luat de ape.

Cum bărbaiții nu au la dispoziție rituri de trecere semnificative și nici bătrâni înțelepți care să le transmită ceea ce se află de cealaltă parte, ei au fost nevoiți să-și obțină indicii despre masculinitate integrând așteptările specifice rolurilor sociale pe care ei le-ar putea juca și urmând modele dezgolate de sens. În tot acest timp, durerea și confuzia din suflet au fost refulate, puse în act în mod violent sau îndepărtate de conștiință. În consecință, decalajul dintre înțelepciune și experiență a fost umplut de imagini exterioare, imagini care, așa cum a fost valabil și pentru femei, rareori hrănesc sufletul.

Prin urmare, cel dintâi dintre marile secrete care trebuie recunoscute în mod deschis este acela că *viețile bărbaților sunt la fel de mult guvernate de așteptările de rol precum sunt și viețile femeilor*. Iar corolarul este că aceste roluri nu susțin, nu confirmă și nu rezonază cu nevoile sufletești ale bărbaților.

Conștientizarea din ce în ce mai amplă a acestei discrepanțe teribile dintre așteptările de rol și nevoile sufletului a dat naștere *mișcării* bărbaților. Deși până acum nu a apărut nicio instituție sau organism reprezentativ (cum ar fi Organizația Națională pentru Femei¹) și nici nu a fost articulată o agendă socio-politică clară în acest sens, grupurile răzlețe de bărbați și literatura din ce în ce mai generoasă dedicată acestui subiect atestă amplificarea conștientizării că ceva este groaznic de greșit. Necesitatea unei astfel de mișcări este succint rezumată de John Lee:

¹ Organizația Națională pentru Femei este o organizație feministă din Statele Unite ale Americii, fondată în 1966. (N. tr.)

„Este o mișcare emoțională, o eliberare a durerii și otrăvii pe care bărbații au ținut-o de secole în stomacul lor colectiv. Nu este în niciun fel înclinată spre putere, ci este puternică prin faptul că îi eliberează pe bărbați și spiritele acestora de tirania vechii paradigme: «Nu simți. Nu trăi mai mult decât femeile. Nu vorbi. Nu jeli. Nu te enerva. Nu face valuri. Nu avea încredere în alți bărbați. Nu pune pasiunea înaintea responsabilității de a plăti facturile. Urmează turma, nu fericirea ta.»»¹

Sunt în totalitate de acord cu aceste sentimente. Cu toate acestea, umbra puterii se strecoară inevitabil în orice grup, în orice mișcare. Când sunt excesiv de adaptați social și de domesticiți, bărbații simt pe bună dreptate în interiorul lor un dor legat de ceva neîmplănit și foarte profund. Cu toate acestea, bărbatul obișnuit nu se va alătura niciodată vreunui grup, s-ar simți ridicol dacă s-ar întâlni cu alții în pădure ca să bată toba și rareori ar risca să se arate vulnerabil în prezența altor bărbați. Nu-i critic pe cei care s-au dus în pădure pentru a plânge, pentru a-și elibera furia și pentru a bate toba, căci ei au găsit adesea ceva necesar sufletelor lor. În același timp, o astfel de activitate poate avea tot atâta relevanță pe termen lung pe cât a avut mișcarea de ardere a sutienelor în lungul marș al femeilor spre demnitate și egalitate de șanse. Mișcarea de ardere a sutienelor a reprezentat o eliberare emoțională importantă, cel puțin pentru unele femei, dar în opinia mea, astfel de energii sunt mai eficient folosite în discuții, în instanță și în munca depusă pentru schimbarea culturală de care este nevoie.

Suntem încă într-un stadiu incipient al înțelegerii experienței bărbaților și mulți vor fi nevoiți să găsească o formă de eliberare emoțională și o modalitate de a-și împărtăși durerea

¹ John Lee, *At My Father's Wedding*, p. xviii.

cu alții. Bănuiesc, însă, că generațiile viitoare vor privi către această eră a *retreat*-urilor pentru bărbați neîmplânziți cu un fel de nostalgie ușor mirată, cam în felul în care noi ne gândim acum la acele comunități din anii '60, care, deși au fost bine intenționate, au avut un impact redus asupra cursului istoriei.

De curând l-am vizitat pe fiul meu în Santa Fe, locul în care trăiește și în care se străduiește să activeze ca artist. Am mers cu mașina în Munții Jemez atât de sus, încât șoseaua se termina. Am văzut bufnițe, căprioare și două păsări negre, foarte mari, așezate pe o stâncă. Când ne-am apropiat, ne-am dat seama că stânca avea picioare și că doi prădători molfaiau carcasa unui elan. Eram departe de civilizație și am glumit zicând că dacă brusc ar da zăpada, la dezghețul din primăvară s-ar găsi și cadavrele a doi anglo-saxoni. Am revenit în centrul orașului Santa Fe cu sentimentul călduros de a fi trecut cu bine printr-o aventură de-a dreptul ca la originile civilizației.

Trecând strada, fiul meu s-a întâlnit cu unul dintre liderii grupului local de bărbați și mi-a făcut cunoștință cu el. Imediat, bărbatul a început să mă întrebe despre ce știam, pe cine știam, dacă am bătut vreodată la tobă și așa mai departe. M-am simțit tras, involuntar, într-o atmosferă competitivă. Apoi, destul de amabil, m-a invitat să particip la o ceremonie de schimbare a numelui organizată pentru doi bărbați care urmau să împlinească 50 de ani a doua zi. Când i-am spus că trebuia să zbor din Albuquerque către Atlantic City a doua zi dimineață la 07:30, mi-a răspuns: „Ok, atunci am să-ți zic acum ceva, direct. De ce petreci așa de puțin timp cu fiul tău?”

Am început să îi explic faptul că trebuia să merg la muncă pentru a plăti facturile, o apărare masculină clasică (și, de asemenea, realitatea), dar fiul meu a intervenit înainte ca eu să termin, spunând: „Aceasta este a treia vizită pe care mi-o face în acest an”. „A, bine atunci”, a spus bărbatul și ne-am despărțit.

Eu și fiul meu am reflectat asupra întâlnirii și am observat cum, în pofida nivelului de conștiință pe care susținea că-l are, bărbatul respectiv a încărcat negativ întâlnirea noastră, cu problematici masculine. Mi-a întins capcana competitivității, iar eu m-am lăsat păcălit. Apoi a încercat să mă facă de rușine ca tată. El se comporta astfel, cred, fără vreo urmă de răutate conștientă, iar eu probabil că mă fac vinovat de faptul că muncesc compulsiv și că sunt departe de-a fi un tată perfect. Însă amândoi am căzut într-o capcană întinsă bărbaților de atât de multă vreme: cu siguranță scopul mișcării bărbaților nu este acela de a consolida vechile complexe ale masculinității, de a-i întoarce pe bărbați unii împotriva celorlalți, așa cum făcuse el în mod prostesc.

În acest duel de la amiază, în centrul orașului Santa Fe, n-au fost scoase din teacă revolverele, dar s-au tras focuri de armă, iar combatanții au suferit răni într-o confruntare care, deși a durat doar 240 de secunde, e veche de când lumea. Unul dintre liderii „mișcării” mă întâmpinase cu focuri de armă, în loc de bun venit. Cântărindu-mă din priviri, complexul masculin i s-a declanșat și a început să mă ia la întrebări într-un mod care a agitat vechi impulsuri, vechi reacții competitive. Apoi, vechea problemă cu umbra puterii s-a insinuat subtil, iar el a căutat să mă facă de rușine în postura de tată absent. Întrebarea sa avea ca scop demonstrarea superiorității lui și a inferiorității mele. Îmbibat în mod cert cu preceptele mișcării bărbaților, urmărind eliberarea din astfel de jocuri de putere, el nu a făcut decât să le declanșeze.

Interacțiunea dintre noi poate părea inofensivă și poate că fac prea mult caz de ea, însă cred că o reluare cu încetinitorul ne-ar permite să vedem rolul jucat de inconștient, complexe activate și comportamentele reflexe care îi constrâng pe bărbați să intre în posturi din care nu au nimic de câștigat. Un

complex este un cluster de energie încărcată emoțional, din psihicul nostru. S-ar putea să fim sau nu conștienți de astfel de încărcături psihice, dar când sunt activate, ele au puterea de a prelua temporar controlul asupra personalității conștiente. Astfel, situația în sine - întâlnirea a doi bărbați care se evaluează reciproc - a activat complexe, astfel încât, contrar intenției noastre conștiente, am jucat roluri încărcate istoric. La nivel colectiv, bărbații intră zilnic în această interacțiune competitivă și de inducere a rușinii, fie în războaie academice sau corporatiste, fie pe întinderea mărilor și pe câmpurile de luptă.

În evaluarea reciprocă pe care și-o fac bărbații atunci când se întâlnesc, umbra complexului puterii iese în mod inevitabil la suprafață. Umbra reprezintă acea parte a psihicului nostru cu care ne putem simți inconfortabil, față de care putem simți dispreț sau care amenință intențiile ego-ului, dar care servește, totuși, ca parte disociată a sufletului. Lucrul cu umbra reprezintă singura modalitate de a o integra, căci ceea ce nu este integrat va fi proiectat asupra altora sau se va scurge în afară sub forma unui comportament periculos. În timp ce întâlnirea a doi bărbați pe străzile din Santa Fe cu greu ar putea reprezenta o confruntare memorabilă, totuși ea constelează problema arhetipală a puterii, cu toate fricile și gesturile ei defensive.

Ceea ce ne duce la al doilea secret al masculinității, acela că *viețile bărbaților sunt în mod esențial guvernate de frică*.

Întrucât bărbații nu pot să se dezică de fragila puternicie pe care au acumulat-o, cu greu pot recunoaște, atât față de ei înșiși, cât și față de ceilalți, cât de mult sunt influențați de frică. Dar vindecarea unui bărbat va cere ca el să înceteze să se mai simtă rușinat de frica sa. Am admirat mereu libertatea cu care femeile își recunosc și își împărtășesc temerile, beneficiind astfel, de sprijinul celorlalți. Pentru un bărbat, a

recunoaște prezența fricii în viața lui echivalează cu riscul de a se simți lipsit de masculinitate și de a fi făcut de rușine de către ceilalți. Ca atare, izolarea lui se va adânci.

Dar acest secret a fost descoperit, oameni buni. Până și femeile din viața voastră v-o reproșează și v-au reproșat-o dintotdeauna. În timpul cercetării pentru această carte, am dat peste, închipuiți-vă, un articol din numărul din martie 1992 al revistei *Ladies Home Journal*: „Fricile secrete ale bărbaților: Ce nu îți va spune niciodată.” Este clar că am fost dați în vileag. În esență, articolul identifică în mod corect cele două frici fundamentale ale bărbaților, frica de a nu fi la înălțime și frica de încercările fizice sau psihologice. (Observați manifestarea latentă a celor două îngrijorări gemene pe care le-am descoperit în copilărie: munca și războiul.)

Frica de a nu fi la înălțime este umbra saturniană în cea mai evident competitivă formă a sa: competiția, jocul câștigători-învinși, productivitatea ca măsură a bărbăției. *Frica de judecată*, a cincea etapă a riturilor de inițiere, este manifestată de bărbații care se îndoiesc de capacitatea lor de a se apăra pe ei înșiși și pe familiile lor. Câte filme, de la *Straw Dogs* la *Cape Fear*, n-au stârnit acest om al cavernelor pe care îl purtăm în noi, acest apărător al căminului? Într-adevăr, mulți bărbați mărturisesc că le este mai frică de boală, de a fi incapacitați și de impotență decât le este de moarte. De fiecare dată când am abordat în fața unui public acest subiect – absurd, din punct de vedere logic, căci ce ar putea fi mai înfricoșător decât moartea? – invariabil, bărbații au dat afirmativ din cap. Da, le este mai frică să fie puși la încercare, să eșueze în trecerea prin încercări, decât de moarte. Impotența, neputința în oricare dintre formele sale, este mai rea decât anihilarea. Muncă, război și îngrijorare.

Guvernata așa cum este de frică, incapabil să admită față de el însuși acest lucru pentru ca nu cumva lucrurile să îi scape de

sub control, incapabil să le spună camarazilor săi prin ce trece ca să nu fie făcut de rușine, bărbatul compensează. Bărbatul care se laudă cu mașina lui cea mare sau cu casa lui cea mare, cu poziția sa profesională sau cu titlul său important, cu siguranță compensează într-o anumită măsură pentru cât de mic se simte. Prânzurile luxoase și puterea exercitată asupra altora pot servi consolidării unui edificiu complexual, dar ele sunt substituite jalnice pentru o împuternicire autentică. Așa cum a spus-o ultimul mare filozof american, Pearl Bailey: „Ceea ce cred ei că sunt, nu sunt”. La baza manifestărilor de forță, se află complexul. La baza complexului se află frica. Niciun animal nu este mai periculos decât unul speriat. Poate că Freud avea dreptate când spunea că totul este despre sex, sau Adler, care acorda întâietate puterii. Căci, atunci când Erosul este rănit, se recurge la jocuri de putere.

Complexul puterii este forța centrală din viața bărbaților. El este cel care îi conduce și îi rănește. Din furia lor bărbații se rănesc unii pe alții. Din suferința și rușinea lor se înstrăinează tot mai mult unii de ceilalți. Costul acestei răniri reciproce este enorm, repetitiv și ciclic. Orice este inconștient este interiorizat în moduri debilitante sau este proiectat asupra altora și pus în act într-un mod distructiv.

Costul acestor două prime secrete, acela că *viețile bărbaților sunt la fel de mult guvernate de așteptările de rol ca și viețile femeilor* și acela că *bărbații sunt conduși în secret de frică*, este ușor de recunoscut în suferințele din viața particulară a bărbaților și în patologia societății noastre. În medie, în America, bărbații mor cu 8 ani înaintea femeilor. Probabilitatea ca un bărbat să abuzeze de substanțe în timpul vieții este de 4 ori mai mare și, de asemenea, probabilitatea de a comite suicid este de 4 ori mai mare la bărbați decât la femei. Bărbații au de 11 ori mai multe

șanse să ajungă la închisoare.¹ Iar aceste statistici nu sondează nici pe departe adâncimea furiei, a tristeții, a izolării masculine.

Mișcarea bărbaților este un binevenit răspuns adresat acestei suferințe, care este deopotrivă vizibilă și ascunsă. Nu aş minimiza dorința bărbaților de a crea un spațiu sigur în care să se poată aduna laolaltă pentru a împărtăși experiențe inițiatice, aducătoare de profunzime vieții. Însă eu cred că, în cele din urmă, schimbarea are loc la nivel de individ. Împărțirea își are locul ei, dar schimbarea personală are întâietate.

Marxiștii au criticat pe bună dreptate structura socială capitalistă, pe care cei mai mulți dintre noi am crescut servind-o. În opinia mea, Karl Marx a fost un umanist care a văzut relele din timpurile lui și, ulterior, pe cele ale zilelor noastre, care și-a exprimat nu numai furia, ci și viziunea asupra alternativei unei societăți lipsite de clase. Din păcate însă, viziunea lui este invalidată de gulaguri, pogromuri și de miile de mementouri legate de faptul că oricine ignoră valoarea și impactul individului, doar va crea o nouă tiranie. În încercarea de a îmbunătăți starea materială a omului, Marx a devalorizat statutul spiritual al acestuia și a creat, astfel, un edificiu care, în cele din urmă, s-a prăbușit. După cum ni s-a spus acum 2 000 de ani, nu trăim numai cu pâine².

Prin urmare, deși prețuiesc acțiunea socială³, știu că toate instituțiile sfârșesc prin a servi propriei supraviețuiri și nu

¹ See Aaron Kipnis, *Knights without Armor*, pp. 16ff.

² Cf. Luca 4.4, „Este scris: «Omul nu va trăi numai cu pâine, ci cu orice cuvânt care iese din gura lui Dumnezeu»”. (N. tr.)

³ „Acțiunea socială” este un concept weberian care se referă la acțiunile și reacțiile indivizilor manifestate în vederea îmbunătățirii propriilor vieți și rezolvării problemelor care sunt importante pentru comunitățile lor. Potrivit lui Max Weber, oamenii crează societatea, instituțiile și structurile. Indivizii dau semnificație instituțiilor și societății și nu invers, în sensul că nu societatea determină indivizii, așa cum susțineau teoreticienii structuraliști. (N. tr.)

cauzei pentru care au fost fondate. Similar, deși prețuiesc necesitatea și intențiile mișcării bărbaților, știu și că acolo unde se adună 2 sau 3, apare și umbra puterii.

Ca atare, această carte este scrisă pentru bărbați ca indivizi și pentru femeile care sunt în relație cu ei. Alăturați-vă unor grupuri, împărtășiți cu alți bărbați, dar bărbatul modern trebuie să se nască în forja sufletului individual. Doar capacitatea de a discerne între forțele care curg înlăuntrul său va determina dacă un bărbat se va întoarce sau nu ca parte a grupului, a mariajului, a societății în general. Ca parte a soluției.

Analistul jungian James Hillman a criticat recent¹ îndelungata strădanie depusă în slujba conștientizării într-o carte iconoclastă, *We've Had a Hundred Years of Psychotherapy and the World is Getting Worse*. Punctul lui de vedere este valid, dar nu cred că acțiunea de grup poate fi mai eficace decât suma conștiințelor individuale. Bărbați de bună credință au creat instituții și monștri birocratici pentru a-i tortura pe ceilalți, răspândind în jurul lor un întuneric teribil. În prelegerile susținute în 1937, la Yale, Jung a făcut o remarcă memorabilă: omul nou trebuie să suporte în mod conștient povara umbrei, pentru că

„un astfel de om ar ști ce este pe dos în lume și în sine, iar dacă ar învăța să se descurce cu umbra lui, atunci ar realiza într-adevăr ceva pentru lume. Ar izbuti să răspundă, fie și într-o măsură infimă, la întrebările uriașe nerezolvate ale zilelor noastre. Aceste probleme sunt în bună măsură atât de dificile deoarece sunt intoxicate de proiecții contrare. Cum ar putea cineva să vadă limpede, dacă nu se vede nici măcar pe sine și nici acea obscuritate pe care o poartă cu sine, inconștient, în toate acțiunile sale?”²

¹ Cartea de față a fost publicată în 1994. (N. red.)

² Carl Gustav Jung, „Psihologia Religiei vestice și estice”, *Opere Complete*, vol. 11, traducere de Viorica Niscov, Editura Trei, București, 2010, par. 140, p. 101. (N. tr.)

Astfel, în paginile următoare, îl invit pe fiecare bărbat în parte să reflecteze asupra acelor forțe cu care se luptă în interiorul lor. Ceea ce nu înțelegem despre noi este proiectat asupra a ceea ce ne înconjoară și, astfel, ansamblul societății noastre este rezultatul agregării a ceea ce e inconștient în fiecare dintre noi. Împărtășind visele și dilemele bărbaților ca indivizi diferiți, arăt cum de fapt cu toții suntem afectați personal de aceleași probleme. Cu cât înțelegem mai deplin felul în care ne raportăm în interiorul nostru la feminin, cu atât suntem mai capabili să descălcim încurcătura din relația cu o femeie reală. Înțelegând necesitatea rănirii propriei sensibilități, putem suferi toate patologiele monstruoase din lume, fără să devenim noi înșine monștri. În conștientizarea profundei noastre tânjiri după tații tribali, avem mai multe șanse să ne purtăm de grijă mai profund.

Rolurile și așteptările, umbra lui Saturn, apasă greu asupra noastră a tuturor. Putem continua să dăm vina pe „ei”, pe cei care în mod misterios au inventat și au instituționalizat toate acestea, dar în felul acesta nimic nu se va schimba. Nu mai putem să așteptăm ca ceva să se schimbe „acolo, undeva”, în exterior, chiar și cu toată această mișcare bărbătească în plină desfășurare. Trebuie să ne schimbăm pe noi înșine. Orice schimbare începe din interior. Însă noi, bărbații, avem adesea probleme cu interiorizarea experienței noastre. Așa că, da, sarcina este dificilă, dar este de preferat în locul unei vieți trăite pentru totdeauna în umbra lui Saturn.

GROAZA DE DRAGON: FEMEIA INTERIOARĂ ȘI FEMEIA EXTERIOARĂ

Grecii considerau că Eros este un zeu, cel mai bătrân și totuși cel mai tânăr dintre toți zeli, de la începutul tuturor lucrurilor și mereu re-înnoitor, mereu inițiator. Erosul refulat devine furie și generează o mare violență. Erosul diferențiat¹ construiește catedrale și compune simfonii. Aria de acțiune a acestui zeu a fost excesiv de limitată doar la perimetrul sexualității. Cu siguranță este prezent acolo, dar oamenii sunt puși în mișcare de forțe mai profunde decât sexul, mai durabile decât dragostea, mai misterioase decât obiectul iubirii lor.

Una dintre cele mai bune modalități de a înțelege ceea ce Blake numea „marca dorinței”² este să privim chiar poetul. Și probabil că niciun alt poet modern nu ne-a dus mai departe în adâncuri decât a făcut-o Rainer Maria Rilke. În a treia sa „Elegie duinează”, Rilke urmărește prezențele întunecate care

¹ Care se distinge, deosebit prin caracterele sale diferențiatore. În acest context, termenul *diferențiat* se referă, cel mai probabil, la înțelegerea cu discernământ a energiei și forței Erosului. (N. red.)

² „A Question Answered”, în *The Norton Anthology of Poetry*, p. 508. [În original, en. *the lineaments of desire*. (N. red.)]

traversează ființa umană, contrastând cântece adresate persoanei iubite cu „acel ascuns și vinovat zeu-fluviu al sângelui”:

„Cum se dăruia el. – Cum iubi.

Iubindu-și interioritatea, sălbăticia sa intimă,
această junglă interioară, iar pe ale sale blocuri căzute
inima sa aștepta un verde luminos. Iubi. O părăsi și ieși
afară din propriile-i rădăcini spre violenta-i origine,
unde mica sa naștere era deja depășită. Cu dragoste
coborî el în adânc spre un sânge mai vechi, adâncile văi,
unde se afla teribilul, încă sătul de strămoși. Și fiecare
grozăvie îl cunoștea, îl fulgera, de parcă era firesc.

Da, îngrozitorul surâdea... Rareori

ai surăs tu atât de tandru, Mamă. Cum putea
el să nu-l iubească, doar îi surâdea. Înaintea ta
l-a iubit el, deoarece, pe vremea când îl purtai,
fusesse acesta în apă risipit, și aceasta ajută embrionul.

Iată, noi nu iubim ca florile, rol al unui singur
an; ni se urcă, când iubim,
o, de negândit sevă prin brațe.”¹

Bărbatul o vede pe cea pe care o iubește, însă poate simplul ei chip să îl tulbure atât de profund? În spatele ei stă mama lui cea grijulie, care a alungat noaptea monștrii din „camera înspăimântătoare”. Cu toate acestea, tocmai ea e cea care servește pentru a întâmpina, pentru a media, prezența tot mai profundă a „torentelor strămoșilor”. El simte „sălbăticia din interior”, „jungla interioară”. Acolo jos, el știe că, „în adâncile văi unde se afla teribilul”, ceva îl așteaptă și îi zâmbește.

Această întâlnire primară trăiește veșnic în sufletul bărbatului, plin de frică și de tandrețe. Când iubim, seve atemporale ni se ridică prin vene. Persoana iubită stârnește și activează toată această frică și dorință, dar ea nu este singurul lor motor.

¹ Rainer Maria Rilke, *Elegiile Duineze*, Elegia a treia, traducere de Nicolae Breban, Editura Ideea Europeană, București, 2022, pp. 37–38. (N. tr.)

Rilke a surprins intuitiv ceea ce Jung a descris, anume că viața se desfășoară simultan pe trei niveluri distincte: conștiința, inconștientul personal și inconștientul arhetipal sau colectiv. Acordăm mult sens statutului nostru de ființe conștiente, probabil pentru că este atât de greu de câștigat conștiința și pentru că ea constituie ceea ce cunoaștem. Dar eul, centrul conștiinței, este ca o napolitană subțire care plutește pe un ocean imens. Cu toții știm asta, intuitiv și experiențial, când dormim sau când suntem asaltați de complexe incontroleabile. Însă rareori acordăm suficientă importanță celor care curg înlăuntrul, gândindu-ne, probabil, că ceea ce nu știm, nu ne afectează. Însă iată ceva ce merită repetat: *ceea ce nu știm, ne controlează*.

Sub conștiința eului se află inconștientul personal, suma acelor lucruri care s-au întâmplat de la nașterea noastră. E posibil să nu ne amintim de ele, dar ele își amintesc de noi. Acesta este tărâmul complexelor personale. Din nou, un complex este o experiență încărcată emoțional, a cărei putere este direct proporțională cu încărcătura afectivă inițială, ca în cazul unei traume, sau în funcție de durata influenței ei, ca în cazul unei relații. Dintre toate experiențele noastre de viață, în mod normal cea mai importantă este relația pe care o avem cu mama noastră. Cu siguranță, și alte experiențe și relații au o influență, însă de obicei experiența mamei este determinantă din punct de vedere psihologic.

Propria noastră mamă este sursa din care ieșim, pentru că suntem sânge din sângele ei, am plutit pe mările ei amniotice și am rezonat cu rețeaua ei neuronală. Chiar și după separare, tânjim în mod reflex după reconectare. Într-un fel, fiecare act al vieții de după, este Eros care caută reconectarea prin intermediul altor obiecte ale dorinței, prin sublimare sau chiar prin proiecția asupra Cosmosului însuși (de aici și cuvântul „religie”, din latinescul *religare*, „a lega înapoi la sau

a se reconecta cu”). Mai mult decât atât, mama personală este protectorul, cel care hrănește și mediatorul primar între copilul fragil și lumea largă. (Așa cum observa Rilke, ea mediază întunericul terorilor imaginale ale copilului.) Ea este Obiectul Primar care veghează asupra noastră, în jurul nostru și între noi și lume. Mai este atunci de mirare că importanța ei este atât de mare pentru noi?

Mama noastră încarnează și modelează arhetipul vieții. Deși tații contribuie cu moștenirea lor cromozomială, mama este locul de origine, *locus* al nașterii și *omphalos* al lumii noastre. „Torente strămoșilor” sunt încredințate vasului fragil al unei singure persoane, o femeie, care comunică fenomenologic misterul vieții înseși și care, în relația specifică dintre mamă și copil, întruchipează tot felul de mesaje despre relația noastră cu forța vitală. Biochimia din uterul mamei, felul în care mama își tratează copilul, modul în care ea îi validează sau îi anulează identitatea, toate acestea sunt mesaje primare adresate băieților despre propria lor ființă.

Așa cum viața omenească a apărut din mările primordiale, tot așa am ieșit și noi din apele ombilicale. Felul în care suntem legați de aceste origini și modul în care ne înțelegem pe noi înșine și locul nostru în Cosmos, sunt influențate inițial de întâlnirea mamă-copil. Nu doar că împărtășim cu mamele noastre primele zile de viață și majoritatea anilor formatori – cu atât mai mult cu cât tații sunt distanți sau chiar absenți –, rolul mamelor este chiar reprodus de profesori și de alte persoane de îngrijire care, în cultura noastră, sunt în principal femei. Prin urmare, afluxul principal de informații pe care bărbații îl primesc despre ei înșiși și despre viață, vine dinspre femeie.

De unde derivă cel de-al treilea mare secret pe care bărbații îl poartă, și anume că *puterea femininului are o importanță imensă în economia psihică a bărbaților*.

Așa cum mama personală este purtătoarea arhetipului vieții, la fel și noi experimentăm un mesaj (al vieții – n. red.) care este atât colectiv, cât și personal. Complexul matern, adică ideea de mamă, încărcată afectiv, este în noi toți. Complexul este trăit ca tânjire după căldură, conexiune și îngrijire. Când experiența noastră inițială de viață este una în care aceste nevoi sunt îndeplinite (sau în mare măsură îndeplinite), simțim că aparținem vieții, că aici este locul în care vom fi hrăniți și protejați. Acolo unde experiența primară a femininului a fost condiționată sau dureroasă, ne simțim dezrădăcinați, deconectați. O astfel de rană ontologică se simte în corp, împovărează sufletul și este frecvent proiectată asupra lumii. Întregul *Weltanschauung*¹ al cuiva poate deriva din această „lectură” fenomenologică a lumii, în mare parte inconștientă.

Îmi vine în minte exemplul unei femei cu care am lucrat în analiză. Cynthia s-a născut în Germania în primele zile ale celui de-Al Doilea Război Mondial. Mama ei biologică, o artistă talentată și sensibilă, s-a sinucis când copilul avea 2 ani. Tatăl ei biologic a servit în Wehrmacht și a fost capturat în Africa de Nord. Când s-a întors din captivitate nu s-a simțit în stare să fie părinte și a dat-o pe fiica sa spre îngrijire cumnatei sale. A murit un an mai târziu într-un accident de ciclism.

Mama vitregă a acceptat-o fără tragere de inimă pe fiica surorii sale și nu s-a atașat de ea. În copilărie, Cynthia fura

¹ Literal, *Weltanschauung* înseamnă „privire înspre lume”. Este un concept important al filosofiei germane și austrice. Apare în *Critica Facultății de Judecare*, lucrare în care Immanuel Kant îl folosește cu sensul de „intuiția unui întreg”. În studiul *Psihologie Analitică și Concepție despre Lume*, Jung subliniază că respectivul cuvânt „exprimă nu doar noțiunea de lume, ci totodată și felul în care cineva privește lumea (par. 689). [...] În acest sens, noțiunea de concepție despre lume [*Weltanschauung*] are multe lucruri în comun cu noțiunea de *atitudine* (par. 689). [...] A avea o concepție despre lume [*Weltanschauung*] înseamnă: a crea o imagine a lumii și a sa proprie, a ști ce este lumea și cine sunt eu” (par. 698), *Opere Complete*, vol. 8, Editura Trei, București, 2013. (N. tr.)

ciocolată și jucării din magazine, chiar dacă familia ei făcea parte din clasa mijlocie. La pubertate, Cynthia a ajuns să sufere de anorexie gravă și și-a petrecut adolescența prin diferite clinici și spitale. Am întâlnit-o pe când avea în jur de 30 de ani. Tulburarea ei de alimentație persista, dar nu-i mai amenința viața. Acum era bulimică, mâncând prea multă ciocolată și vomitând probabil cam de două ori pe săptămână. Preda limbi străine la ea acasă, mediu pe care îl putea controla și avusese doar câteva relații romantice scurte și trecătoare.

La aproximativ 10 luni după începerea terapiei, Cynthia a visat că o vrăjitoare a intrat în apartamentul ei, i-a furat păpușa din brațe și a fugit afară. În vis, a simțit o anxietate extremă și a urmărit-o pe vrăjitoarea care-i răpise păpușa. Când a ajuns-o din urmă pe vrăjitoare, a încercat să-și răscumpere păpușa, dar vrăjitoarea a refuzat. Cynthia a implorat, iar vrăjitoarea a răspuns că îi va returna păpușa dacă Cynthia va îndeplini trei sarcini: 1) să facă dragoste cu un bărbat gras, 2) să susțină o prelegere publică la Universitatea din Zürich și 3) să se întoarcă la Heidelberg și să ia cina cu mama ei vitregă. Visul s-a încheiat cu Cynthia recunoscând cu tristețe că, deși înțelegea că îndeplinirea acestor sarcini i-ar fi eliberat păpușa din captivitate, cerințele erau peste puterile ei. Astfel că, în mod conștient, se simțea intimidată de sarcini.

Acest vis este un exemplu convingător al modului în care trăim cu toții experiența mamei pe toate cele trei niveluri simultan. Pierderea mamei personale, pierderea unui tată care ar fi putut la rândul lui să o hrănească și să o protejeze și contactul cu un surogat extrem de ambivalent, toate acestea au traumatizat-o pe Cynthia atât la nivel personal, cât și la nivel arhetipal. Vrăjitoarea este un simbol comun al mamei

negative¹ și aceasta este experiența de viață care, la figurat, i-a furat Cyntiei copilul interior, păpușa. Ca urmare, viața ei a devenit o apărare împotriva vieții, împotriva riscului și a angajamentului. Anorexia ei și, mai târziu, bulimia, au fost o proiecție a acelei angoase existențiale transpusă asupra hranei.

Tripla sarcină impusă de vrăjitoare, care este trăită ca atare pentru că întruchipează experiența distructivă a vieții Cyntiei, ar reprezenta o eliberare simbolică de acele zone ale vieții în care ea este înghețată. Nu trebuia să facă, literalmente, dragoste cu un bărbat gras, ci trebuia să caute să depășească înstrăinarea față de propriul corp, container local al arhetipului naturii. Trebuia să susțină o prelegere pentru a depăși apărarea agorafobă împotriva contactelor cu ceilalți. Și trebuia să se întâlnească cu reprezentarea analoagă a rănii ei, respectiv mama ei vitregă, la o masă – dintre toate locurile posibile în care rana materie-*mater*² ar fi putut fi vindecată – la care să se așeze împreună.

Un astfel de vis reprezintă efortul psihicului de a se vindeca singur. Copilul se naște întreg, dar mai apoi este rănit de evenimentele vieții, fiecare rană disociind ceva din adevărul său natural și producând o strategie concomitentă de supraviețuire. Un astfel de clivaj și de reflex auxiliar este cunoscut sub numele mai popular de nevroză, respectiv clivajul dintre suflet și societate, de care suferă fiecare dintre noi. Repet, atunci când visul este al unei femei, el ilustrează bine modul

¹ A se vedea în acest sens și cap. „Mama moarte”, din cartea *Apartenența. Cum să redobândim sentimentul de apartenență prin conectarea cu sine, cu ceilalți și cu natura*, Editura Herald, București, 2022. (N. red.)

² „Matter-mater”, expresia folosită în original de James Hollis, alipește englezescul „matter”, derivat din latinescul „materia”, tradus în limba română ca „materie”, de latinescul „mater”, care înseamnă „origine”, „sursă”, „materie”, și din care, conform unei etimologii, a fost derivat și cuvântul „mamă”. (N. tr.)

în care cele trei niveluri ale ființei se angajează și poartă urma întâlnirilor inițiale cu lumea mamei.

La nivel conștient, Cynthia trăia o viață de autoprotecție. La nivelul inconștientului personal, tulburarea ei de alimentație era o expresie simbolică a ambivalenței față de mâncare, proiecția mamei-rană asupra materiei (din latinescul *mater*, „mamă”). La nivel arhetipal, Cynthia suferise o înstrăinare față de corp și față de la ceilalți, pentru că primele întâlniri cu Celălalt fuseseră contaminate. Reflexele configurate strategic ca personalitate a ei aduc mărturie despre imensa importanță a întâlnirii primare cu Celălalt, pe care mama personală, cu bune și cu rele, a mediat-o. Din păcate, însă inevitabil, acea relație cu Celălaltul primar devine paradigmatică pentru copil și se extinde asupra unui dat al vieții pe care soarta l-a oferit pentru a face posibilă definirea sinelui și a lumii. Când întâlnirea cu Celălaltul primar este mai consistentă și mai hrăitoare decât a fost întâlnirea cu Celălalt pentru Cynthia, copilul se va simți mai stabil în el însuși sau în propria realitate și va avea mai multă încredere în lumea din jur. Așa cum observa Freud, copilul care are parte de devotamentul mamei se va simți invincibil¹.

Însă, vai!, binecuvântarea devotată a mamei poate fi, de asemenea, și un blestem. Multe femei au încercat să-și trăiască viața netrăită, prin fiii lor. Aceasta este sursa atâtor glume de tipul „Fiul meu, doctorul”. Pentru a fi corecți față de astfel de femei, trebuie spus că dezvoltarea animusului lor – principiul masculin interior care are de-a face cu asertivitatea, competența și împuternicirea – a fost adesea blocat de limitările de gen culturale. Prin urmare, ele au încercat să-și trăiască emanciparea în mod indirect, prin fiii lor. Inflaționarea psihică a bărbaților,

¹ Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, vol. 1, p. 8.

care ar putea rezulta din faptul de a fi avut o mamă devotată, îi poate purta pe aceștia spre înălțimi pe care unii dintre ei probabil că nu le-ar fi atins niciodată prin propriile puteri.¹

Jung a sugerat că cea mai mare povară pentru un copil este probabil viața netrăită a părintelui său. Astfel, animusul nedezvoltat al mamei îi conduce adesea pe bărbați, în tăcere, inconștient, către reușită. Până și fundașul masiv din meciurile de fotbal american strigă „Bună, mama!” atunci când camera de filmat de pe marginea terenului face *zoom* pe el. Nu e nimic greșit în sine cu bărbatul motivat de o prezență maternă puternică. Totuși, trebuie să ne întrebăm cum și în ce măsură își conduce propria viață, dacă poartă proiecțiile părintelui său. Pentru ca bărbații să se elibereze, ei trebuie cel puțin să conștientizeze valorile pe care le servesc.

În spatele unor astfel de ambiții oarbe, bărbații sunt manevrați în moduri întunecate de puterea complexului matern. Adesea, femeia care nu și-a trăit propria viață, care nu și-a dezvoltat propriul animus, încearcă să-și păstreze fiul sub dominația ei psihică. Să vă descriu două cazuri foarte grave dar reale.

Un fost coleg, profesor universitar, care nu fusese niciodată căsătorit, în jurul vârstei de 50 de ani, și-a adus mama născută în Europa să locuiască în campus, cu el. Pe măsură ce aceasta îmbătrânea, devenea din ce în ce mai senilă și cutreiera de una singură prin campusul universitar. În două rânduri și-a prins mâinile în ușa intrării principale, blocând intrarea. Când a fost întrebată de ce procedase așa, a răspuns: „Le țin pe fete departe de bietul meu Sammy”. Planurile i-au reușit foarte bine, având în vedere că fiul ei s-a căsătorit pentru prima dată abia la câteva luni de la moartea ei. Atât de mare era fascinația

¹ A se vedea Mercedes Maloney și Anne Maloney, *The Hand That Rocks the Cradle*, un studiu care surprinde rolul mamei din viețile mai multor bărbați faimoși.

acestui complex, încât iată, acest profesor și cadru universitar nu și-a putut elibera psihicul până când aceasta nu s-a realizat prin intervenția soției.

Un alt bărbat, care avea dificultăți considerabile în căsnicia lui, și-a adunat în cele din urmă puterea de a-i cere mamei sale să nu se mai bage și să-i permită să-și rezolve singur problemele pe care le avea cu soția lui. Mi-a arătat răspunsul pe care ea i l-a lăsat pe o bucată de hârtie:

„Dragă, fiule,
Nu vei ști niciodată cum i-ai frânt inima mamei tale. Deși zece bărbați ți-ar fi putut fi tată, mamă nu îți poate fi decât una singură. Nu mai am mult de trăit, dar sper să-mi redobândesc fiul înainte să mor.

Cu dragoste,
Mama Ta”

Dacă într-o zi s-ar înființa un top cu cele mai tari replici tipice din partea mamelor, această scrisoare va face parte din el. Apasă toate butoanele posibile: vinovăție pentru că i-a ruinat proiecția de animus, denigrarea tatălui și aluzia că fiul este responsabil pentru bunăstarea ei. În loc să râdă de stângăcia ei evidentă sau să se înfurie împotriva manipulării, bărbatul s-a simțit zdrobit. „Cum aș putea să-i răspund?”, se întreba el. Era atât de acaparat de influența psihicului ei, încât nu putea înțelege. Nu putea decât să sufere într-un mod pasiv. Mai mult, fusese atât de lipsit de propria sa putere, încât nu putea contribui la relația sa maritală. Biletul mamei și relația lor nu erau despre iubire, ci despre putere. Din nou, după cum a remarcat Jung, acolo unde este putere, lipsește iubirea.

În mod similar, am văzut în terapie un număr considerabil de bărbați a căror nevoie de „mămoșeală” era atât de intensă, încât erau condamnați la nemulțumire față de soțiile lor. Deși

este clar că femeile nu doresc să fie mame pentru soții lor, este de asemenea clar că mulți bărbați caută în soțiile lor genul de acceptare necondiționată și de hrănire asociate cu mamele bune. Într-adevăr, am văzut mulți bărbați blocați în căsnicii care erau îngrozitoare din diverse motive, dar care nu puteau tolera ideea separării. Despărțirea reprezenta toate terorii copilului care pleacă de acasă în necunoscut. Sexualitatea, în special, este investită cu nevoia infantilă de contact corporal și de îngrijire. Pe măsură ce femeile obolesc să tot aibă grijă de băieței, acestora le este din ce în ce mai greu să plece de acasă și să crească, din moment ce nici tatăl, nici ceilalți tați nu sunt disponibili pentru a le arăta calea.

Atunci când bărbații cad pradă zguduirilor generate de complexul matern, sunt susceptibili să confunde acea putere interioară cu femeia exterioară din viața lor. Așa cum ei regresează adesea în relațiile intime, transformându-și partenera în mamă, cerând inconștient ca ea să fie „sânul bun”, în aceeași măsură se și tem de femei și le asupresc, ca și cum controlându-le pe ele, și-ar putea stăpâni frica de propria tendință inconștientă contrară. Jalnica istorie a felului în care bărbații s-au purtat cu femeile este o mărturie dură a acestor dinamici. *Asuprim ceea ce ne sperie*. Frica este responsabilă pentru oprimarea femeilor și pentru molestarea homosexualilor, în special de către bărbați tineri și nesiguri de propria realitate psihologică. Rezistența pe care a întâmpinat-o propunerea președintelui Clinton de a pune capăt interdicției homosexualității în armata americană nu se datora faptului că nu ar fi existat deja printre cadrele militare homosexuali care să-și facă datoria cu onoare și curaj, și nici faptului că regulamentele cu privire la hărțuirea sexuală nu ar fi fost deja în vigoare, rezistența aceasta venea din frica bărbatului macho de propria sa latură feminină.

Macismul este direct proporțional cu frica bărbatului, iar găștile de bărbați fricoși reprezintă terenul prielnic atât pentru violență, cât și pentru recunoașterea tacită a puterii femininului din viața lor. Bastioane mărețe ale mentalității macho mai sunt încă prezente în societatea contemporană, poate niciunul mai conservator decât armata. Probabil că pentru a fi în stare să ucidă, bărbatul trebuie să șteargă orice principiu al relaționării din interiorul său. Nu-și poate permite să lase loc îndoielii sau principiului Erosului. În inima lui înspăimântată, el știe ceea ce grecii au clarificat cu mult timp în urmă, anume că, până la urmă, Ares (Marte) nu a reprezentat o partidă bună pentru Afrodita (Venus). Însă bărbatul se va lupta cu puterea femeii pentru că, din păcate, el încă nu a învățat că a fi bărbat înseamnă, de asemenea, să fie confortabil și cu partea sa feminină. Deoarece frica lui este doar parțial conștientizată, aceasta este proiectată, printre alții, asupra femeilor și homosexualilor. În frica lui nerezonabilă, bărbatul macho rămâne un băiețel în aceeași măsură ca bărbatul care se așteaptă ca toate femeile să-i poarte o grijă maternă. Ambii au cedat fără să vrea în fața puterii experienței materne și au negat prezența aceleiași considerabile puteri în ei înșiși.

Cu siguranță, cea mai mare tragedie a bărbaților legată de principiul feminin este aceea că frica îi înstrăinează de propria lor anima, de principiul relaționării, al sentimentului și al conexiunii cu forța vitală. Această înstrăinare de sine însuși duce în mod obligatoriu către alienarea de alți bărbați. Adesea, singura conexiune dintre bărbați se manifestă prin discuții superficiale despre evenimente exterioare, cum ar fi sportul și politica.

Recent, m-am dus să mă tund la o frizerie de cartier. Un bărbat a dat buzna înăuntru și zbiera cât îl ținea gura: „Ce tâmpenie, soția mea tocmai mi-a spus că ar trebui să merg

la psiholog!” Nimeni nu a răspuns. Crezând că nu l-a auzit nimeni, a repetat propoziția, însă iarăși nu i-a răspuns nimeni. Probabil că în trecut, el ar fi evocat răspunsul așteptat din partea corului grec antic¹, care ar fi zis că, da, cu siguranță aceasta a fost cea mai mare tâmpenie auzită de cineva vreodată. În afară de a mă afunda și mai adânc în scaunul meu, am tras concluzia că ceilalți se gândeau probabil la același lucru ca mine: „Soția ta are dreptate, amice”. Privind retrospectiv, această scenă – la fel de tipică precum multe altele – pare destul de amuzantă. Dar cred că dincolo de încercarea bărbatului de a obține reconfortare din partea unei enclave masculine, în el era cuibărită o frică adânc înrădăcinată.²

Analistul jungian Guy Corneau subliniază faptul că bărbații se înstrăinează și de propriile lor trupuri, întrucât își asociază realitatea corporală cu contactul timpuriu, primar, cu mama.³ Pentru că au fost arareori ținuti în brațe și îmbrățișați de tații lor, ei corelează materia cu mama și se deconectează de corpurile lor. Din acest motiv, bărbații merg la doctor de 4 ori mai rar decât merg femeile și poate că acesta este unul dintre motivele pentru care bărbații mor mai devreme. Da, este adevărat că, frecvent, bărbații se simt obligați să-și respingă trupurile prin intermediul activităților fizice sau intelectuale, însă fac acest lucru riscându-și integritatea. Este ușor să dăm vina pe condițiile exterioare, dar complotăm la înstrăinarea

¹ În teatrul grec antic, funcția corului era aceea de a puncta, din perspectiva înțelepciunii colective, momentele importante ale spectacolului, emoțiile puternice aduse în prim plan, acțiunile semnificative ale intrigii. (N. tr.)

² În timp ce scriu aceste propoziții, într-o duminică în care se joacă finala *Super Bowl*, tocmai am citit în ziar că aceasta este ziua din an cu cele mai multe agresiuni împotriva soțiilor. Dacă acuzația este măcar parțial adevărată, este rușinos și grăitor legat de frica manifestată de bărbați prin acte de violență asupra femeilor, în cea mai macistă zi din an.

³ Guy Corneau, *Absent Fathers, Lost Sons*, p. 23.

noastră de sine din cauza acestei adânci ambivalențe față de materia-mamă care ne învelește oasele și tendoanele.

Povestea clasică a arcașului Filoctet ilustrează dilema bărbaților moderni. Povestea lui vine din mitologia greacă, sub forma unei tragedii scrise de Sofocle în 409 î. Hr. Ca răsplată pentru ajutorul oferit în cadrul slujbei funerare a eroului Heracle, Filoctet primește fabulosul arc care lansează săgeți otrăvite și care nu ratează niciodată ținta. În drum spre câmpiile Troiei, Filoctet este mușcat de un șarpe. Rana produsă nu se vindecă. În cele din urmă, camarazii săi de pe corabie nu mai suportă mirosul rănii supurânde și nici strigătele lui de angonie, așa că îl abandonează pe o insulă vreme de aproape 10 ani, răstimp în care carnagiul din Troia continuă. După ce află de profeția conform căreia nu vor putea cuceri legendara cetate fără ajutorul arcașului rănit, grecii trimit un emisar pentru a-l atrage înapoi în rândurile lor. Simțindu-se trădat, Filoctet le respinge rugămințile. El își dorește să se retragă în peștera lui, scufundat în durere și singurătate, așteptându-și moartea. Corul, reprezentarea înțelepciunii colective, îl îndeamnă să reconsidere și să aleagă angajamentul eroic în locul exilului egoist, însă el persistă în refuzul său. În cele din urmă, el are o viziune a lui Heracle care îl îndeamnă să se întoarcă la luptă. Se conformează, îl ucide pe Paris și contribuie în mod esențial la căderea cetății.

Piesa lui Sofocle a fost adesea interpretată ca o dramatizare a conflictului dintre individ și cerințele societății. Însă atingem un alt nivel de profunzime dacă recunoaștem că, deși Filoctet a avut motive întemeiate să se simtă trădat de camarazii săi, reacția lui a fost în esență narcisistă. O rană narcisică apare atunci când stima noastră de sine profundă este distrusă și, prin

urmare, tindem să privim lumea doar prin acest *Gestalt*¹. O astfel de persoană se „identifică cu rana”. De pildă, războiul lui Filoctet, este mai puțin îndreptat împotriva troienilor sau a tovarășilor săi greci, cât mai degrabă îndreptat împotriva propriilor sale impulsuri progresive aflate în opoziție cu impulsurile regresive. Înainte de a se împăca cu comunitatea și cu cerințele ei, el trebuie să se împăce cu propria sa furie și cu dorința enormă de a se retrage în singurătate, durere și autocompătimire. Viziunea lui despre Heracle este proiecția a ceea ce este eroic în el însuși. Vindecarea îi va veni doar prin implicarea deplină în viață, nu retrăgându-se din ea. Peștera în care caută să se repare este de fapt propriul complex matern, locul întinericului reconfortant, cald și umed, doldora de milă și de grijă.

În mit, în tradiția religioasă și în modelele culturale observăm mișcarea forțelor arhetipale. Discernem ceea ce este atemporal în condiția noastră umană. Suntem uluiți de șocul recunoașterii, umiliți de micimea noastră sau înnobițați de chemarea la o mare dramă care curge în noi, la fel cum modelează și a modelat istoria lumii. Motivele mitice ne arată cum anticicii au deslușit în mod intuitiv dilemele omenirii. Nu este întâmplător faptul că părinții psihologiei abisale moderne, Freud și Jung, s-au întors frecvent la mit pentru a înțelege și pentru a descrie mișcarea acelor energii invizibile care modelează istoria prin acțiunile indivizilor.

Motivul șarpelui, de exemplu, dezvăluie o bogată ambivalență. Șarpele era asociat cu misterele naturii, cu Marea Mamă, pentru că pe toată întinderea lui se afla în contact cu sursa primară, pământul. Ca atare, șarpele a întruchipat misterele

¹ „Gestalt”, termen german care înseamnă „formă”, „figură”, „configurație”, „înfățișare”, este conceptul fundamental din psihologia Gestalt și desemnează un model sau o configurație care, ca întreg, are mai mult sens decât părțile dispartate. (N. tr.)

marelui ciclu al vieții și al morții. Pe de o parte, ca locuitor al adâncurilor, el invita la regresie. Pe de altă parte, el își leapădă propria piele, cunoaște secretele vindecării și ale reînnoirii. La sanctuarul lui Asclepius din Epidaur, pelerinul aflat în căutarea vindecării făcea băi calde, simbol al întoarcerii în pânțe, și aștepta visele sau mușcătură șerpilor din lumea de jos. Asemenea incursiuni ajutau la repunerea trupului și a sufletului în relație cu Marea Mamă. În consecință, mușcătură șarpelui este analogă cu aspectul dual al mamei, acea forță arhetipală care dă viață și în aceeași măsură caută să o ia înapoi.

Viața unui bărbat șovăie pe granița aceea fină dintre regresie și progresie, dintre anihilare și individuare. El tânjește după încetarea stresului psihic care începe la naștere, în timp ce întregul impuls al moștenirii sale genetice este orientat către realizarea potențialului său, atât ca individ, cât și ca parte a culturii sale.

D. H. Lawrence a surprins bine tensiunea rezultată într-o poezie intitulată „Șarpe”¹. În timp ce vizita o fântână din Sicilia, naratorul din poezie întâlnește un șarpe care stătea la soare. El este fascinat de întâlnirea cu Celălalt, dar:

„Vocea educației mele mi-a spus;

El trebuie ucis...

Și voci din mine au spus: *Dacă ai fi bărbat*

Ai lua un băț și l-ai lovi, l-ai termina.”

Se luptă cu admirația lui pentru ființa naturală și totuși acele voci îl îndeamnă: „Dacă nu ți-ar fi frică, l-ai ucide!” Frica și admirația se confruntă în sufletul lui. Apoi șarpele, încet, deliberat, începe să alunece înapoi prin „ușa întunecată a pământului secret”. Poetul este pătruns de sentimentul groazei în fața gândului că cineva „intră în mod deliberat în

¹ In Norton Anthology of Poetry, pp. 952-954.

întuneric”. În acel moment, azvârle cu un ciot de lemn spre șarpe, pentru a mai sparge din tensiune. Imediat își regretă impulsivitatea: „Ce meschin, ce vulgar, ce act răutăcios!” Judecata lui de sine este dură:

„Și astfel, mi-am ratat șansa cu unul dintre lorzii
vieții.
Și am ceva de ispășit:
O micime.”

Aceasta este ambivalența bărbaților față de lumea subterană. Sunt deopotrivă fascinați și speriați de ea. Ei simt că acolo se află atât originile și vindecarea, cât și anihilarea. Astfel că ei azvârle cu buștenii fricii, iar șansa la apropiere se pierde.

Pe când eram copil, bunicul meu, care a trecut odată prin preerie, m-a convins că buricul său era în locul unde fusese străpuns de o săgeată indiană. Deși nedumerit pentru că aveam și eu o rană similară, l-am crezut din toată inima. Intuitiv, avea dreptate. Este rana lumii, omphalosul răsucit într-o strânsoare, mai jos de plexul solar, urma și semnul rupturii pe care cu toții o purtăm în noi. O astfel de rană ne obligă să o apucăm pe calea exilului care ne îndepărtează de sursa pe care o reprezintă viețile noastre. Obligă la separare, irevocabilă și omniprezentă, precum și la izolare și suferință prelungită. Când bărbații simt rana care nu se poate vindeca, fie se scufundă în brațele unei femei cerându-i vindecarea pe care ea nu o poate oferi, fie se ascund în mândrie macho și în singurătate forțată. În povestea lui Filoctet, corul îi vorbește acestuia despre universalitatea acestei răni și despre faptul că el trebuie să continue să-și trăiască viața. Doar că el se învâluie în durere și autocompătimire. Această mișcare regresivă este depășită doar prin viziunea lui Heracle, care îl îndeamnă pe

Filoctet să revină pe câmpul de luptă. Aceasta este întâlnirea cu arhetipul Eroului.¹

Arhetipul Eroului este prezent în noi toți. Este capacitatea inerentă de a mobiliza energiile care servesc vieții, de a învinge demonii disperării și ai depresiei. Încarnarea acestui arhetip are prea puțin de-a face cu isprăvile exterioare. Mai degrabă, se manifestă atunci când invocăm energia necesară pentru a înfrunta frica, durerea și atracția regresivă a uterului. Putem admira fapte pline de eroism, dar nu ar trebui să ne închinăm vreodată unui erou. Psihicul ne îndeamnă continuu să facem ceva cu noi înșine. Aceasta este sarcina eroică aflată în așteptarea răspunsului nostru.

La începuturilor tuturor semințiilor există un mit al actului primar sau al Genezei, din care derivă toate celelalte mituri. În viața individului, acest eveniment fundamental este cel al tăierii legăturii materne. În mod similar, fiecare popor are propriul mit al căderii, al pierderii conexiunii paradisiace care precede conștiința. Poate că această amintire rasială este doar urma neurologică, filogenetică a traumei separării de la naștere. Însă tocmai din această separare apare experiența dualității.

Astfel începe spirala conștiinței, un proces aflat în continuă desfășurare, bazat pe experiența subiectului și a obiectului, și care pricinuieste durerea distanțării tot mai mari de legătura primară. Creșterea culturii conștiente, atât în viața tribului, cât și în cea a individului, aduce roadele civilizației, dar în aceeași măsură și înstrăinarea din ce în ce mai mare de Marea Mamă.

În fiecare zi stăm încrezători pe muchia de cuțit a experienței de a suferi conștient rana lumii. Cât de mare este tentația de a te ascunde într-o peșteră sau de a te scufunda în niște brațe

¹ A se vedea în acest sens și cartea *Eroul cu o mie de chipuri*, de Joseph Campbell, Editura Herald, București, 2022. (N. red.)

reconfortante! Însă în fiecare dimineață se întorc *gremlinii*¹ rânjiți ai fricii și ai letargiei. Nu contează cu cât avânt ne-am lansat ieri. Astăzi ei s-au întors și, nemulțumiți să ne ronțăie doar degetele de la picioare, ne vor înfuleca și sufletul, dacă îi lăsăm. Astfel, am dezvoltat modalități elaborate de a evita durerea provocată de amplificarea conștientizării. Mulți rămân infantili în gândurile, emoțiile și acțiunile lor. Unii apelează la efectul soporific al drogurilor și al alcoolului. Alții apelează la ideologii, la -isme simpliste, la religii sau la viziuni sociopolitice care oferă întrebărilor noastre complexe răspunsuri în alb și negru, ușurându-ne astfel lupta cu tensiunea opuselor.

În același timp, forța vitală clocotește în fiecare cultură și în fiecare individ. Acest Eros puternic își caută legătura în cele ce ar putea fi, nu în cele ce au fost. Necesită activarea arhetipului Eroului în societate și în interiorul indivizilor. A fost sarcina marilor religii și a riturilor de trecere să călăuzească bărbații prin punctul nodal dintre letargie și progresie, însă astăzi, majoritatea bărbaților sunt lăsați să-și găsească singuri propria cale. Societatea încă depinde de măsura în care ei își asumă această provocare, căci nicio societate nu poate prospera dacă bărbații săi sunt imaturi.

Uneori, știind că nu se poate întoarce în pântecul matern, bărbatul va proiecta acest dor asupra Cosmosului. Cultura Romantismului datorează mult acestui *Sehnsucht für Ewigkeit*, acestui „dor după eternitate” care se simte, de pildă, în mitul lui Empedocle, care s-a aruncat în craterul Etnei, și în picturile lui Caspar David Friedrich, în special în *Hoinarul deasupra mării de ceață*. Thanatos, dorul de moarte, este mereu încrezător întors împotriva Erosului, forța vieții. Din punct de vedere istoric, misticii au căutat să descrie indescriptibilul, trimițând

¹ Personaje fantastice dintr-un film de groază american „Gremlins”, produs în 1984 și regizat de Joe Dante. (N. tr.)

în mod constant către două caracteristici: experiența mistică este în mod esențial inefabilă și implică o contopire cu Totul.

Însă, mult mai adesea, bărbații își caută reconectarea la Cosmic, la sursa primară, prin intermediul unei relații. Așa cum am menționat mai devreme, **femininul este experimentat de un bărbat pe trei niveluri. Îl întâlnește în prezența unei femei exterioare și în relațiile homosexuale, prin latura feminină a unui alt bărbat. Îl întâlnește în relația cu propria sa anima. Și îl întâlnește în relația sa cu lumea arhetipală, în relația sa cu natura, cu centrul său instinctual și cu forța vitală în general.**

În orice relație, un bărbat se află în mare măsură la cheremul a ceea ce nu știe despre el însuși. Iar măsura în care el se află în întuneric corespunde gradului în care propria sa feminitate interioară este proiectată asupra altei persoane.

Din moment ce proiecția este prin definiție o dinamică în care conținuturile inconștiente sunt trăite ca fiind exterioare, un bărbat se îndrăgostește sau se teme mereu de propriul său material inconștient.

Să ne amintim că în mod normal, mama personală este mediatorul primar al întâlnirii noastre cu femininul. Rilke exploatează acest adevăr în a treia sa „Elegie Duineză”, citată la începutul acestui capitol. Un alt poet, Stephen Dunn, își amintește cum la cererea lui, mama și-a dezvăluit sânul. Cu blândețe, cu modestie și cu dragoste, i-a potolit curiozitatea și temerile, iar acea experiență, scrie Dunn, „cred că îmi permit / să iubesc femeile cu ușurință”¹.

Pentru alți bărbați, medierea timpurie făcută de mamă a fost mai puțin blândă, mai puțin liniștitoare. Autorii care au pantentat termenul de „criminali în serie” observă că toate zecile de ucigași în masă pe care i-au studiat (doar unul dintre

¹ „The Routine Things Around the House” in *Not Dancing*, p. 40.

aceștia era femeie) au avut copilării traumatice. Întotdeauna crimele lor aveau o motivație sexuală, indiferent dacă se tre-cuse la actul sexual sau nu. Frica și furia lor erau în mare parte îndreptate împotriva femeilor, cu care se simțeau incapabili să formeze legături apropiate. Richard Speck este un exem-plu tipic. Când nu putea să mențină erecția în timp ce viola asistentele din Chicago, le ucidea.¹

Recent, un analizant, o clientă în terapie, mi-a mărturisit că un coleg a încercat să o calce cu mașina. De asemenea, a împiedicat-o fizic să intre într-o încăpere de la locul lor de muncă, pe care el o considera teritoriul său. La un moment dat, avuseseră o întâlnire și se îmbrățișaseră. Când ea a încercat să aprofundeze relația, comportamentul lui a devenit din ce în ce mai necioplît și apoi violent. Acest lucru nu este unul neobișnuit. Mulți bărbați sunt plini de furie la adresa femeilor și ajung adesea să pună această furie în act. Furia lor este, în unele cazuri, produsul abuzului din copilărie și este destul de ușor de identificat etiologic, în termeni de cauză și efect. Însă de multe ori, furia vine din dezechilibrul dintre „prea multă mamă” și „prea puțin tată”. Furia lor este desigur, o acumulare a mâniei, o emoție epifenomenală care apare atunci când spațiul psihic al copilului este invadat. Când această graniță fragilă este încălcată în mod repetat, fie prin abuz, fie prin prea multă interferență în dezvoltarea copilului, eul în curs de dezvoltare suferă o deteriorare permanentă și poate deveni sociopatic.

Sociopatul nu poate dezvolta o relație implicată cu ceilalți. Este posibil ca relația primară a unui bărbat să fi fost atât de dureroasă, încât el să se aștepte ca toate relațiile să nu fie altfel decât dureroase. Prin urmare, viața lui este un ciclu insipid, alternând între frica de dominația din partea celorlalți și în-

¹ Robert Ressler și Tom Schactman, *Whoever Fights Monsters*, pp. 79-81.

cercarea de a-i exploata el pe ei. Multe femei și-au propus să schimbe astfel de bărbați și s-au trezit în schimb a fi chiar ele victime ale abuzului. Pentru că personalitatea lui s-a format ca o apărare împotriva durerii sale, el nu poate suporta să se întoarcă spre sine pentru a îndura acea durere, încărcându-l prin urmare pe celălalt cu durerea sa. Din pacate, acea durere istorică devine tamponul constant dintre el însuși și ceilalți. Indiferent de realizările sale exterioare, el este un bărbat îngrozitor de speriat. Este atât de speriat, încât nu poate suporta să se uite la durerea lui și îl vede pe celălalt doar ca sursă sau continuare a acestei suferințe.

Nu intenționez aici să dau vina pe mame (și nici pe tați, ulterior), dar este necesar să înțelegem că *imago*-ul încărcat afectiv al femininului este considerabil influențat de modul în care a fost trăit contactul cu mama personală și de experiența timpurie a mediului în care crește o persoană. Anima este o energie arhetipală prezentă în toți bărbații. În esență, este mai degrabă un mod de a experimenta și de a relaționa, decât un tip anume de cunoaștere. Influențată de relațiile cu femeile din exterior și de cultură (în care, de exemplu, sunt în vogă Madonna, Fecioara din Chartres sau imaginea virginelor erotizate), încarnarea feminității interioare a unui bărbat este funcția de care depinde modul în care acesta relaționează cu forța vitală din el și care determină cât de mult se află el la cheremul dispozițiilor sale schimbătoare.

Nu-l voi uita niciodată pe bărbatul care, târât la terapie de soția sa, a intrat în cabinet, s-a așezat, a observat cutia de șervețele și a spus rânjind: „Văd că tocmai a trecut o femeie pe aici, în ultima oră”. Faptic, avea dreptate, dar nu voiam să-i aprob punctul de vedere. „Și bărbații pot plânge”, am spus. „Dar ei nu sunt nevoiți să o facă”, a răspuns el. „Se descurcă ei”. Am contracarat: „Mulți bărbați poartă în ei un munte

de furie și un lac de lacrimi. Iar dacă nu le evacuează, îi vor ucide.” A rânjit din nou, de parcă ar fi spus: „Ești un prost, la fel ca ei”. Când l-am întrebat de ce anume îi era frică, a spus doar că simte că trebuie să-și pună soția la punct, pentru că ea era cea care avea probleme. Ușor de intuit, „terapia” lui nu a continuat.

În general, un băiat poate suferi „prea multul” și „prea puținul”. Ca exemplificare a ultimei variante, îmi vin în minte cazurile a doi bărbați.

Viața lui Joseph se învârtea în jurul unui eveniment unic și emblematic. Când avea 8 ani mama lui a anunțat că-i părăsește pe el și pe tatăl lui. Din ușa casei lor a privit-o urcând într-o mașină cu un bărbat străin, plecând pentru totdeauna. Nu a mai revăzut-o niciodată. Tatăl său a refuzat să discute despre ea și a continuat să se refugieze în consumul de alcool, pentru a nu mai simți durerea. Joseph a crescut simțindu-se abandonat. Nefiindu-i vreodată ușor la școală, a învățat să se întrețină singur și când a ajuns la mine, era directorul unei mici manufacturi. A venit la terapie de bună voie. De fapt, eram al treilea terapeut la care venea. Cu doi ani înainte, își dusesese soția la un terapeut, „pentru a o îndrepta”. Când acest plan părea să eșueze, au mers împreună la un al doilea terapeut, care a insistat să-i hipnotizeze soția „ca să ajungă la adevăr”. Deși Joseph credea că soția lui îi iubește pe el și pe cei doi copii ai lor, pe el îl obseda ideea că ea avea aventuri ocazionale, scurte și întâmplătoare, ori de câte ori se ivea ocazia.

În timp ce terapeutul este parțial la cheremul a ceea ce clientul alege să comunice (și cu siguranță aventurile nu sunt ceva neobișnuit într-o căsătorie), exemplele cu care Joseph demonstra infidelitatea soției sale, erau mai degrabă improbabile. De pildă, cu ocazia unei aniversări a căsătoriei lor, au închiriat o cameră la un hotel dintr-un cazino din Atlantic City. În timp

ce el făcea duș, a sosit un angajat de la *room-service*. Joseph era convins că soția lui îl cunoștea pe chelner și că avuseseră o partidă rapidă de sex, în acele câteva minute în care el se afla la baie. Dovada lui era că ea „arăta dubios”. A continuat să vină cu exemple similare, fiecare fiind posibil, dar necesitând un efort de imaginație. La cererea lui, am avut o ședință doar cu soția lui. Aceasta mi-a confirmat devotamentul ei față de căsnicie și se întreba de ce este el mereu atât de suspicios.

În dilema lui Joseph este ușor de observat puterea invizibilului, a energiei ineluctabile a inconștientului. El o văzuse pe Ea, pe mama lui, dispărând și pe baza acelui unic eveniment traumatizant, ajunsese la concluzia că nu se putea baza pe Ea.

Psihicul funcționează adesea în mod asemănător, spunând: „Am mai trecut prin situația asta”. În mod rațional, situația curentă poate să nu aibă nimic de-a face cu ceea ce s-a întâmplat în trecut, dar legătura emoțională este în continuare prezentă. Soția lui Joseph devenise acel Celălalt feminin și intim, de care depindea starea lui de bine. Așa cum era în stare să-l iubească, în mintea lui ea era în stare să-i fie și infidelă, s-o șteargă cu un alt bărbat, exact așa cum făcuse mama lui. Complexul său matern brodase faptele, ajungând la concluzia anticipată și de temut, că și această femeie îl va părăsi.

Viața psihică a lui Joseph era organizată în jurul acelui *imago* purtând mesajul despre „cea care m-a părăsit și mă va părăsi din nou”. Oricât de nedrept era pentru soția lui, el nu s-a putut abține să nu-și repună în joc fantezia, în acord cu ceea ce în psihanaliză este cunoscut sub denumirea de „formațiune reacțională”¹. Mai bine diavolul pe care îl cunoști, decât ambiguitatea și tensiunea necunoscutului. Memoria a reluat același trist și terifiant scenariu de abandon, în ciuda prezen-

¹ Formațiunea reacțională este un mecanism de apărare imatur, care transformă o dorință sau un impuls inacceptabil în opusul acestuia. (N. tr.)

ței evidente a soției sale. Complexul și-a afirmat autonomia asupra minții raționale, construindu-și propria realitate. Atât de adâncă era rana lui Joseph și defensele din jurul ei, încât a renunțat la terapie atunci când nu a primit confirmarea trădării comise de soția lui.

Un alt bărbat, Charles, l-a pierdut pe tatăl său când era tânăr. Mama lui a intrat într-o depresie care a durat ani de zile, făcându-l pe Charles să se simtă de două ori abandonat. Relațiile sale ulterioare cu femei adulte au urmat tiparul *puer aeternus*, bărbatul care nu a crescut și nu a ieșit din sfera de influență a nevoilor mamei sale.¹ El idealiza femeile, le pune pe un pedestal și apoi, odată ce ele se dedicau relației, el se îndepărta și se pune la adăpost. Este de înțeles că femeile care au trăit această situație s-au retras nedumerite și uneori furioase. Charles părea sincer uluit de reacția lor, pentru că simțea că ele ar fi trebuit să fi înțeles situația și pentru că nu făcuse nimic ca să le alunge.

De fapt, mama lui era cea care el și-ar fi dorit să-i fi înțeles în copilărie dorința de hrănire și de stabilitate, chiar și în pofida durerii ei. Și-ar fi dorit ca ea să înțeleagă că el, copil fiind, plătea de două ori. Din nou, rana era atât de profundă pentru copil, încât adultul, la fel ca în cazul lui Joseph, a continuat să vadă greșeala în exterior, la femei în general. În consecință, în loc să conștientizeze psihodinamica pe care a adus-o în relații, scopul lui în terapie a fost pur și simplu acela de a-și rafina gustul pentru femei. I-a fost foarte greu să conștientizeze că modelul falsei idealizări, al ambivalenței, al respingerii și abandonului s-au instalat în interiorul său, fiind apoi proiectate asupra fiecărei femei pe care o întâlnea.

¹ Spre exemplificare, a se vedea Marie-Louise von Franz, *Problema Puer Aeternus*, Editura Nemira, București (2016) și Daryl Sharp, *The Secret Raven: Conflict and Transformation*. (N. tr.)

Desigur, fără capacitatea de introspecție suntem condamnați să trăim într-o lume creată de proiecție și deloc surprinzător, căutăm ca fanteziile și cele mai groaznice frici să ne fie reflectate. Mereu și mereu, ceea ce nu ne-am însușit în interior, va fi proiectat în afară.

Un ultim exemplu și va fi suficient. Stephen a fost crescut de părinți imigranți, care au muncit din greu în magazinul lor, pentru a „reuși” în America. S-au confruntat nu doar cu rigorile unei culturi noi, ci și cu dificultățile anilor '30-'40 de a face să supraviețuiască orice fel de afacere. Stephen lucra multe ore alături de părinții săi, dar nu s-a simțit niciodată hrănit de ei. S-au confruntat mereu cu dificultățile, iar el era, așa cum au fost adesea copiii de-a lungul timpului, parte a rețelei de supraviețuire a familiei, fără ca propriile nevoi să-i fie luate în seamă.

În viața sa de adult, Stephen s-a căsătorit, și s-a recăsătorit, a avut aventuri, dar nu s-a simțit niciodată satisfăcut. Rana lui era similară cu cea a abandonului și aștepta ca fiecare femeie de care se apropia să-i compenseze tragicul deficit din copilăria sa. Despre una dintre amantele sale, spunea că ceea ce i-a plăcut cel mai mult a fost să stea îmbrățișat cu ea, întins pe abdomenul ei. Când ea dorea să facă sex, lui îi era frică de cererile ei. Scena pe care el o descrie este de fapt cea a Fecioarei cu Pruncul, la adăpost și caldură, departe de viața dură de pe străzi și de perioadele grele din trecut.

Stephen era mereu furios pe femeile din viața lui. Le controla prin bani și amenințări. Și simțea că se folosesc de el. Din nou, în profunzime, modelul era acela că Ea nu era acolo pentru el. Vidul său narcisic era de o asemenea magnitudine, încât nicio femeie nu ar fi putut să-l umple, nici măcar cel mai codependent Celălalt matern pe care l-ar fi putut întâlni. Astfel, viața lui Stephen era caracterizată de tristețe, căci el era,

în mod cronic, copilul subnutrit care căuta cu disperare un partener care să-i ofere îngrijirea cosmică a Marii Mame. Între timp a devenit un bătauș, plin de furie, pretinzând supunere. Același ciclu trist se joacă din nou, de la sine. Fie că bărbatul încearcă să-și transforme partenerul într-un Celălalt hrănitor, adică într-o mamă, fie că se teme de amploarea propriei nevoi și se apără de ea, în ambele situații el aduce mărturie despre puterea complexului matern.

În descrierea influenței pătrunzătoare a animei, Jung a făcut aluzie la romanul *She* de H. Rider Haggard, în care eroul se întâlnește cu „cea de care trebuie să ascuți”. Telespectatorii pot vedea o ecranizare comică produsă de canalul PBS, *Rumpole of the Bailey*, în care bătrânul și morocănosul actor Leo McKern, după ce câștigă o confruntare în instanță în fața celor mai buni avocați ai reginei, se cutremură când o aude pe soția sa răcnind cu o voce ca de tun „Rumpole!” și mormăie descurajat: „Cea de care trebuie ascuți!”

Din nou, amintiți-vă că anima este un arhetip, adică un tipar psihic care mediază relația bărbatului cu instinctul și cu forța vitală. Inevitabil, întâlnirea cu mama personală dă culoare și condiționează relația unui bărbat cu propria anima, însă adesea experiența copilului domină psihologia bărbatului. Loren Pederson evidențiază principala sarcină a psihicului unui bărbat:

„Una dintre cele mai importante sarcini din dezvoltarea unui bărbat este aceea de a obține o separare sănătoasă de mama sa personală. El trebuie, de asemenea, să dezvolte capacitatea de a conștientiza importanța imaginii Mamei arhetipale. Spre deosebire de fiică, fiului îi lipsește identificarea primară cu mama sa, în special atunci când începe să se distanțeze psihologic de ea. În viața adultă, rămăși-

tele problemei originare a atașamentului/separării sunt transmise de către imaginea animei interne a bărbatului.¹

Bărbatul care fantasmează că soția lui își face de cap cu un altul, bărbatul care pune în act ambivalența față de partenera sa, bărbatul care se înfurie pe soția sa inadecvat de hrănitoare, bărbatul care își sună soția din fiecare benzinărie sau aeroport în care ajunge, care verifică extrasul de cont și susține că soția sa este incompetentă în materie de finanțe, bărbatul căruia îi fug ochii, care denigrează femeile și care atacă homosexualii, bărbatul care încearcă mereu să-și mulțumească partenerul pe propria cheltuială, niciunul dintre aceștia *nu a plecat încă de acasă*. Cu toții sunt atașați încă de experiența mamă-fiu, nefiind în contact cu propriul suflet.

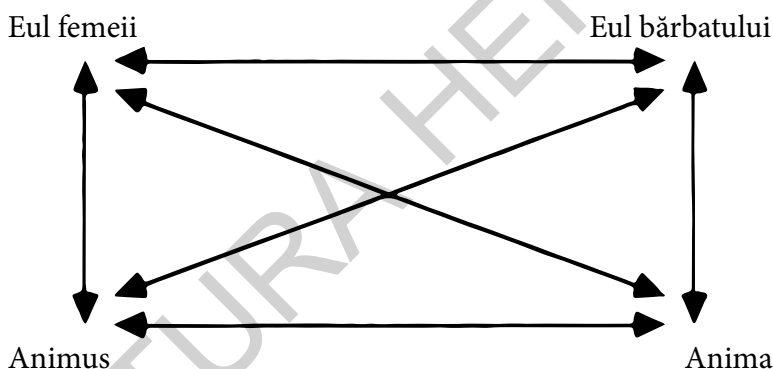
Când ne amintim că patriarhatul este un artificiu cultural, o invenție pentru a compensa lipsa de putere, ne dăm seama că bărbații, contrar opiniei larg răspândite, reprezintă mult mai adesea sexul dependent. Bărbatul din reclamele la Marlboro, acel individ singuratic și dur, este bărbatul cel mai încolțit de feminitatea sa interioară, pentru că el este cel care o neagă cel mai mult. Ori de câte ori un bărbat este obligat să fie băiat bun, sau dimpotrivă, când simte că trebuie să fie băiat rău sau un bărbat sălbatic, el încearcă să compenseze puterea complexului matern.

Nu afirm că e vina bărbatului că este atât de vulnerabil, atât de dependent, căci este ceva pur omenesc. Responsabilitatea lui *este* aceea de a recunoaște cât de adânc are nevoie orice copil de contact matern pozitiv, cât de mult îi pune în mișcare viața psihică tiparul acestei nevoi, continuând, de asemenea, să funcționeze în adâncurile sale. El poate pretinde că este puternic ca un adult, că poate să țină frâiele guvernului

¹ *Dark Hearts: The Unconscious Forces That Shape Men's Lives*, p. 74.

sau că deține puterea financiară, însă ridurile de stres de pe chipul lui provin de undeva adânc, din sfera relației cu mama. Bărbații trebuie să înțeleagă și să accepte acest fapt iar apoi să-și asume responsabilitatea pentru el. Altfel vor continua să aplice pentru totdeauna tipare infantile.

Următoarea diagramă, adaptată după explicația lui Jung despre ceea ce se întâmplă din punct de vedere psihologic în cadrul terapiei, în termeni de transfer și de contratransfer, ilustrează diversitatea schimburilor care au loc în orice relație heterosexuală.¹

Deși relația se poate întâmpla de la sine la nivel conștient, fiecare persoană este informată cu conținutul inconștientului său, sugerat de axele verticale. Experiența îndrăgostirii are loc atunci când Celălalt se aliniază, fie și numai pentru o vreme, cu imaginea din interiorul nostru despre persoana iubită. Rareori se poate ridica Celălalt cu adevărat (dacă o face vreodată!), la

¹ Pentru o discuție mai detaliată despre aceste dinamici, a se vedea lucrarea mea *The Middle Passage*, pp. 46-47 și Daryl Sharp, *The Survival Papers: Anatomy of a Midlife Crisis*, pp. 70. (Pentru descrierea și diagramele originale realizate de Jung despre „căsătoria între veri”, a se vedea „Psihologia Transferului”, din *Practica Psihoterapiei*, în *Opere Complete*, vol. 16.)

înălțimea acestei așteptări, așa că adeseori ne dezîndrăgostim. Relația bărbatului cu persoana iubită nu poate fi niciodată mai bună decât relația cu propria anima, pentru că ceea ce este inconștient în el îi va contamina relația cu Celălalt, așa cum și acesta proiectează la rândul său asupra lui.

În timp ce anima are rădăcini arhetipale, amintiți-vă că medierea acelei experiențe se întâmplă în esență prin intermediul mamei personale, apoi prin celelalte femei din viața băiatului și prin imaginile disponibile în mediul în care trăiește. Prin urmare, Stephen se înfurie pe soția lui pentru că aceasta nu îl îngrijește ca o mamă, deși la nivel conștient el nu consideră că este atât de dependent. Iar George se prezintă ca soțul perfect datorită solitudinii sale față de soția sa, deși în interiorul său, el încă se străduiește să o slujească pe Ea, să-i câștige Ei favorurile, să fie copilul Ei bun.

În măsura în care bărbații nu sunt conștienți de faptul că anima se află în interior, ei o caută în femeile din exterior, fug de ea, o asupresc, îi cer să fie Beatrice în lumea lor subterană, caută să îi anestezieze acesteia durerea prin muncă sau droguri. Bărbații trec cu vederea prezența Ei în visele lor, în zborul sufletului lor, în compania altor bărbați, în camaraderia cu femeile, în artă, muzică și sport, în fanteziile și nebuniile lor trecătoare. Bărbatul care neagă faptul că relația mamă-copil este fundamentală, că aceasta influențează tot ceea ce simte despre sine însuși, despre viață și despre ceilalți, trăiește într-o profundă ignoranță. Și, desigur, ceea ce el ignoră va fi proiectat asupra celorlalți. Chiar și sexualitatea sa cea mai profundă este alimentată de această proiecție. Când el este cu Ea, conectat din nou, oricât de trecător, el este acasă.

Majoritatea bărbaților consideră contextul muncii lor de zi cu zi a fi o luptă zilnică. Nici avantajele, nici mașina de serviciu, nici cheia de la toaleta directorului executiv și nici

o creștere salarială nu va alina pierderea zilnică a sufletului lor. Bărbatul înțelege, în adâncul sufletului său, că își vinde sufletul și că niciun salariu nu este suficient de mare pentru a compensa. Prin urmare, el își sprijină povara sufletului pe fragila conexiune tactilă cu o femeie sau cu anima unui alt bărbat. „Ai grijă de el, liniștește-l, du-l acasă, fie doar și pentru o vreme”. Apoi, *post coitum triste*, el se deconectează din nou, e în derivă, la mila lumii și a loviturilor ei.

Un bărbat mărturisește că, în fiecare dimineață, pe sub pleoape, în timp ce se întorcea din adâncurile somnului pentru a înfrunta o nouă zi, se simțea ca în liceu, pe vremea când juca fotbal american. Linia de atac era pe poziții și, în acel moment, înainte de a lovi mingea, înainte de șocul și de ciocnirea cu aspectele economice ale vieții, fantasma mereu la sex. Un alt bărbat, a cărui mamă fusese absentă și care îl respinsese, și-a încărcat anima cu un dor adictiv pentru Ea. A insistat ca soția lui să facă dragoste cu el în fiecare zi până când, în cele din urmă, ea s-a răzvrătit. Bărbatul a simțit din nou toată rănirea, respingerea și o senzație vagă de moarte iminentă. „De fiecare dată când facem dragoste”, a spus el, „mă simt de parcă aș mai câștiga o zi din viață. Fiecare zi în care nu facem, simt că moartea s-a strecurat puțin mai aproape de mine”.

Pentru ambii bărbați, sexul a servit drept reasigurare și reconectare, în loc să fie trăit ca o experiență de comunicare și intimitate. Simbolic, sexul a fost religia lor. Pentru primul dintre ei, lupta cu viața a continuat. Fantezia constantă a actelor sexuale întâmplătoare, a servit ca un palid paliativ pentru cicatricile sufletului. Pentru cel de-al doilea bărbat, capacitatea sa de a vedea că își transforma soția într-o mamă surogat, l-a ajutat să-și retragă proiecția. Sexualitatea lui s-a manifestat mai puțin compulsiv, mai relaxat, mai puțin orientată spre performanță, iar tandrețea s-a întors în relația lor. A conști-

entizat că angoasa lui inconștientă era atât de stringentă încât își îndepărtase nevasta. Când a putut să conțină suferința copilului său interior și dorința compulsivă de fuziune, relația și-a recăpătat proporțiile normale.

Dacă un bărbat nu-și poate recunoaște dependența, adică dependența de copilul interior, el fie se va zbate într-o relație nesănătoasă cu o mamă surogat, fie se va înfuria că partenera nu se ridică la înălțimea cerințelor sale. Majoritatea bărbaților s-ar rușina să recunoască că își caută mama în partenera lor, însă dacă ei nu pot separa relația din copilărie cu mama lor de relația actuală, vor retrăi un scenariu vechi și regresiv.

Jung a scris destul de elocvent despre această amplă și cu adevărat mitică dramă, care se desfășoară în sufletul unui bărbat. Pentru a deveni un adult conștient, el trebuie să lupte din greu cu complexul matern, înțelegând că această lăuptă este una interioară. Altfel, el o va proiecta cu siguranță în exterior asupra femeilor, fie sucombând în fața controlului lor, fie căutând să le domine, ambele fiind mărturii ale puterii complexului matern. În ambele cazuri, el își conștientizează cea mai profundă frică și cel mai adânc dor: dizolvarea, anihilarea sa în mamă.

Spaima și dorința de anihilare, scrie Jung, reprezintă o puternică personificare a „spiritului regresiv”:

„[spiritul regresiv] este cel care tinde spre înapoi, cel care ne amenință cu fixarea de mamă și cu dizvoltarea și dispariția în inconștient. Pentru omul eroic, angoasa este cerință și sarcină, căci numai cutezanța te poate elibera de ea. Iar dacă nu se cutează, atunci s-a frânt ceva din sensul vieții și orice viitor este condamnat la o platitudine lipsită

de speranță, la o obscuritate care mai este străbătută doar de lumini rătăcitoare.”¹

Nu putem sublinia îndeajuns puterea acestui dor înspăimântător după pântecul matern. Să menții în conștiință poziționarea necesară pentru a contracara acest dor, este extrem de dureros. Vârsta adultă, responsabilitatea existențială pentru supraviețuirea și creșterea cuiva, este un premiu prometeic smuls din adâncuri. Bărbații se pot separa de mamă, de femei, de propria lor anima, crezând că astfel sunt în siguranță. Mai gândiți-vă. Jung continuă:

„I se pare adesea că dușmanul cel mai cumplit se află în fața sa, când, de fapt, îl poartă în sine însuși: este acel dor primejdios de a cădea în propriu-i abis, de a se îneca în propriu-i izvor, de a fi tras în jos, în tărâmul Mamelor [i.e., în adâncimile arhetipale]. [...] Dacă este să trăiască, atunci trebuie să lupte și să-și jertfească dorul pentru ceea ce este înapoia lui, pentru a atinge culmea care îi este proprie lui. [...] Cursul firesc al vieții cere de la omul tânăr mai întâi sacrificarea copilăriei lui și a dependenței lui copilărești de părinții biologici, ca să nu rămână uniți cu aceștia prin legătura, păgubitoare pentru trup și suflet, a incestului inconștient.”²

Înțelegem astfel, de ce strămoșii noștri aveau rituri de trecere atât de puternice. Ei cunoșteau prea bine puterea regresivă a psihicului, dorul după siguranța și sațietatea oferite de Mamă. Incestul inconștient al lui Oedip, dorul de pace al lui Filoctet, fascinația lui Faust față de tărâmul Mamelor, pentru toate aceste seducții bărbații vor da vina pe femei,

¹ Carl Gustav Jung, „Simboluri ale transformării”, în *Opere Complete*, vol. 5, Editura Trei, București, 2016, p. 470. (N. tr.)

² *Ibidem*, par. 553, p. 472.

dar adevărata origine se trage din ispita anihilării și din frica bărbaților de suferința vieții.

Există o cale de ieșire din labirint. Unii bărbați scapă de legăturile inconștiente cu Mama. Se eliberează nu de Ea, ci de supunerea lor față de propriul dor de odihnă și refugiu. Însă numai curajul și vigilența lor zilnică, munca lor cu ei înșiși, îi împiedică să alunece înapoi.

Două exemple de bărbați implicați într-o astfel de muncă, ar putea fi de ajutor. Un bărbat, Lawrence, a fost crescut de o mamă cu nevoi narcisice. Tatăl lui a slujit-o, sora lui a slujit-o, Lawrence a slujit-o. Când a plecat de acasă, el s-a căsătorit cu o femeie care suferea de o boală congenitală și pe care, de asemenea, a slujit-o, suspectând prea puțin faptul că alegând această femeie, el își menținea robia față de propria sa mamă. În timpul crizei de la jumătatea vieții, a dezvoltat o depresie de primă clasă. Și-a părăsit soția și, covârșit de vinovăție, a intrat în terapie. După aproape un an de zvârcolire în zbulciul indeciziei și al remușcării de a fi renunțat la rolul său de salvator, a avut următorul vis:

O femeie stă pe balcon, uitându-se la mine. Este acolo și o mașină sport galbenă. Sar în mașină și plec. Ajung apoi la un lac și mă imbarc pe un vapor. Văd un templu grecesc sub apă. Sunt și păstrăvi în apă. Ajung apoi pe malul celălalt. Acolo este un șarpe cu o pasăre în gură. Iau un cuțit și îi tai repede capul șarpele, salvând pasărea. Am fost mușcat. Apoi șarpele tăiat se transformă într-un pește și îl pot mânca.

Pe baza asocierilor făcute pentru imaginile din vis, Lawrence a considerat că femeia care stătea pe balcon era mama lui, a cărei prezență îl veghease ca o cloșcă întreaga viață. Mașina sport galbenă întruchipată decizia subită de a ieși de sub dominația ei, de a simți întreaga forță și întregul

impuls spre autonomie. Când trece apa, simbol omniprezent al inconștientului, el simte marile bogății care pot fi găsite acolo: înțelepciunea străveche întruchipată de templu și hrana sufletească reprezentată de pești. Cu toate acestea, pe cealaltă parte, după ce și-a părăsit mama personală, îl așteaptă Mama arhetipală. Pasărea, care sugerează spiritul și scopul transcendent, se află încă în pericol din cauza vechiului nostru prieten, șarpele. Din nou voința, hotărârea masculină, asumarea falică simbolizată de cuțit, îi permite să despartă zborul spiritului său de complexul regresiv al șarpelui¹. Energia care ar fi putut să rămână bine merci blocată în mamă este acum disponibilă pentru călătoria vieții. Șarpele regresiv devine un pește potențial hrănitor.

Un alt bărbat, în vârstă de aproape 60 de ani, introiectase un *imago* opresiv al mamei sale, percepută ca fiind intruzivă și critică. Zeci de ani, el proiectase prezența ei enervantă asupra angajatorului său, asupra apropiaților și asupra lumii în general. În copilărie, singura lui apărare fusese aceea de a o evita, prin fantezie și prin educație. Pe când avea 17 ani, a zburat departe de ea, cu ajutorul Forțelor Aeriene ale Statelor Unite. A evitat confruntarea cu ceilalți și a trăit o viață în mare parte izolată. După ceva timp de la începerea terapiei, a visat așa:

Duc o fetiță la doc, pentru a urca pe vaporul Queen Elizabeth 2, în vederea unei călătorii. Doar că de această dată nu pot găsi nava. Apoi scena se schimbă. Mi se permite accesul într-o casă minunată, de către o femeie frumoasă și săritoare. Este casa visurilor mele. O casă albă, cu un living spațios cu un perete de sticlă, care dă spre o priveliște minunată. Pe o măsută de cafea din sticlă, se află o frumoasă vază de cristal cu plante verzi.

¹ Pentru o discuție dezvoltată pe această temă de-a lungul unei cărți întregi, vezi Robert L. Gardner, *The Rainbow Serpent: Bridge to Consciousness*.

Acest bărbat avusese multe vise despre călătorii aeriene sau pe mare, toate fiind reprezentări ale dorinței lui de a fugi, de a evita prezența mamei sale. În acest vis, el duce o figură imatură a animei pe nava mamă (complexul). Doar că nu o poate găsi; nu există posibilitatea de a fugi. Atunci este îndrumat spre o casă frumoasă, de către o anima adultă, reminiscență a Beatricei care l-a ghidat pe Dante afară din lumea de jos. El a asociat casa albă inspirată de stilul lui Frank Lloyd Wright¹ cu locul ființei sale potențiale, Taliesinul² sufletului său. A văzut frumoasa vază de cristal ca pe un Sfânt Graal, un recipient pentru conținuturi psihice care ajută sufletul să crească. Vaza avea în ea bogate plante verzi, semnaland latura dătătoare de viață a Marii Mame.

Este tentant să punem prea mult accent pe un astfel de vis, dar acesta pare să prevestească o schimbare psihică. Din copilărie, acest bărbat se simțise dominat de ceilalți. Figura de a cărei protecție nu avusese parte copil fiind, se insinuase în fragila lui viață psihică rănindu-i grav Erosul, având ca rezultat un complex matern distructiv, devorator. Înțelegerea lui treptată a puterii Mamei, reflectată în multe experiențe de viață, i-a permis să retragă proiecția Ei asupra altor persoane și situații. Procedând astfel, el a dobândit un simț crescând al puterii sale de a face alegeri și de a manifesta energiile cu care natura îl înzestraseră.

Niciun bărbat nu poate fi el însuși, până când nu se confruntă cu experiența mamei pe care a internalizat-o și pe care o duce cu el în toate întâlnirile ulterioare. Doar prin curajul de

¹ F. L. Wright a fost unul dintre cei mai importanți arhitecți americani ai secolului XX, stilul său fiind orientat spre: bucuria adusă oamenilor, simplitatea compartimentării, adaptabilitatea stilistică, simbioza cu natura, autenticitatea materialelor componente. (N. tr.)

² Taliesin este o construcție extrem de reprezentativă pentru Wright, înscrisă în Patrimoniul Unesco. (N. tr.)

a se confrunta cu acest abis potențial, poate deveni independent și eliberat de furie. Dacă dă în continuare vina pe mamă sau pe femei, înseamnă că încă nu a crescut. Încă mai caută protecția mamei sau încă evită dominația acesteia.

Cu toate că dorința mea, prin tot ceea ce scriu aici, nu este aceea de a învinui, ci de a descrie pentru a putea înțelege, părinții joacă în mod necesar un rol foarte important în povara pe care copilul o va purta. Jung o prezintă direct:

„Ceea ce, de regulă, acționează cel mai puternic asupra copilului este viața pe care părinții (și strămoșii, căci e vorba de fenomenul psihologic străvechi al păcatului ancestral) nu au trăit-o. Această constatare ar fi cumva sumară și superficială dacă nu am adăuga restrictiv: acel crâmpei de viață care ar fi putut să fie și el trăit, dacă anumite pretexte, mai mult sau mai puțin transparente, nu i-ar fi împiedicat pe părinți să o facă. E vorba de un crâmpei de viață de la care – s-o spunem limpede – s-au derobat, pe cât posibil, cu o minciună pioasă. Aici sunt sădiți germenii cei mai virulenți.”¹

Strămoșii noștri au intuit acest fapt: ceea ce nu este suferit, conștientizat și integrat, se transmite la generația următoare. Așa cum Jung notează după observațiile de mai sus: „Blestemul casei atrizilor nu este o frază goală”². Mai mult, adaugă el: „Iar față de natură, scuza de a nu fi știut nu e valabilă”³.

Astfel, în special capriciile personalității mamei, nivelul ei de conștiință, caracterul propriei ei răniri și a strategiilor auxiliare formează moștenirea psihică a copilului. Ea este cea de la care copilul primește atâtea mesaje despre sine și despre viață, și cu

¹ Carl Gustav Jung, „Introducere la Frances G. Wickes – „Analiza sufletului infantil”, în *Dezvoltarea personalității, Opere Complete* 17, Editura Trei, București, 2003, p. 51. (N. tr.)

² *Ibidem*, par. 88, p. 51.

³ *Ibidem*, par. 91, p. 52.

care trebuie să facă pace. Chiar și atunci când fiul ei este căsătorit și locuiește cu o altă femeie, ea poate juca un rol determinant (pe care îl atestă numeroasele bancuri despre soacră).

Un dat crucial al experienței umane derivă din separarea inițială, de la naștere.¹ De unde fusese conectat la bățile de inimă ale Cosmosul, cu toate nevoile satisfăcute, acum copilul este propulsat de unul singur într-o lume a gravitației și a conștientizării crescânde a relocării radicale pe care o trăiește. Omul fragil care devine mamă poartă o greutate arhetipală. Interacțiunea copilului cu mama personală creează experiența internalizată a femininului, adică a complexului matern. Experiența fenomenologică a mamei personale condiționează și colorează de asemenea experiența vieții însăși, a întâlnirii cu toate forțele naturii, respectiv cu Mama arhetipală.

Dependența absolută a copilului de mamă sau de surrogatul de mamă este evidentă. Vulnerabilitatea copilului provoacă o anxietate primară de separare, care este inevitabilă și care va avea ecou de-a lungul întregii vieți a individului. Freud avea dreptate când afirma întâietatea Erosului, impulsul de fuziune sau reconectare, căci experiența inițială a vieții este cea a deconectării. Ca atare, toată viața lui, bărbatul caută reconectarea. Din moment ce nu se poate întoarce la Ea, el trebuie să o caute pe Ea sau substitutul ei simbolic, în relația cu persoane sau cu instituții, în ideologii sau în părintele ceresc, în Dumnezeu.

Pe lângă trauma nașterii, relația specifică dintre mamă și copil joacă un rol imens în psihologia personală a unui bărbat. Cel mai probabil el va suferi una sau chiar ambele tipuri de rană. El va experimenta „prea mult” sau „prea puțin” din mama

¹ Memoria filogenetică a acestei separări poate explica faptul că toate popoarele au viziunea lor tribală despre o „cădere”, memoria colectivă a pierderii unei stări paradisiace.

sa. În cel dintâi caz, nevoile mamei, problemele ei psihologice neabordate, rănilile ei, viața ei netrăită, vor împovăra inevitabil copilul. Prea multul ei va inunda granițele lui fragile și va genera un sentiment de lipsă de putere. Această copleșire va fi dusă mai departe în viața adultă, proiectată asupra femeilor și asupra evenimentelor în general, iar lipsa lui de putere va continua să-l bântuie.

În mod similar, bărbatul poate experimenta incapacitatea mamei de a-i satisface nevoile și poate trăi sentimentul de abandon. Inevitabil, asta diminuează simțul interior al valorii („Dacă aș fi mai bun, aș primi ceea ce merit și ceea ce-mi trebuie”), având ca rezultat o senzație generalizată de insecuritate, precum și o căutare adictivă, alimentată de angoasă, a Ei. Stima de sine a unui bărbat este foarte afectată de aceste răni: copleșirea, abandonul sau ambele.

Pe măsură ce copilul experimentează condiționalitatea lumii sale mediate de relația cu mama, el trăiește anxietatea de separare. Această anxietate generalizată, cu impact existențial și cu percepție localizată, se modulează într-o serie de temeri nespecifice despre sine, despre ceilalți și despre feminin. Aceste felurite frici le avem în sânge și le proiectăm în mod repetat asupra celorlalți. Rădăcina indo-germanică *angh* („a restricționa”) dă naștere în engleză cuvintelor angoasă (*angst*), anxietate (*anxiety*), angină (*angina*) și furie (*anger*). Amenințările percepute la adresa bunăstării organismul provoacă involuntar și repetat această gamă de emoții. Copilul știe instinctual, intuitiv, de ce anume are nevoie și simte atât furie față de trădare, cât și tristețe pentru pierderea unui Celălalt necesar și hrănitor.

Într-un eseu intitulat „Doliu și melancolie”, Freud a remarcat că pierderea vădită a celuiilalt, de exemplu prin moarte, produce durere. Când Celălalt nu este acolo pentru noi din

punct de vedere emoțional, pierderea este suferită, dar obiectul este încă prezent. Această disonanță cognitivă produce tristețe sau melancolie, refulată dar suferită pe tot parcursul vieții. Această suferință tăcută, acest patos, a produs unele dintre cele mai rafinate expresii ale dorului în muzică, în artă și în poezia lirică. Starea melodiei „Sometimes I Feel Like a Motherless Child”¹, încadrată în genul muzical *Negro spirituals*, este simțită intuitiv de toată lumea. Un asemenea „dor de eternitate” a dat naștere menestrelilor din Evul Mediu, Romantismului de mai târziu și abundenței de cântece *western*² melancolice. Acolo, undeva, Ea așteaptă.

Pentru majoritatea bărbaților, dubla rănire creează atât furie, cât și jale. Această furie este în esență inconștientă, nediferențiată. Există patru moduri posibile în care ea ar putea fi procesată. Când ne simțim lipsiți de putere, devenim depri-mați. Depresia a fost definită ca „furie întorsă spre interior” și ca „neputință deprinsă”. Sau am putea internaliza acea furie în corp, care se poate combina apoi cu alte circumstanțe fizice pentru a duce la boli precum tulburări gastrice, migrene, boli de inimă sau cancer. Adesea, furia se va sustrage reprimării. Ceea ce băiatul nu a putut exprima față de mamă, va ieși la suprafață la bărbat, ca o stare generală de iritabilitate. Aceasta

¹ „Uneori mă simt ca un copil fără mamă”, melodie tradițională aparținând cum rentului muzical „Negro spirituals”, „Black spirituals”, gen al Muzicii Creștine, datând din perioada sclaviei din SUA. (N. tr.)

² Deși adesea încadrate în genul muzical *country music*, *western songs* și *cowboy songs* au un specific aparte. Au început să apară ca gen muzical pe la mijlocul secolului XIX. Cântecele *western* preluau teme sau piese tradiționale locale, sub o formă schimbată după gust, la care se adăugau chiuituri folosite de *cowboys* să comunice între ei peste dealuri dar și să țină cirezile de vite la un loc, precum și versuri serioase și comice despre viața și munca bărbaților care între 1860-1890 au ales în număr foarte mare să devină *cowboys*. (N. red.)

se numește furie „deplasată”¹ și așteaptă fie și cea mai mică provocare pentru a izbucni într-un șuvoi nejustificat de emoție (primul indiciu al activării unui complex).

Alternativ, un bărbat își poate pune în act furia printr-un comportament autodistructiv sau prin violență față de ceilalți. Violul este cunoscut ca fiind o crimă care are ca sursă nu pofta trupească, ci violența, furia deplasată. Violența față de femei în special, este pe măsura intensității rănirii complexului matern al bărbatului. Din moment ce caracterul și adâncimea complexul sunt în mod esențial inconștiente, un bărbat poate ataca doar ce vine către el într-o formă exterioară.

Chiar și ca adult, fiecare întâlnire cu femininul din exterior va fi încărcată cu această profundă dramă interioară. Desigur, bărbatul își va transfera teama de rănire și de pierdere asupra mediului său exterior, în timp ce psihicul său poartă acele experiențe interioare, complexe. Intuind extraordinara putere a unei astfel de istorii internalizate, și experimentând posibila ei repunere în act din prezent, vechea frică iese din nou la suprafață. Acest bărbat este condus de felul în care a trăit în copilărie puterea femininului. Ca autoapărare, el va încerca să-l domine sau să-l calmeze pe Celălaltul exterior. Prin urmare, istoria relațiilor dintre sexe este o tristă litanie a bărbatilor care caută să domine și să controleze din cauza fricii față de femininul din interiorul lor. Oricând și oriunde vedem bărbați care caută să controleze femeile, vedem de fapt efectul urât al fricii.

Ca terapeut, am fost martorul acestei frici care operează unidirecțional în dezechilibrul de putere din cadrul multor căsnicii. Văzându-l pe bărbat controlând cu rigiditate finan-

¹ „Deplasarea” este unul dintre mecanismele imature de apărare prin care energia libidinală este deplasată de la obiectul dorit și indisponibil către un înlocuitor. (N. tr.)

tele familiei și luarea deciziilor, am făcut recurs la rațiune, bun simț și fairplay, doar pentru a ajunge să mă confrunt cu terenul irațional al defenselor. În adâncul sufletului său poate că ar putea cu adevărat să cedeze, să renunțe la puterea lui, dar este dominat de frica față de consecințe. Lucrătura fricii a creat patriarhatul și, după cum a remarcat Blake, „ciumează dricul mariajului”¹.

Pe de altă parte, și la fel de des, un bărbat controlat de frică poate căuta modalități de a mulțumi și de a calma. El încearcă să o facă pe Ea fericită, sacrificându-și adesea propria bunăstare pe parcurs. Sau cedează nevoii duale de a acționa conform propriei dorințe, evitând în același timp confruntarea, prin comportamente pasiv-agresive care urmăresc controlul și răzbunarea.

Un bărbat a devenit un dentist de mare succes, în mare parte pentru a-și mulțumi mama și pentru a lua locul tatălui său slab, în inima acesteia. Dar apoi a început să cheltuie fără măsură și, în cele din urmă, a ajuns la faliment. Până și el a fost uluit de aparenta contradicție dintre a câștiga aproape un sfert de milion de dolari pe an și a rămâne fără niciun sfanț. Experiența a atras și o uriașă revelație: „Am devenit dentist pentru ea, dar am stricat totul pentru mine”. Simțind puterea opresivă a ambiției mamei sale, și-a urmărit răzbunarea sub forma unei revolte pasiv-agresive. A reușit doar cu prețul propriei sale ruinari.

În cazul unui alt bărbat, în momentul în care și-a pierdut tatăl, întreaga povară a îngrijirii mamei a căzut asupra sa. Când aceasta i-a făcut un șir fără sfârșit de solicitări nerezonabile, care i-au invadat în mod repetat căsnicia, i-au insultat soția și i-au violat intimitatea, el și-a direcționat furia asupra

¹ William Blake, „London” în *Norton Anthology of Poetry*. [În original, en. „blights with plague the Marriage hearse”. (N. red.)]

soției sale, acuzând-o de lipsă de sensibilitate față de mama sa aflată într-un moment extrem de dificil, și și-a înăbușit propria furie. A venit la terapie pentru că soția și copiii s-au plâns de subitele sale izbucniri de mânie. Aceste descărcări de emoție erau în mod evident excesive și își aveau desigur originea în rezervorul de frică și de furie pe care îl purtase cu el toată viața. I se părea inutil să-și direcționeze furia către mamă, ale cărei nevoi narcisice nu aveau nicio limită. Ciocnirea dintre frica și furia simțite față de mamă l-a determinat să găsească explicații pentru comportamentul acesteia și să-și direcționeze furia către soția sa, de care se simțea forțat să se confrunte cu problema. Soția lui simțise pe bună dreptate prezența unei rivale de-a lungul căsniciei lor și este corect să spunem că, refuzând să se confrunte cu puterea complexului său matern, bărbatul redirectionase asupra soției sale vina pentru chinul său. Din punct de vedere psihologic, el nu plecase niciodată de acasă.

Până când bărbatul nu devine conștient de efectele complexului său matern, va trece prin relații dificile. Zbuciumul și furia sa vor fi internalizate în detrimentul lui sau vor fi proiectate în detrimentul celorlalți. Până când nu va deveni conștient de încrengăturile istoriei pe care o poartă înăuntrul său, bărbatul nu va crește. Toate nevoile copilului interior rămân active în prezent, așa cum rămâne și frica față de puterea mamei de a-l copleși sau de a-l abandona. Din acest motiv atât de mulți bărbați caută să-și controleze partenera, căci ei încă simt că Celălalt este în continuare atotputernic, la fel ca și până atunci. Și totuși, nici nevoia lor profundă, infantilă nu a fost satisfăcută, astfel încât ei caută să-și transforme partenera în mamă.

Majoritatea femeilor nu-și doresc în mod conștient să fie mamele partenerilor lor, însă ajung oricum să intre în acest

rol. Nu este greu de înțeles de ce relațiile intime ale adulților sunt adesea disfuncționale, dat fiind primatul întâlnirii cu mama. Toată nevoia, frica și furia noastră neasimilată sunt puse în act în relațiile năstre intime. Cu cât aceste relații sunt mai apropiate, cu atât sunt mai contaminate cu fragmente ale relației primare pe care băiatul-bărbat o poartă în el.

Având în vedere istoriile psihologice individuale, și, ca atare, complexitățile întrețesute ale proiecțiilor dintre oameni, este o minune că relațiile totuși funcționează. Uneori, când femeia devine mama bărbatului, relația poate „funcționa”, însă doar cu prețul eliberării psihologice a bărbatului de complexul matern (ca să nu mai vorbim de cătușele păstrate de femeie). Intimitatea sexuală este în mod special încărcată cu această povară arhaică, pentru că pentru mulți bărbați actul sexual reprezintă reconectarea primordială, cea mai intensă apropiere de Mama bună.

Fantoma mamei se poate arăta în așa zisul complex fecioară-prostituată, când bărbatul poate fi plin de entuziasm sexual față de partea „întunecată” a femininului, în timp ce soției îi atribuie rolul unei Madone inabordabile. Unii bărbați sunt activi sexual până în momentul în care partenerele lor rămân însărcinate, sau devin mame, când dinamica lor interioară devin brusc prea intense. Erosul lor este absorbit de complexul matern, devin asexuați față de soțiile lor, Erosul le este proiectat în exterior prin fantezii despre alte femei sau pus în act prin diverse aventuri. Celălaltul romantic, față de care a tânjit cândva, este acum „domesticit”, contaminat cu materialul inconștient despre mamă. Infantilitatea sexuală prezentă în revistele pentru bărbați și în concursurile de frumusețe, este un simptom al nevoii de a pune Erosul pe un pedestal, pentru că lumea concretă a femeilor cere prea mult. *Playboy*-ul este literalmente un băiat care se joacă, el neputând fi bărbat

până când nu își va fi smuls Erosul din strânsoarea puternică a lumii materne interioare.

Cel mai tragic este că bărbații al căror Eros este încă absorbit de complexul matern, simt aceeași nevoie, frică și furie față de propria lor feminitate interioară, anima. A fi separat de propriul suflet este o rană cumplită. O femeie spunea în legătură cu soțul ei: „Sunt mașina lui de dializă emoțională”. Copil al unei familii reci și critice, bărbatul se distanșase de acea lume a durerii. Dar unde era să se ducă anima lui? Ei bine, deloc surprinzător, a fost deplasată asupra soției lui. Când se simțea mânios, ceea ce era inacceptabil pentru el, o provoca *pe ea* să manifeste furie, după care se distanța plin de judecată față de ceea ce dezlanțuise. Când a alungat-o la un moment dat din dormitorul lor, a simțit o îndreptățită indignare față de abandonul ei. Deși își prețuia emoțiile, acestea erau prea dureros de încărcate pentru a le mai putea procesa singur. Metafora soției sale despre dializa emoțională era corectă.

Un caz și mai grav este cel al unui bărbat care, atunci când soția îi spunea, probabil o dată pe an, „Charles, trebuie să vorbim”, el îi răspundea: „Dacă ai de gând să începi din nou, eu plec”. Sună ca replicile dintr-o caricatură din *New Yorker*, însă era expresia directă a dozei de frică pe care acest bărbat o căra și pe care o trăia de fiecare dată când se contura posibilitatea unei dispute cu soția sa.

Prin urmare, cel mai mare cost al complexului matern neexplorat nu este cel al daunelor provocate relațiilor exterioare, deși acestea sunt adesea daune oribile, ci al modului în care el afectează relația bărbatului cu sine însuși. Ceea ce este inconștient nu dispare niciodată, ci rămâne activ în suflet. O astfel de înstrăinare de sine erodează calitatea vieții și otrăvește relațiile. Ca un bărbat să se vindece, el trebuie mai

întâi să țină seama de experiența nerezolvată și internalizată a relației mamă-copil, să examineze caracterul rănilor sale, atât personale, cât și culturale și, în cele din urmă, să înțeleagă locul tatălui său în această constelație emoțională.

EDITURA HERALD

RĂNIREA NECESARĂ: RITURI DE TRECERE

De curând, trecând prin Valea Shenandoah, eu și soția mea am auzit un foc de armă. După care, într-un mod supra-realist, am văzut baterii de tunuri trăgând și linii albastre și gri poziționate una în fața celeilalte. Nimerisem la reconstituirea aniversară a Bătăliei de la New Market, bătălie în care tinerii cadeți ai Academiei Militare din Virginia, din apropierea Lexingtonului, s-au avântat în mai 1864 – moment în care strategiile învățate în clasă au devenit realitate iar, pentru mulți dintre ei, acțiunea s-a dovedit a fi una finală.

În timp ce urmăream schimbul de focuri de armă, am simțit o ciudată ambivalență, cam ca un turist obscen care asistă la suferința altcuiva. Știam că nu era niciun cort de chirurgie în spatele frontului și nici vreun morman de membre amputate, așa cum se întâmplă într-o luptă adevărată; nicio familie care să rămână cu inima sfâșiată pentru totdeauna, nicio fâșie de hârtie prinsă pe spatele soldaților, pentru a putea fi astfel identificați (în cazul în care ar fi fost răpuși, preferabil, în timp ce își înfruntau inamicul). Deși acest război avusese scopul lui nobil, nu m-am putut abține să nu-mi amintesc

de versurile lui Wilfred Owen, scrise cu puțin înainte de a-și conduce plutonul la moarte, cu o săptămână înainte de armistițiul din 1918:

„Prietene, nu le-ai spune, cu un asemenea apetit,
Copiilor înflăcărați de gândul unei glorii disperate,
Vechea Minciună: *Dulce¹ et decorum est*
Pro patria mori.”²

Și rândurile amare ale lui Siegfried Sassoon:

„Voi, mulțimi de îngâmfate-chipuri cu ochi scăpărători
Care aplaudați când tinerii soldați mășăluiesc pe lângă voi,
Duceți-vă tiptil acasă și rugați-vă să nu aflați vreodată
De iadul în care tinerețea și râsul mor.”³

M-am gândit, de asemenea, la Gerald, un analizand⁴ care, la 19 ani, s-a trezit în zona centrală a Vietnamului. Purtând o mitralieră M-16 și un radio, a trecut prin locuri precum Pleiku și Valea Ia Drang. L-a văzut pe unul dintre camarazii săi despîcînd cu tirul mitralierei un țăran, doar așa, de amuzament. A văzut prieteni care purtau la gât coliere făcute din urechi de comuniști vietnamezi. Apoi, la 24 de ore după plecarea din Pleiku, a ajuns în Los Angeles. I-a luat aproape un an să-și viziteze neamurile din New Jersey. Pur și simplu, nu se putea întoarce la viața lui de dinainte. Și-atunci mi-am amintit de remarca lui Hemingway că, după Primul Război Mondial, termenii precum *onoare* și *datorie* deveniseră obscenități și că

¹ *Dulce et decorum est pro patria mori* („Dulce și potrivit este a muri pentru patria patrie”) este un vers din *Odele* lui Horațiu (*Oda* 3.2), preluat de Wilfred Owen în poemul „*Dulce et Decorum est*”, publicat postum în 1920.

² *Dulce et Decorum Est* în Simon Fuller, ed., *The Poetry of War*, 1914-1989, p. 20.

³ *Suicide in the Trenches*, *Ibidem*, p. 21.

⁴ Client, pacient, persoană aflată în terapie analitică. (N. red.)

singurele cuvintele sacre erau numele orașelor, ale dealurilor și ale râurilor unde muriseră atâția bărbați.

A trebuit să mă întreb de ce eu sau soția mea ne aflasem acolo în ziua aceea, la New Market, Virginia. Cu siguranță, nu m-am opus ideii de a-i onora pe cei care muriseră cu aproape 130 de ani în urmă. Deși îmi imaginez că problema comerțului și a hegemoniei regionale erau mai importante decât dorința nobilă de a pune capăt sclaviei, am bănuiala că mulți dintre bărbații care fuseseră pe acel câmp de luptă se duseseră acolo pentru că le-ar fi fost încă și mai frică dacă nu ar fi făcut-o. Erau acolo întrucât căutau „semnul roșu al curajului”¹ și pentru că le era mult mai teamă de lașitate și de rușine, decât de ploaia de șrapnel. Homer știa asta. În *Iliada*, când eroul troian Hector este întrebat de ce luptă cu atâta vitejie, el răspunde că se teme mai mult de a fi făcut de rușine de camarazii săi, decât să fie străpuns de lăncile grecilor. Astfel, frica este cimpoierul care cântă melodia pe care, inconștient, bărbații dansează și mărșăluiesc la război.

Pe vremea în care, copil fiind în anii războiului, am întrevăzut o viitoare chemare la arme pe pământ străin, am citit tot ce am putut despre război, ca să mă pregătesc. Fiind proaspăt absolvent de facultate în timpul Războiului din Vietnam, am primit o amânare de încorporare și deci lozul câștigător. Am fost ușurat, dar rușinat. Am simțit că am picat un test important, deși nu aveam iluzii cu privire la război și nici vreo dorință de a vizita Da Nang. I-am respectat pe cei care s-au dus acolo, dar și pe cei care au rămas și au protestat. I-am respectat pe contestatarii conștiincioși, amintindu-mi de cuvintele lui Karl Shapiro: „A voastră este conștiința la care

¹ Aluzie la celebrul roman al lui Stephen Crane, *Semnul roșu al curajului*, 1966, Editura pentru Literatură, colecția Biblioteca pentru toți. (N. tr.)

ne-am întors acasă”¹. Însă, de asemenea, mi-a fost rușine și m-am întrebat cum aș fi făcut față. Știam că nu e nicio rușine să îți fie frică, dar m-am întrebat dacă, în fața terorii, aș fi putut trece testul fără să îmi dezamăgesc prietenii. Deși de atunci încoace mi-am luat porția de Ofensivă Tet², confruntându-mă cu demonii interiori prin coborârea analitică în lumea de jos, încă mă mai întreb.

Scopul meu nu este acela de a dezbate probleme de război sau de politică externă. Ci, mai degrabă, este acela de a pune încă o dată în lumină povara saturniană. Deși toate civilizațiile trebuie să ceară sacrificii enorme de la cetățenii lor pentru a se putea menține, fiecare bărbat este rănit de o astfel de chemare. Pentru că am examinat deja în capitolul precedent influența enormă a complexului matern asupra vieții unui bărbat, trebuie să cercetăm acum de ce rănirea bărbaților este atât necesară, cât și, uneori, îngrozitoare.

În timpul sesiunii de întrebări și răspunsuri de la sfârșitul unei prelegeri pe care am susținut-o sub auspiciile unei filiale Jung Society, un bărbat s-a ridicat și din câte îmi amintesc, a spus: „Sunt un om de vârstă mijlocie acum. În urmă cu câțiva ani, pe când aveam 38 de ani, soția mi-a spus că nu mă mai iubește și că mă părăsește. Am fost devastat. Am vrut să mor. Acum îmi dau seama că mi-a făcut o favoare. Eu o alungasem. În felul acesta m-a forțat să mă confrunt cu furia mea, cu frica de abandon. M-a forțat să mă ocup de mine însumi.”

Deși nu a folosit cuvântul „anima”, era clar că soția bărbatului îl forțase pe acesta să se ocupe de viața lui interioară, întrucât ea nu-i mai putea accepta proiecțiile sale asupra ei. Rănirea lui era dureros de evidentă, însă curajul lui, dorința

¹ *Conscientious Objector*, în *Modern Verse in English*, p. 574.

² „Ofensiva Tet” este denumirea contraatacului surpriză organizat de armata nord-vietnameză împotriva Vietnamului de Sud. (N. tr.)

de a lucra cu propria persoană erau cu atât mai impresionante. Observațiile lui demonstau adevărul din aforismul lui Nietzsche: „Ceea ce nu ne ucide, ne întărește”¹.

Iată deci, sabia cu două tăișuri a rănirii. Unele răni ne zdrobesc sufletul, ele distorsionează și direcționează greșit energia vieții, iar alte răni ne stimulează să creștem.

Unul dintre primii mei pacienți din Zürich era un bărbat de vârstă mijlocie, care nu avusese niciodată o relație cu o femeie. Avea parte de excitare sexuală doar atunci când avea fantezii cu o femeie care bătea un copil sau când putea săruta piciorul unei femei. Nu-și întâlnise niciodată tatăl, iar mama sa fusese liderul unei comunități religioase. Asalturile ei asupra Erosului pacientului îi provocaseră răni teribile, distrugându-i acestuia legătura fragilă cu masculinitatea.

Pe de altă parte, există răni „necesare”, cele care accelerează conștiința, obligându-ne să ieșim din vechile complaceri, pentru a păși într-o nouă viață. Răni care accelerează următoarea etapă de creștere. Așa cum remarcă Jung, în spatele răni cuiva se află adesea geniul acelei persoane.² Caracterul ambivalent al rănirii ne obligă deci, să diferențiem între rănilor care zdrobesc și cele care însuflețesc. Din nou, încercăm să înțelegem cu oarecare obiectivitate ceea ce strămoșii noștri au surprins adesea intuitiv. Rănirea a fost întotdeauna o dimensiune crucială a inițierii masculine în lumea maturității, în comunitățile religioase și uneori, chiar într-o profesie.

De aici decurge un alt secret al masculinității: *pentru că bărbații trebuie să o părăsească pe Mamă și pentru că ei trebuie să transceadă complexul matern, rănirea este necesară.*

¹ Friedrich Nietzsche, *Amurgul Idolilor*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 454. (N. tr.)

² Carl Gustav Jung, „Copilul dăruit” - „Dezvoltarea Personalității”, *Opere Complete*, vol. 17, Editura Trei, București, 2003, par. 244, p. 157. (N. tr.)

Am în fața mea lucrarea pictorului american din secolul al XIX-lea, George Catlin. Format ca avocat, tânărul Catlin a traversat Mississippiul și a vizitat vreo 38 de triburi indiene, el fiind adesea primul alb pe care acestea îl întâlneau. Au rămas de la el multe tablouri cu conducătorii acestor triburi, cu scene de vânătoare, de viață cotidiană și cu ritualurile lor. Ne uităm cu groază la picturile lui despre riturile inițiatice ale celor din tribul Mandan Sioux. O țepușă era introdusă în mușchii pectorali ai celui care primea inițierea, acesta fiind ridicat, cu ajutorul frânghiilor cu cârlige agățate de respectiva țepușă, spre tavanul cabanei ceremoniale. Neofitul era apoi legănat, atârând de cârligele care îi străpungeau pectoralii, până când leșina. Era apoi lăsat la pământ și după ce își revenea, pune un deget pe un craniu de bivoli – degetul urma apoi să fie tăiat, acțiune văzută ca fiind încă o formă de sacrificiu¹.

Istoria civilizației este plină de exemple de inițiere mai puțin dramatice, dar nu mai puțin impactante. Care sunt mesajele transmise de această presupusă cruzime?

În primul rând, după cum notează Joseph Campbell:

„băiatul este trecut peste pragul dificil, de la sfera dependenței de mame la aceea a participării la natura taților, nu numai prin intermediul unei transformări fizice decisive a propriului său corp [...] dar și prin intermediul unei serii de experiențe psihologice intense, care retrezesc și în același timp reorganizează toate amprente și fantasme primare ale inconștientului infantil.”²

Indiferent dacă actul mutilării ritualice este circumcizia, subincizia, extracția unui dinte, retezarea unei urechi sau a unui deget, ceea ce se sacrifică de fapt este securitatea și

¹ Harold McCracken, *George Catlin and the Old Frontier*, pp. 106ff.

² Joseph Campbell, *Măștile zeului. Mitologia primitivă: vol. 1*, Editura Trei, București, 2022, p. 103. (N. tr.)

dependența materială (*materie*-mamă). Bătrânii îl smulg pe băiat din dependența sa oedipală și îl împiedică să se sprijine cu ușurință pe ceea ce este cunoscut, pe ceea ce protejează, pe cea ce îi oferă asigurare, pe toate aspectele universului matern.

Oricât de dureroase ar fi asemenea forme de calvar, ele erau acte de iubire ale bătrânilor față de tineri. Ele au evoluat de la gesturi gratuite de violență aplicate unor victime neajutorate, la acte săvârșite în domeniul religiosului. Acestea din urmă aveau loc în cadrul unor rituri care țineau de comunitatea masculină, prin cântec, dans și mânuirea de *bull-roarers*¹, cu scopul inducerii unei stări de transă, una care să transcendă spațiul obișnuit al vieții de zi cu zi. Celor care se legănau atârnați de pectorali de bărnele așezărilor indienilor sioux, li se garanta prin ceremonie și prin durere, accesul la o experiență extatică. Altfel spus, erau transportați din viața de copil ancorată în aici și acum, pe tărâmul transcendent al istoriei sacre, istoria zeilor lor, a poporului lor și a misterelor masculine.

Astfel de rituri erau mult mai elaborate pentru băieți decât pentru fete. Așa cum explică Mircea Eliade:

„Pentru băieți, inițierea reprezintă introducerea într-o lume care nu este imediată – lumea spiritului și a culturii. Pentru fete, dimpotrivă, inițierea implică o serie de revelații privind semnificația secretă a unui fenomen care este în aparență natural – semnul vizibil al maturității lor sexuale.”²

Astfel, pentru fete, inițierea în societatea adultă însemna pur și simplu replicarea lumii mamelor lor, lume pe care o experimentau biologic și fenomenologic odată cu debutul

¹ Instrument muzical ritual antic, un dispozitiv folosit la comunicarea pe distanțe mari. Este alcătuit dintr-o bucată de lemn legată de o sfoară care, învârtită, produce un sunet ca un răget de animal. (N. tr.)

² Mircea Eliade, *Nașteri Mistice*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 65. (N. tr.)

menstruației. Însă pentru băieți, apropierea pubertății semnala trecerea de la copilăria dependentă, la solicitantul rol de păstrător și de protector al valorilor simbolice ale tribului. Aceste valori includeau onorarea directivelor zeilor, apartenența la colectiv și veghea continuă pe metereze.

Trecerea de la confortul vetrei la frontieră, de la trup și instinct la serviciul simbolic, de la copilărie la maturitate, toate acestea necesită traversarea unui uriaș clivaj psihologic. Prin urmare, riturile de rănire sunt aplicate ritualic, oferite cu Eros, pentru a-l ajuta atât pe tânăr, cât și societatea pe care acesta trebuie să o susțină. Pe măsură ce tânărul se întâlnește cu durerea, cu toată instantaneitatea ei, el înțelege prin suferința la care este supus corpul, mesajul că nu se mai poate întoarce acasă. Primește o viziune extatică, un punct de răscruce în care drumurile se separă, și astfel intră în lumea adulților. Cât de dificil este pentru bărbații din ziua de azi, care nu au niciun ajutor în traversarea acestui abis uriaș! Nu există rituri, mai avem doar foarte puțini bătrâni înțelepți și primim doar o minimă modelare din partea unor inițiați maturi, de sex masculin. Așa că cei mai mulți dintre noi suntem lăsați în seama dependențelor noastre secrete, suntem lăsați să ne umflăm în pene într-o jenantă compensare macho, sau cel mai frecvent, suntem lăsați să suferim în singurătate, de rușine și de indecizie.

Data fiind similaritatea structurii, a cronologiei ei și a motivului recurent în riturile de trecere din cadrul mai multor culturi disparate și separate geografic, am putea crede că ceremoniile acestora au fost rânduite de vreun comitet central. Dacă excludem această imposibilitate, ar părea că astfel de ceremonii au apărut spontan, adică au ieșit la suprafață din rădăcini arhetipale. Cele mai multe motive mitice și majoritatea viziunilor transcendente își au originea în viața psihică

a individului sau în cea a grupurilor mici. Aceste imagini apar pentru a susține și a direcționa fluxul libidoului, spre a canaliza cu sens energia umană. Așadar, am putea să ne așteptăm ca dinamica propriilor noastre profunzimi, procesele noastre inconștiente să presupună și ele rituri de trecere, căci în psihicul fiecărui bărbat curg aceleași energii care i-au animat pe strămoșii noștri.

O astfel de chemare la bărbăție poate fi observată în visul lui Norman, un bărbat în vârstă de 28. Norman își amintea doar de un singur moment bun din toată viața lui: atunci când, după ce abuzase de droguri și renunțase la facultate, s-a mutat cu un unchi și a lucrat cot la cot cu el într-o brutărie. Însă, atracția gravitațională a familiei sale a făcut echipă cu lipsa lui de încredere în sine aducându-l înapoi să locuiască cu părinții săi. Câțiva ani a urmat, cu intermitențe, un tratament psihiatric, deși nu avea caracteristici patologice semnificative. Problemele lui erau mai degrabă unele de dezvoltare, respectiv probleme de maturizare și de separare. Mama lui era invazivă din punct de vedere psihologic, iar tatăl său era absent, fiind aproape tot timpul plecat în interes de serviciu și extrem de pasiv, chiar și atunci când era prezent.

Când Norman a venit la mine, i-am sugerat să se mute din casa părinților, pentru a declanșa măcar primul pas al procesului de inițiere, procesul separării fizice. Mama lui m-a sunat supărată și mi-a spus: „Dar tu nu gândești ca o mamă”. „Nu, doamnă”, i-am răspuns, „gândesc ca terapeutul lui”. (Aș fi putut spune „ca un bătrân al tribului”, dar mă îndoiesc că ar fi avut vreun sens pentru ea.)

În cadrul analizei, Norman a continuat să oscileze între o dependență care îl aducea frecvent acasă sau care îl făcea să-i telefoneze mamei și o enervare plină de furie, care urma după fiecare contact cu aceasta. Am putea spune că se băteau

mulți pe sufletul lui Norman. Ar fi destul de ușor să dăm vina pe mama inconstientă, căci ea cu siguranță i-a întins tot felul de capcane, sau pe tatăl pasiv, care nu i-a oferit niciun model inițiativ. Dar asta ar însemna să minimizăm responsabilitatea și sarcina personală a lui Norman: aceea de a menține tensiunea dintre dorința lui de a deveni adult și frica lui de independență. Această extraordinară luptă, această oscilare zilnică, a fost dramatizată sub forma unui vis foarte important, desfășurat în trei părți:

Sunt într-un cinematograful de tip *drive-in*, cu câțiva prieteni bărbați. S-a întâmplat ceva cu mașina și ies să văd despre ce este vorba. Cineva mă lovește foarte tare în gură.

Sunt împreună cu mama și ne uităm împreună în oglindă. Ea își exprimă compasiunea. Îmi cade dintele. Nu poate fi salvat. Mă duc la Keith Byars și îi arăt dintele.¹

Dau de doamna X și îi spun: „Nu sunt un băiețel. Tratează-mă ca pe un bărbat.”

Visul spune tot. Îl înfățișează pe Norman blocat pe tărâmul intermediar al unei adolescențe prelungite.² Decorul vorbește despre situația lui în viață. Cinematograful sugerează o dramă interioară proiectată în exterior, în care el caută să se descurce cu prezența masculină. Cu toate acestea, există o problemă cu mașina, respectiv procesul lui psihic sau mobilitatea sa. În momentul în care face o mișcare, este rănit. Înainte de a începe terapia, Norman habar n-avea despre riturile de trecere pentru bărbați, însă la nivel arhetipal psihicul lui știa, pentru că era parte a procesului primar de dezvoltare. El nu știa la

¹ Keith Byars a fost un fundaș foarte apreciat care a jucat pentru Philadelphia Eagles, echipă de fotbal american preferată de Norman, la vremea când a avut visul.

² Multe dintre profesiile de ajutorare a celorlalți (psihoterapeuții, consilierii, doctorii, profesorii, preoții - n. tr.) situează perioada adolescenței între 12-28, având în vedere absența riturilor de trecere spre maturitate. În mod clar, Norman trece chiar și peste această limită de vârstă generoasă.

nivel conștient că acel ritual de rănire, care uneori presupunea scoaterea unui dinte, simboliza sacrificarea dependenței față de mamă. În timp ce mama îi îngreuna despărțirea, propria lui letargie îi îngreuna, de asemenea, creșterea. În vis, el caută compătimirea mamei, compasiunea pentru „bietul copil”. În același timp, psihicul lui disociat se urnește ca să-i arate lui „Keith Byars” dintele, ceea ce înseamnă că, în cultura sa personală și colectivă, psihicul său s-a agățat de acest atlet ca de o personificare a energiei masculine susceptibilă de a-l ajuta la combaterea atracției htonice a lumii de jos.

Tatăl lui Norman nu este prezent în această oglindire, dar jucătorul de fotbal american reprezintă o energie masculină după care Norman tânjește și de a cărei recunoaștere are nevoie. Cu toate acestea domină ambivalența, căci în a treia parte a visului, Norman caută sprijinul doamnei X (o vecină pe care Norman o considera mai înțeleghătoare și mai susținătoare decât mama lui). Așadar, visul nu reprezintă un progres. În cele din urmă, Norman încă mai are nevoie de aprobarea venită din partea unei femei mai în vârstă.

Această forță regresivă este prezentă în toți bărbații, însă aici patologia își face apariția din absența aproape completă a energiei pozitive masculine din istoria de viață a lui Norman. Când o astfel de energie este prezentă, ea ajută la modelarea și contrabalansarea atracției regresive a complexului matern. Se înțelege de ce pentru Norman, scurtul răstimp petrecut umăr la umăr cu unchiul său a reprezentat cel mai bun moment din viața sa. Cu toate acestea, chiar și acea sclipire preț de o clipă a maturității a fost învinsă de energiile puternice ale complexului și de propriul eșec în a-și păstra cumpătul.¹

¹ În basmul „Hans cel de fier” al fraților Grimm, cheia care duce către eliberarea bărbatului neîmblânzit se află sub perna mamei. Tânărul nu-i poate cere cheia, pentru că ea nu i-o va da. Ea își dorește ca el să rămână alături de ea. Așa

În absența riturilor de trecere, în absența bătrânilor tribului, condiția dificilă a lui Norman este aceea a multor bărbați din ziua de azi. Li se cere să crească, să se cunoască, să servească și să mențină cultura tribului și să fie confortabili cu identitatea lor. Un terapeut de sex masculin mai în vârstă poate oferi într-o oarecare măsură sprijin și încurajare, dar ședințele săptămânale abia dacă sunt de ajuns și oricum, le lipsește numinozitatea riturilor tradiționale de inițiere.¹ Până la urmă, Norman a petrecut din ce în ce mai puțin timp cu părinții săi, devenind din ce în ce mai puțin dominat de ei și de complexe lui parentale. El trăiește acum separat de ei și se întreține singur. Însă din punct de vedere psihologic, în esență, el a rămas același bărbat rănit și neinițiat, bărbatul tipic al timpurile noastre.

Dintele lipsă din visul lui Norman simbolizează sacrificarea confortului și chemarea la încercările călătoriei. Acest sacrificiu reprezintă cel mai puternic motiv mitologic, un model arhetipal care presupune că pentru a câștiga ceva, este necesar să se renunțe la altceva. Dependența specifică etapei de copilărie trebuie abandonată pentru a face loc stăpânirii de sine și creativității vieții de adult. Tânjirea după o existență lipsită de probleme trebuie lăsată deoparte, în favoarea asumării mature a responsabilității. Astfel de schimbări constituie nu numai accelerarea conștiinței, ci și o modalitate de a alege.

că această cheie trebuie furată pentru a debloca energiile vârstei adulte. (Vezi mai jos, p. 128-129, pentru o analiză suplimentară a basmului „Hans cel de fier”.) [A se vedea în acest sens și cartea *Iron John. Redobândirea masculinității și cele 8 etape ale devenirii*, de Robert Bly, Editura Herald, București, 2021, bazată pe interpretarea jungiană a acestui basm. (N. red.)]

¹ Oricât de constructivă și de susținătoare ar fi terapia, ea nu implică o înmormântare ritualică și o renaștere sau o legănare prin atârnarea de pectorali. Nu presupune viziune extatică, doar discuție. O astfel de discuție este necesară și vindecătoare, însă durează mai mult.

Toți sunt chemați să crească, dar nu toți se ridică la înălțimea acestei sarcini. Rănirea inițiativă prevestește lucrurile care vor veni: mersul dur al lumii. Când copilul pleacă la grădiniță, el deplânge nu doar pierderea căminului protector, ci intuiește și existența unei lumi mai dificile și mai periculoase. Deși este firesc să se teamă de acea lume, el este obligat să intre în ea, dacă e să-și revendice propria maturitate.

În adolescență, am jucat fotbal american în liceu și la facultate, împotriva sfatului părinților. În prima zi de antrenament mi-am rupt o unghie. În timp ce stăteam pe margine și îmi plângeam de milă, un jucător senior a venit la mine și mi-a spus, din câte îmi amintesc: „Dacă nu poți suporta asta, nu vei suporta nici restul. Devine tot mai greu.” Am simțit în acel moment un fel de iubire masculină, o încurajare prietenoasă. Ar fi putut cu ușurință să mă facă de rușine, așa cum bărbații fac adesea unul cu celălalt, însă tonul lui sugera întrajutorare și l-am interiorizat ca pe o încurajare. Chiar dacă aveam o constituție mai degrabă mică pentru fotbal de performanță, am simțit o dorință profundă de a juca. Nu aș fi putut spune de ce.

Privind retrospectiv, motivele îmi vin ușor în minte. Îmi era teamă că aș putea fi rănit de băieții mai mari. Am supracompensat groaza aceea, intrând din proprie inițiativă pe târâmul fricii. În fiecare vineri mă încovoiam de durere de la disconfortul abdominal provocat de frica respectivă, dar nu am ratat niciun antrenament sau meci. La fel ca troianul Hector, îmi era mai frică să mă tem, decât să fiu rănit. Când, la sfârșitul primului meu an de liceu, mi-am rupt degetul mare de la mână, am simțit o victorie simbolică: nici mai mult, nici mai puțin decât *rana sângerândă a curajului*. În mod inconștient, căutam crearea unei legături masculine, să mă salut dând cap în cap cu coechipierii, să glumesc cu ei, să plângem împreună atunci când pierdeam vreun meci. Psihicul meu mă atrăgea către

transpirație, ciocnire și frică de ca și cum făceau parte dintr-un ritual de trecere. Ceea ce părinții mei nu puteau înțelege, și nici eu la vremea respectivă, era faptul că fotbalul reprezenta tot ceea ce aveam la dispoziție într-o perioadă sterilă din punct de vedere mitic. În nevoia de rănire simbolică, de asociere cu energia masculină și de camaraderie, de rit de trecere dinspre copilărie spre viața de adult și de încapsulare a complexului matern, tot ceea ce aveam la îndemână era fotbalul american.

Cu doar câțiva ani în urmă, m-am trezit dintr-un vis despre fostul meu antrenor din facultate. Nu-l mai văzusem de 30 de ani. Găsindu-i adresa în albumul absolvenților, i-am trimis o scrisoare, în Indianapolis. Își amintea de mine și povestindu-și viața, a adăugat: „Asta am învățat de la fotbalul american - te rănești, te ridici și te pregătești pentru următorul meci”. Poate că este o învățătură simplistă despre viață, însă cu siguranță este una necesară. Poate că psihicul meu l-a scos la suprafață pe antrenor după toți acești ani, ca să-mi amintească de această lecție.

Recent, de Ziua Muncii, am ieșit cu soția mea să ne scoatem câinele la plimbare. Era foarte devreme și terenul liceului de peste drum era încă învăluit în ceață. Puteam zări contururi vagi în depărtare și auzeam îngânarea stinsă a unei cadențe. Soția mea a subliniat cât de îngrozitor i se pare că antrenorul i-a scos pe băieți pe teren într-o zi liberă, în loc să-i lase să stea acasă cu familiile lor. I-am răspuns că ei își doreau să fie acolo, că luptaseră pentru acest privilegiu. Nu am mai adăugat și că ei își doreau, cumva, să fie răniți în ciocnirile zilnice, că aveau nevoie unul de celălalt, că, într-un fel, era vorba despre dragoste și că ei își căutau tații în ceața dimineții. Nu am adăugat toate acestea, pentru că nu credeam că aș fi fost în stare să explic. Într-adevăr, până când nu m-am confruntat cu dragonii mei interiori în cadrul propriei analize, nu mi-am

dat seama de faptul cel mai înțelept sau necesar lucru pe care l-am făcut vreodată a fost să ies pe terenul de fotbal și să-mi rup degetul mare.

Ceea ce caută tânărul pe astfel de terenuri de joc, deși nu știe, este ritul de trecere uitat și tații pierduți. El caută, în termenii lui Jung, viața simbolică. Sensul ajunge la oameni „când aceștia simt că trăiesc o viață simbolică, că sunt actori în drama divină”¹. Tânărul caută, oricât de atenuat cultural ar fi modul în care o face, imagini care îi vor atrage libidoul și i-l vor canaliza pentru a servi dezvoltării personale și comunității sale. Nevoia sa de a se individua este profundă și are o forță arhetipală. În absența unor astfel de imagini și de rituri, el este lipsit de ceva fundamental. Își va petrece timpul fiind deprimat sau luând droguri pentru a elimina durerea. La fel ca Norman, va rămâne suspendat în stadiul de copil-bărbat sau va intra în supracompensarea de tip macho. Va crede că își dovedește masculinitatea culcându-se cu femei, prin caii putere de sub capota mașinii sau câștigând o grămadă de bani. Desigur că pe undeva, el știe adevărul și îi este îngrozitor de teamă să nu fie descoperit. În compania altor bărbați, se consideră un impostor.

Aceste probe pe terenul de joc sunt experimentate în multe feluri de toți bărbații. Niciun bărbat pe care l-am întâlnit vreodată, dacă este suficient de sincer pentru a recunoaște asta, nu a fost ferit de experiența rușinării ca bărbat. Aceeași putere salubrizantă a rănilor de a stimula creșterea poate, de asemenea, să deterioreze stima de sine a unui bărbat. Niciun client de sex masculin cu care am lucrat vreodată n-a fost scutit, la momentul potrivit, de sentimentul de inadecvare sau de rușine. Cei mai mulți au păstrat amintiri vii despre

¹ Carl Gustav Jung, „Viața Simbolică”, în *Opere Complete*, vol. 18.2, traducere de Radu-Gabriel Pârvu, Editura Trei, București, 2019, par. 630, p. 321. (N. tr.)

eșec, precum momentul în care au scăpat mingea și au pierdut meciul sau când nu au reușit să facă echipă cu ceilalți colegi. Pentru băieți, astfel de terenuri de joc și corespondentul lor, prăfuitele locuri de joacă, reprezintă arena pentru testare și pentru rușinare.

Ce bărbat nu-și amintește de sloganurile de pe pereții vestiarului? „Fără muncă, nici răsplată”. „La greu se dovedește curajul”. Cine nu-și amintește de jocurile mai dure ale copilăriei? Un bărbat care avusese parte de o carieră distinsă, de top, se referea mereu la ceea ce el numea „Predarea roșie”. Pe când avea în jur de 9 ani, un puști mai mare decât el, pe nume Red, l-a ținut la pământ, pe terenul de joacă, și i-a dat cu țărână pe față în timp restul copiilor prezenți râdeau. Indiferent de cât de mari au fost realizările din viața de adult, „Predarea Roșie” a rămas momentul mitic definitoriu din viața lui. Care bărbat nu-și amintește să fi fost numit „fricos” sau, și mai rău, precum era pe vremea copilăriei mele, că e o „mămăligă”? Aceste răni sunt definitiv înscrise în psihicul unui bărbat, iar el își poate petrece o mare parte din viață luptând cu fantomele blindate ale umilințelor din trecut.

Din păcate, e posibil ca el să nu vorbească despre această rușine, despre această umilință, ca nu cumva să fie făcut de rușine în continuare. Iar acesta este cel de-al patrulea mare secret pe care bărbații îl poartă: *ei fac parte dintr-o conspirație a tăcerii al cărei scop este inhibarea adevărului lor emoțional.*

Orice bărbat își va aduce aminte de vremuri în care, băiat sau tânăr fiind, sau chiar cu o săptămână în urmă, a îndrăznit să se dezvăluie pentru ca apoi să fie făcut de rușine și marginalizat. A învățat, ca atare, să înăbușe această rușine, să o mascheze în bravadă masculină și să ascundă, să ascundă și iar să ascundă. Pe parcursul vieții, este frecvent umilit, nefiind în stare să-și exprime durerea, să protesteze. Piesa de teatru

și ulterior, filmul *Glengarry Glen Ross*, dramatizează umilirea personalului din departamentul de vânzări al unei companii imobiliare. Bărbați în toată firea, care își abuzează colegii bărbați, care suferă și care întorc și celălalt obraz în timp ce se întrec în cursa vânzărilor: cel de pe primul loc urma să primească un Cadillac, cel de pe locul doi un set banal de cuțite pentru friptură, cel care ieșea pe locul trei urmând să fie concediat. În astfel de moduri este înghițită rușinea și adâncită izolarea. Rușinarea și păstrarea secretului începe din copilărie, astfel încât bărbații devin complici la propria lor degradare. Asta îi împiedică să-și îmbrățișeze frații distruși sau să-și integreze sinele clivat.

Bărbații sunt adesea uimiți de dorința femeilor de a-și împărtăși durerea. Chiar și ca terapeut, am fost impresionat de capacitatea femeilor de a avea acces la adevărul lor interior și de a-l exprima în fața altor femei. Terapeutul jungian Robert Hopcke merge până acolo încât să afirme că, din experiența lui, bărbaților le ia un an de terapie pentru a ajunge în punctul din care, de obicei, femeile încep să exprime ceea ce simt cu adevărat.¹ Bărbații își exprimă frustrarea sau vorbesc despre o problemă „oarecare”, însă arareori sunt capabili să articuleze ceva despre realitatea lumii lor interioare. Aceasta este moștenirea rușinării și autoalienării pe care bărbații au acumulat-o încă din copilărie.

Două exemple vor fi suficiente pentru a ilustra cele de mai sus. Unul este cel al bărbatului care a venit să mă vadă la cerea expresă a soției sale și care a observat cu condescendență prezența cutiei de șervețele. Acestea i-au servit la reamintirea mării de lacrimi neplânse din interiorul său, iar vechile sale defense au fost rapid activate. În mod previzibil, a rezistat

¹ Robert Hopcke, *Men's Dreams, Men's Healing*, p. 12.

doar vreo trei ședințe în terapie, iar mariajul lui a mai durat doar două luni. M-am surprins repezindu-mă să-l judec, însă, după ce am reflectat, mi-a fost milă de el. Masculinitatea lui era atât de rănită, încât avea nevoie să se acopere cu o mantie de macho. Era un bărbat teribil de izolat. Cutia inofensivă de șervețele servise drept declanșator pentru toată rușinea, riscul și frica pe care le suferise. Ca o consecință a înstrăinării de sine, cu greu putea avea o relație bazată pe încredere și siguranță cu soția sa. În schimb, a încercat să o controleze.

Cu altă ocazie, în timp ce ofeream consiliere unui polițist și soției lui, am simțit o simpatie autentică față de felul în care el își făcea griji din cauza banilor. În același timp, el îmi descria modul în care avea zilnic de-a face cu „ultimele scursuri”. El reprezenta în foarte mare măsură bărbatul lovit și rănit, despre care am tot vorbit. Rănile lui păreau doar să-i fi zdrobit spiritul, nu să-l fi eliberat pentru a se bucura de o nouă conștiință. De câteva ori își atacase soția, o dată chiar lovind-o și se temea că ar fi putut face același lucru și cu fiica lui. La un moment dat, în timpul ședinței, s-a ridicat și a venit direct la mine pentru a sublinia ceva. Cred că dacă m-aș fi mișcat atunci, m-ar fi lovit. Omul rănit, cu copilul său interior rănit, poate doar să-i rănească pe ceilalți, pentru că nu suportă să vorbească despre durerea lui.

Disponibilitatea femeilor de a risca să-și exprime adevărul interior, trăsătură care în general le lipsește bărbaților, înseamnă că este mult mai puțin probabil ca femeile să se simtă înstrăinate. Din experiența mea, femeile se obișnuiesc cu divorțul sau cu pierderea unui soț, mult mai bine decât bărbații. Poate că se simt mai puțin abandonate pentru că pe parcurs au învățat să stabilească o relație cu propria lor viață interioară. Cu siguranță, este mult mai probabil ca ele să aibă o rețea de prieteni susținători. După divorț sau după decesul

parteneriei, bărbatul este mult mai susceptibil să-și neglijeze sănătatea și să devină depresiv, stând într-o cameră întunecată, cu o sticlă de băutură în mână, cinând în fața televizorului. Și este mult mai probabil să se grăbească să găsească o înlocuitoare cât mai curând posibil, doar pentru a evita singurătatea.

Se pare că rata mortalității în rândul bărbaților crește la scurt timp după pensionare, deoarece sistemul lor imunitar slăbește. Poate că și rana saturniană, conform căreia un bărbat e evaluat în funcție de productivitatea lui, generează o mare pierdere a stimei de sine. Toată viața i s-a spus că el *este* una cu munca lui. Dacă va înceta să muncească, sau să-i susțină pe cei pe care este obligat să-i susțină, va fi făcut de rușine și va fi evitat de ceilalți. Ar ajunge doar un vagabond leneș, iresponsabil. Sfântul Nicolae, care și-a părăsit familia, a devenit sfântul patron al Elveției. Pictorul francez Paul Gauguin și-a abandonat soția și copiii pentru a cunoaște succesul în insulele Fiji. Însă puțini pot face asta. Ca sclav salariat, bărbatul poate fi umilit, dar mai curând va accepta asta, decât să fie făcut de rușine pe motiv că e neproductiv.

Cultura noastră oferă o ieșire iluzorie: „În jurul vârstei de 65 de ani, nu mai este nevoie să muncești pentru a-ți dovedi valoarea. Acum te poți pensiona în mod onorabil și fără nicio pregătire prealabilă a sufletului în cursul acestui proces, îți vei putea petrece zilele jucând *shuffleboard*¹ în Sun City² sau în St. Petersburg.” Alimentați de nevoile economice și încă și mai mult, de teama de inadecvare rușinoasă, suntem cu toții, potrivit cuvintelor de mare impact ale lui Philip Larkin,

¹ Joc asemănător curling-ului, apărut în Anglia, în secolul al XV-lea, și care constă în împingerea unor pucuri de metal sau de plastic, în zona de marcaj din capătul opus al terenului. (N. tr.)

² Stațiune de lux din Africa de Sud, cu cazinouri și terenuri de golf.

„bărbați al căror prim infarct vine ca o sărbătoare de Crăciun – bărbați în derivă, încărcăți fără scăpare de angajamente, obligații și participări necesare, pe bulevardele întunecate ale îmbătrânirii și ale neputinței, părăsit de tot ceea ce făcea odinioară viața dulce.”

Ceea ce suferă cel mai mult bărbatul modern, deci, este rănirea lipsită de transformare. Suferă povara saturniană a definiției de rol, care mai degrabă îngreunează decât eliberează. El suferă țepușele care îi străpung sufletul, fără viziunea dumnezeiască. I se cere să fie bărbat deși nimeni nu știe să definească bărbăția, decât în termeni triviali. I se cere să treacă de la stadiul de băiat la cel de bărbat fără niciun rit de trecere, fără bătrâni înțelepți care să-l preia și care să-l instruiască, și fără a avea vreun sentiment pozitiv despre cum ar putea fi trăită această bărbăție. Rănile lui nu sunt transformatoare. Nu aduc o conștiință mai profundă. Nu-l conduc spre o viață mai bogată. Îl năucesc complet, în mod repetat, încremenindu-l într-o amorțeală a sufletului, înainte ca trupul să aibă bunul simț de a muri.

Richard este avocat într-o firmă mare. Într-unul dintre visele sale, un bărbat se confruntă cu Arnold Schwarzenegger, îi smulge pielea de pe față și și-o pune pe propriul chip. În vis, Richard se simte umilit. Asocierea lui pe marginea imaginii este legată de teama că la serviciu colegii nu îl respectă și că nu se simte sprijinit. A mai visat că-n timp ce el și soția lui dorm, cineva intră prin efracție. Richard este încremenit de groază și se gândește: „Va trebui să mă ridic pentru a apăra casa”. El strigă la intrus: „Ieși afară!” Un an mai târziu visează un alt intrus, care de data aceasta se îndreaptă către camera ficei sale. Richard se ridică din pat și se duce după intrus cu o bâtă de baseball.

Richard înțelege aceste imagini recurente din vis prin perspectiva faptului că rolul său în viață este acela de a asigura subzistența familiei și de a o proteja. Se simte speriat, inadecvat, nu pe deplin bărbat. I-a mărturisit aceste gânduri unui terapeut doar pentru că visele erau atât de insistente. Într-un alt vis, vede o persoană bătând o alta. Strigă la aceasta: „Lasă-l în pace!” Atacatorul începe să îl urmărească. „Ne luptăm. Îl lovesc în testicule. Îl lovesc și este năucit, dar reușește să preia controlul asupra mea și începe să mă chinuie. Apoi îmi ia pantofii. Nimeni nu mă poate ajuta.” Din nou, Richard se simte incapabil să se apere pe sine și pe cei aflați în grija lui. Agresorul său îi fură pantofii, împământarea, poziționarea fermă.

Să analizăm cazul lui Allen, un medic la secția de urgențe. Visează că este într-o cameră cu alți bărbați mai tineri. Fiecare dintre ei trag la țintă cu săgeți și o fac foarte bine. Trebuie să facă și el asta, dar nimeni nu-i va arăta cum sau ce anume să țintească. În cele din urmă, își lansează săgețile, dar nu știe dacă acestea și-au atins sau nu ținta. Apoi scena se schimbă, iar el se află într-o mlaștină colcăind de aligatori. Se luptă cu unul care încearcă să-l tragă sub apă. Terifiat, reușește să scape și să ajungă pe o insulă de nămol adus de aluviuni unde va fi în siguranță pentru o clipă. Se pare că psihicul lui Allen tânjește după un rit de trecere. El vede că alți tineri sunt deja angajați într-un astfel de rit, însă nu există niciun bătrân care să îi instruiască. Nici măcar nu știe care este ținta sau dacă eforturile sale șovăitoare sunt corect direcționate. În consecință, el este înghițit de mlaștină, un simbol puternic al contracurenților din adâncurile inconștientului. Fără un tată care să-l susțină, visătorul se află în strânsoarea mortală a monstrului matern, complexul său matern, care amenință să-l tragă dedesubt. Deși se cațără pe o insulă de noroi, el este doar temporar în siguranță.

Remarcați că acești doi bărbați au profesii care, din punct de vedere cultural, îi înzestrează cu o considerabilă autoritate. Cu toate acestea, amândoi se simt lipsiți de valoare și temători când li se testează bărbăția. Tânjesc după ajutor din partea altora în procesul de traversare a prăpastiei, suferă de pe urma rănilor care nu le aduc nici iluminare, nici transformare. Absența unor rituri semnificative de trecere către masculinitate le bântuie visele, așa cum se întâmplă cu atât de mulți bărbați. Din nou, doar prin fidelitate față de viața interioară, de exemplu prin tratarea viselor cu respect, oricât de neplăcut ar fi mesajul, vor fi ei în stare să își aducă în lumina conștiinței fricile secrete.

Ca o consecință a lipsei riturilor de trecere, bărbații se îndoiesc de masculinitatea lor. Ei simt că oricât de bine ar fi reușit să strângă rândurile, cineva le va străpunge, îi va umili și chiar îi va distruge. Sau că viața va schimba contextul, va schimba regulile jocului și că astfel li se va dovedi incompetența. Astfel că pentru ei, mesajul contradictoriu este acesta: trebuie să fii bărbat și s-o demonstrezi, doar că regulile se schimbă constant, astfel încât tu nici măcar nu știi cum să joci jocul. Și odată ce „ai reușit”, regulile se vor schimba din nou și altcineva va fi mai bun decât tine. Această definiție versatilă și mereu schimbătoare a masculinității îi obligă pe bărbați să funcționeze la nivel de persona¹, definindu-le realitatea mai ales în termenii unor parametri colectivi, precum salariul, mașina, locuința, statutul social.

Psihicul fragil al bărbatului a fost brutalizat și trivializat. Din punct de vedere istoric, el a fost condiționat să procreeze și să-și protejeze progeniturile, fiind astfel definit de produc-

¹ Conceptul jungian de persona semnifică aspectul social al individului, felul în care acesta se prezintă pentru a se putea adapta unui colectiv, jucând un rol adecvat așteptărilor celorlalți. (N. tr.)

tivitatea lui. Toate acestea spun prea puțin sau chiar nimic despre sufletul, personalitatea și despre unicitatea lui. Într-o astfel de lume, bărbații sunt în mod tragic condamnați. Nu pot atinge seninătatea, acționează rar din convingere interioară și rareori ies din jocul ucigaș. Chiar și atunci când câștigă, ei își pierd sufletul.

Astfel, bărbații moderni reiterează trăsăturile atemporale ale unui mit antic, cel al Regelui Pescar rănit, Amfortas. Povestea lui Amfortas, al cărui nume derivă din termenul *enfertez*, care în franceza veche însemna „infirmiitate”, a fost spusă de multe, multe ori, începând cu diferitele versiuni ale legendei medievale a Sfântului Graal¹, până la varianta modernă a lui Robert Johnson din *He: Undersanding Male Psychology*. Ideea centrală este aceea că Amfortas a suferit o rană teribilă, descrisă ca fiind ba la coapsă, ba la testicule. A fost rănit în zona de reproducere, în locul masculinității sale. Este o rană care nu se va vindeca dacă nu va găsi Graalul, simbol medieval al receptientului sufletului. Deși bărbatul modern poate avea o mașină mare în garajul propriului castel și pereți împodobiți cu trofee ale succesului corporativ, el își intuiește golul din interior, durerea, rana care nu se vindecă. Indiferent de cât de magnific este castelul pe care l-a creat și meterezele pe care le străjuiește nervos, el știe că este stăpânul golului, tărâmul său fiind un pustiu emoțional.

Acest motiv mitic recurent plutește în fundalul minunatei poezii a lui T. S. Eliot, *Tărâmul pustiit*. Londra, centru al comerțului și al structurilor ridicate de mâna omului, miezul acțiunii, este descris astfel:

¹ A se vedea în acest sens și cartea *Istoria și legendele Sfântului Graal. Simbol, magie și mister în miturile arthuriene*, de Joseph Campbell, Editura Herald, București, 2020. (N. red.)

„Oraș ireal,
În ceața pământie a unor zori de iarnă,
Mulțime scurgându-se pe London Bridge, atât de mulți,
N-aș fi crezut că moartea a răpus atât de mulți.”¹

La ora de vârf, Eliot nu vede acțiunea vieții, ci moartea spirituală. Astfel că el citează ironic fraza prin care Dante își exprima șocul în timp ce mergea prin Infern, cu 600 de ani înainte („N-am crezut vreodată că moartea poate-atât de mult să-nghită”²). Dacă lumea pe care bărbații au făcut-o și pe care o slujesc nu îi slujește la rândul ei, atunci ei se numără printre mulțimile de morți din pustiul sufletului. După cum explica Joseph Campbell,

„Tărâmul Pustiit reprezintă orice lume în care forța și nu iubirea, îndoctrinarea și nu educația, autoritatea și nu experiența predomină în ordonarea vieților; orice lume în care miturile și riturile impuse și preluate nu sunt puse în legătură cu potențialul interior, cu realizările și nevoile celor cărora le sunt impuse.”³

Când mitul exterior și adevărul interior sunt în conflict, sufletul ne este rănit. Cu siguranță, bărbații bănuiesc faptul că obținerea succesului material și un statut debordând de putere nu le va aduce pacea interioară, dar le este frică să renunțe la singura variantă acceptabilă, pe care o cunosc. Așadar, fără o nouă viziune, fără vindecare, rana se infectează.

Într-o povestire, Delmore Schwartz descrie un tânăr care, în dimineața aniversării a 21 de ani de viață, visează că este într-un cinematograf. Spre uimirea lui, își vede părinții în-

¹ T. S. Eliot, *Tărâmul pustiit și alte poeme 1909–1962*, Editura Humanitas Fiction, București, 2022, p. 147. (N. tr.)

² Dante Aligheri, „Infernul”, în *Divina Comedie*, Editura Polirom, București, 2000, *Cântul III*, 55, p. 81. (N. tr.)

³ Joseph Campbell, *The Masks of God. Creative Mythology*, vol II, p. 388.

tâlnindu-se și flirtând, pe ecran. În timp ce urmărește filmul, își dă seama că ei fac o greșală teribilă, o greșală al cărei rezultat într-o bună zi va fi chiar el. Se ridică în picioare și strigă că filmul trebuie oprit. Este abordat de plasatorul din cinematograful care îl admonestează cu fermitate: „Nu te poți purta așa, chiar dacă ești singur în sală! O să-ți pară rău dacă nu faci ceea ce ar trebui să faci, nu poți continua așa, vei afla asta destul de curând.”¹

Astfel, tânărul, la începutul maturității sale cronologice, vede povara mitului familiei sale, povară care îl va modela. Respingându-și părinții înainte de a se naște, el respinge viața care îl așteaptă ca fiu al acestora. În același fel, mulți bărbați duc cu ei o tristețe și o furie secrete, provocate de faptul că etosul familial și cel cultural, imaginile și așteptările care îi formează, nu sunt în acord cu adevărul din sufletul lor.

Ciocnirea dintre imaginile exterioare și adevărul interior le creează bărbaților o dilemă imposibilă. Bărbatul în costum gri de flanel², corporatistul, bunul coechipier sunt cu toții reprezentări ale presiunii enorme de a se conforma, de a-și deforma sufletul, așa cum s-a întâmplat adesea și cu sufletul femeilor. Această ciocnire, resimțită în corp și în spirit, dacă nu și în mintea conștientă, duce la un alt adevăr masculin, care nu e tocmai un secret: *Viețile bărbaților sunt violente pentru că sufletele lor au fost violate.*

Violența bărbaților izbucnește sub forma unor acte aleatorii ca violul ori crima sau în contagiuni psihice precum atacurile hoardelor și războaiele. Dacă săpăm adânc în orice bărbat, vom găsi rapid nu numai acea mare de lacrimi, ci și un

¹ „In Dreams Begin Responsibilities”, în *The World Is a Wedding*.

² Aluzie la filmul *The Man in the Gray Flannel Suit* din 1956, în care personajul principal încearcă să găsească un echilibru între viața de familie și cerințele unui serviciu solicitant. (N. tr.)

munte de furie, straturi de furie acumulate încă din copilărie, care împing încet magma către suprafață, gata să erupă.

Am stat odată de vorbă cu un bărbat care preluase firma de instalații sanitare a tatălui său în momentul în care starea de sănătate a bătrânului se deteriorase. A muncit 60 de ore pe săptămână timp de 40 de ani, și-a protejat părinții și le-a oferit ocazia de a muri într-un oarecare confort material. Apoi și-a protejat cei doi fii de tortura saturniană sub puterea căreia, citându-l pe Gerard Manley Hopkins: „Totul este pârlolit de muncă; încețoșat, mânjit de trudă; / și poartă murdăria bărbatului și împrăstie mirosul bărbatului”¹. Fiind protejați, fiii au rămas acasă, dependenți și solicitanți. La cea mai mică provocare, el izbucnea și țipa la biata lui soție, făcând scandal și amenințând. Furia lui era mânia acumulată în urma faptului că și-a irosit întreaga viață, că și-a dedicat viața altora, că și-a oferit viața lui Saturn. Și totuși, el se supusese valorilor culturale sacrosancte: grija față de părinți, asigurarea traiului familiei, transmiterea unei vieți mai bune copiilor. Împlinise tot ceea ce fusese de datoria lui, în afară de a-și trăi propria viață, fiind astfel plin de furie.

Un alt bărbat pe care îl știam își dedicase viața păcii internaționale. Era un negociator care călătorise enorm, director al unui *think tank* respectat, dedicat soluționării conflictelor. Nu l-am văzut niciodată furios, nu ridica niciodată vocea. La început, absența furiei lui m-a lăsat perplex. Apoi mi-a spus că cel puțin o dată pe lună, era devastat de migrene. Furia lui legitimă și sinceră era orientată spre interior. El ataca singura persoană pe care sensibilitatea pronunțată îi permitea s-o atace: el însuși.

¹ Gerard Manley Hopkins, „God's Grandeur”, versul 67, în *Norton Anthology of Poetry*, p. 855.

Într-o dimineață de luni, la o oră de vârf, m-am blocat împreună cu alți navetiști, într-un ambuteiaj, în traficul din Philadelphia, din care niciunul dintre noi nu părea să iasă prea curând. La intersecție, doi bărbați ieșiseră din mașinile lor scumpe și, îmbrăcați la costum și cravată, țipau unul la celălalt, amenințându-se. Bănuiesc că furia lor acumulată la adresa vieții, ca să nu mai vorbim despre ceea ce îi aștepta la serviciu, a fost atinsă și a izbucnit sub forma aceasta.

În mod similar, am mereu o stare de neliniște atunci când mă duc la meciurile de fotbal american ale echipei Philadelphia Eagle. În parcuri și mai ales în gradenă, în zona locurilor mai ieftine, viața celor care trec pe acolo, este în pericol. Atâția bărbați, alimentați cu băutură și iarbă, se iau la bătaie între ei și cu oricine le iese în cale. La un meci, fiica mea și cu mine am numărat nu mai puțin de 16 încăierări în secțiunea noastră de stadion.

Cu altă ocazie, eu și soția mea am fost amenințați în mod direct pentru că ne parcasem deliberat mașina prea aproape de duba unor mitocani care „își luaseră împărțășania” înainte de începerea meciului. Altă dată, un bărbat în vârstă, îmbrăcat ca un nativ american, în timpul unui meci între echipele Eagles și Redskins, a fost bătut în interiorul stadionului și încă o dată, mai târziu, în afara acestuia. Din nu se știe ce motive, și-a exprimat dorința de a nu mai pune vreodată piciorul în „Orașul Iubirii Frățești” (Philadelphia).

Ce ilustrează aceste exemple? Pentru tinerii fani ai fotbalului american săptămâna de dinaintea meciului înseamnă o înșiruire saturniană de plictis și de stres cauzat de locuri de muncă opresive, de salarii mici și de slabe șanse de schimbare; un fel de ambianță de circ cu violență stilizată și consum de alcool - fiertura vrăjitoarei pentru evacuarea furiei. Sunt mâniași pe rolurile pe care par a fi condamnați să le joace. Sunt

mânioși pe femei, din cauza complexul lor matern inconștient. Fiecare dintre ei este furios că este bărbat și, inconștient, își manifestă furia.

„Se cațără pe clădire, joacă fotbal, își lovește fratele în orașul devastat de ură.

...Urlă în somn pentru că sfoara pe care merge

Tremură și dezvăluie întinericul de dedesubt.

Țânțoșa paradă e îngrozită.”¹

Probabil că acești băieți din clasa muncitoare vor rămâne prinși pentru totdeauna în interiorul roții saturniane a sorții. Își vor bate femeile, vor bea pentru a-și masca durerea, se vor suspecta unii pe ceilalți, mereu izolați și speriați. Frații lor mai educați sau privilegiați vor avea succes după criteriile societății. Dar și ei, de asemenea, în limuzinele lor închiriate, în costume marca Brooks Brothers, în luxoasele lor apartamente de serviciu, vor fi cedat în fața infantilității puterii, singurul joc pe care îl cunosc.

Din moment ce furia lor este incomensurabilă și pentru că ei n-o pot exprima cîstit decît cu riscul de a fi făcuți de rușine, majoritatea bărbaților moderni alunecă mai departe în izolare. În consecință, își direcționează furia asupra lor înșiși. Iau droguri, beau prea mult sau trag de fiare până când cad din picioare. Trebuie să atingă o stare în care să nu mai simtă durerea, în care să poată s-o lase mai moale. Mulți dintre ei sunt dependenți de muncă pentru că munca îi împiedică să se confrunte cu cererile animei lor. Munca îi secătuieste și îi obosește până într-acolo încât epuizați, se pot prăbuși în pat în mod onorabil. Nu trebuie să fii terapeut ca să știi că furia orientată spre interior poate fi somatizată sau se poate trans-

¹ Delmore Schwartz, „The Heavy Bear”, în *Modern Poems: An Introduction to Poetry*, pp. 309-310.

forma în depresie. Cum stresul este măsurabil, psihologia dedicată publicului larg ne învață, preponderent, gestionarea stresului în mod util, dar și superficial. Migrenele, patologiiile stomacului, ale inimii, ale tensiunii arteriale sunt copiii stresului. Speranța de viață diminuată nu ține oare de patologie?

Gândiți-vă la acele ingenioase reclame la bere, realizate de niște băieți deștepți, care prezintă bărbați lucrând împreună la munci de exploatare forestieră sau în vârful unui zgârie-nori. După care, e timpul pentru o bere: se duc la barul din apropiere, ca să se bucure de *happy hour* unde, cu ajutorul unei anime blonde sau brunete își permit să simtă ce nu au simțit în ziua aceea. Ce frăție fericită – siguri pe ei, liberi și susținuți de comunitatea masculină – în paradisul alcoolului, imaginat de agențiile de publicitate. Adevărul este că și ei sunt bărbați „al căror prim infarct se apropie ca sărbătoarea Crăciunului”. Inimile lor au fost sub atac cu mult înaintea stopurilor cardiace la care face aluzie poezia lui Philip Larkin. A lor este singurătatea alergătorului de cursă lungă.

Saturniana roată de tortură se întoarce. Nu scapă niciun bărbat. Rănilor nu accelerează conștiința și nu aduc înțelepciune. Ele provoacă doar durere fără sens. Anestezierea prin muncă, amortizarea prin narcotice, fie ele chimice sau ideologice, teroarea singurătății, toate sunt răni care nu aduc transformare. Astfel de răni au ceva barbar, lipsit de suflet.

Da, este necesar ca bărbații să fie răniți pentru a fi ajutați să se elibereze de Mamă. Dar este, de asemenea, necesar și ca acele răni să crească mai departe. Bărbatul zilelor noastre își îndură rănilor în izolare, dar reacția lui îi deranjează și le face rău celor din jurul lui. Ca să se vindece sau ca să ajute mediul în care trăiește, el trebuie să înceapă prin a recunoaște rănilor pe care le poartă, răni care se varsă zilnic în viața lui.

EDITURA HERALD

FOAMEA DE TATĂ

Toate *imago*-urile au două fețe. Dacă o imagine are o dimensiune de adâncime, înseamnă că exprimă caracterul dual al realității. Recunoașterea și menținerea tensiunii dintre opuse este un principiu jungian fundamental. Unilateralitatea generează distorsiuni, perversiune, nevroză. Prin urmare, de exemplu, arhetipul Mamei exprimă aspectul dual al naturii: ceea ce dă și ceea ce ia. Marea Mamă reprezintă o forță a vieții care naște și distruge, gastează și anihilează. Dylan Thomas a spus-o atât de succint: „Forța care prin tija verde înalță floarea, este distrugătorul meu”¹.

De asemenea, și arhetipul Tatălui este dual. Tatăl dă viață, lumină, energie, așa că nu e de mirare faptul că de-a lungul istoriei, a fost asociat cu Soarele. Însă tatăl poate de asemenea să critice, să vestejească, să zdrobească. Minteă umană, înaintea apariției limbajului scris, jucându-se cu imaginea Soarelui ca centru al energiei, principiu vitalizant, a dezvoltat imaginea lui Dumnezeu Tatăl care energizează și care fecundează pământul feminin. Patriarhatul a înlocuit venerarea Mamei Pământ, cu cea a Tatălui Ceresc. (Aureola asociată cu Hristos este o relicvă

¹ „The Force That Through the Green Fuse”, în *Norton Anthology of Poetry*, p. 1176.

a aurei solare a Tatălui, exact în același mod în care șarpele asociat cu zeitățile materne este repudiat, în cartea *Facerii*, de patriarhatul emergent.) Când experiența tatălui este pozitivă, copilul simte putere, sprijin, energizarea propriilor resurse și modelarea în lumea exterioară. Când experiența tatălui este negativă, psihicul fragil este strivit.

Pentru a folosi o metaforă modernă, psihicul copilului este un set de potențialități, o bază de date care poate fi modelată prin validarea și îndrumarea din partea părinților. Prin intermediul mamei, el poate avea experiența lumii ca mediu hrănitor și protector. De la tată, el poate primi autorizația de a intra în lume și de a lupta pentru viața lui. Desigur, și mama poate contribui la autorizarea lui, iar tatăl îl poate hrăni, însă arhetipal, ei joacă roluri specifice. De asemenea, mama activează și complexul matern, care trebuie transformat și depășit, altfel băiatul rămâne imatur și dependent. El trebuie să părăsească lumea mamei și să intre în cea a taților. Întreaga mitologie este o punere în scenă a unor variante a celor două mari mitologeme¹. Mitologia Marii Mame este marele ciclu, motivul moarte-renaștere, Eterna Reîntoarcere. Mitologia Tatălui Ceresc este căutarea, călătoria de la inocență la experiență, de la întuneric la lumină, de la casa părintească la orizontul deschis. Fiecare ciclu mitic trebuie împlinit.

Când *imago*-urile parentale din psihicul copilului sunt modelate inadecvat de către părinți, el va purta acest deficit pentru tot restul vieții. El tânjește după ceva care lipsește, ca și cum ar avea o deficiență de vitamine și i-ar fi poftă de o anu-

¹ Mitologema este un model arhetipal care, în contact cu diferitele elemente ale unei culturi sau ale alteia, dă naștere mitului. Mitologemele se află la baza miturilor, legendelor, poveștilor, basmelor. Din perspectivă jungiană putem spune că mitologema este arhetipul care se află în spatele fiecărei teme psihice activată emoțional prin experiența subiectivă a fiecăruia dintre noi. (N. tr.)

mită mâncare. El caută în mod inconștient energiile adormite ale psihicului său, prin intermediul celorlalți. De exemplu, el poate impune soției sale rolul de mamă, înfuriindu-se dacă ea refuză să-l joace, deși în mod conștient el nu ar lăsa-o să facă asta. Sau ar putea renunța la parcursul său personal pentru a-l sprijini pe cel al altui bărbat, căutând inconștient *imago*-ul tatălui absent. El poate fi plin de furie la adresa eșecului tatălui său de a fi tată, sau față de absența taților culturali. Sau poate purta cu el o durere secretă pentru tatăl pierdut.

Așa cum, cu două capitole în urmă, am petrecut suficient de mult timp analizând puterea complexului matern din viața unui bărbat, la fel trebuie să recunoaștem că o astfel de putere este amplificată și mai mult de către *imago*-ul incomplet activat al tatălui. Tatăl personal trebuie să reprezinte printre altele, al treilea punct din triunghiul format de părinți și copil. Dacă el lipsește, la propriu sau din punct de vedere psihologic, puterea mamei va fi dezechilibrată. Sau dacă, influențat în mod excesiv de propriul complex matern, tatăl acționează într-o manieră brutală, represivă, trăgând sforile în familie, el iarăși nu va reuși să manifeste acea apropiere sănătoasă de feminin, la care băiatul are atâta nevoie să asiste. Vechiul model familial al tatălui-care-știe-mai-bine era prea unilateral pentru a fi sănătos. Puțini dintre noi au crescut considerându-și părinții ca agenți egali, ca forțe democratice care se echilibrează, se susțin, se completează una pe alta.

În *Finding Our Fathers*, Sam Osherson citează un studiu amplu care indică faptul că doar 16% din populația de bărbați americani au avut o relație pozitivă cu tații lor. În cele mai multe cazuri, tatăl era mort, divorțat și absent, fiind sub influența substanțelor sau absent emoțional.¹ Dacă această statistică

¹ Sam Osherson, *Finding Our Fathers*, p. 18.

uimitoare se apropie măcar parțial de adevăr, înseamnă că ceva important și tragic s-a întâmplat cu unul dintre echilibrele esențiale ale naturii. Într-adevăr, Robert Bly afirmă că de la revoluția industrială încoace, relația tată-fiu a fost cea mai deteriorată dintre toate.¹

Iată deci, și cel de-al șaptelea mare secret care destabilizează sufletul masculin: *fiecare bărbat poartă un dor profund legat de tatăl său și de tații săi tribali*.

Când tații și fiii au încetat să mai lucreze împreună pe câmp, în micile afaceri meșteșugărești și comerciale, când familia a părăsit pământul și a migrat la orașele în care erau disponibile locurile de muncă, când tatăl a plecat de acasă și s-a dus la fabrică sau la birou, fiul a fost lăsat în urmă. S-a terminat cu truda împărțită, cu transmiterea unui meșteșug, cu crearea unei conexiuni între băiat și tată. După o zi abrutizantă petrecută în miezul acțiunii la linia de asamblare sau în rutina hârtoagelor de la birou tatăl se târăște spre casă. Poate că a băut câteva pahare în drum. James Joyce spune povestea unui tată care, după ce a fost călcat în picioare de șeful lui, ridiculizat de prietenii săi, respins de o femeie, intră în casă și „fără motiv” își ia la bătaie fiul. Degradarea sufletească pe care a trăit-o în ziua respectivă se răsfrânge peste singura persoană asupra căreia mai are putere.²

Atât de ades, tații se întorc acasă abătuți și uzați sufletește. Cu greu mai pot modela un *imago* masculin pozitiv pentru fiii lor, când simt atât de acut opresiunea saturniană. Nu are niciun rost ca un bărbat să-și învinovățească tatăl, pentru că atunci și acesta și-ar putea învinovăți la rândul său propriul tată. Lanțul cauză-efect își are originea la începuturile bărbatului industrial și urban. Când tribul a fost absorbit într-o

¹ Robert Bly, *Iron John*, Editura Herald, București, 2021, pp. 33 ff. (N. tr.)

² „Counterparts”, în *The Portable James Joyce*, pp. 97-109.

organizare socială mai amplă, șansa transmisiunii de la bărbat la bărbat a fost practic pierdută. Cu greu ne-am putea întoarce la tribalism, deși una dintre caracteristicile mișcării masculine a fost încercarea de a regăsi un sentiment al tribalismului cu ajutorul tobelor și incantațiilor, prin reunirea bărbaților în scopul împărtășirii poveștilor de viață.

Cu siguranță, ideea activării unui *imago* masculin pozitiv este adecvată, iar experiențele care facilitează crearea unor relații semnificative cu alți bărbați contribuie la aprofundarea acestui scop. Dar majoritatea bărbaților nu vor se vor întâlni niciodată cu astfel de oportunități și, pentru mulți dintre cei care au totuși parte de ele, efectul experienței de grup nu persistă. Ceea ce tatăl nu poate accesa în sine însuși, nu poate transmite fiului său. Și nu-i putem căuta pe tații tribali ai zilelor noastre în sălile de consiliu ale corporațiilor sau la biserică. Așa că toți bărbații, fie că o știu, fie că nu, tânjesc după tatăl lor și îi jelesc pierderea. Ei tânjesc după trupul lui, după puterea și înțelepciunea lui.

Literatura este plină de ilustrări ale modului în care se manifestă la tineri încercarea de activare a principiului masculin. Un bun exemplu este povestirea lui Franz Kafka, „Judecata”¹, unde complexul patern personal este extins pentru a-i include ambivalența față de patriarhii moștenirii sale iudaice și chiar față de Yahweh, perceput ca sever și exigent, absent și indisponibil.

În poveste, un tânăr bărbat suferă sub ochiul omniscient al tatălui său. Îi scrie în secret unui prieten din Rusia. (Pentru Kafka, născut în Praga, Rusia de la începutul secolului XX reprezenta ceva asemănător cu „vestul sălbatic” din secolul XIX de la noi, un tărâm al aventurilor la limită.) Prietenul îl

¹ In *The Penal Colony*, pp. 49-66.

îndeamnă pe tânăr să i se alăture. Evident, tânărul tânjește după aventură și este nerăbdător să accepte chemarea de a călători către noi orizonturi. Însă tatăl său găsește scrisorile ascunse și îi spune fiului: „Te condamn la moarte”. Fiul traversează supus tot orașul, traversează un pod și, la sfârșitul poveștii, se sinucide aruncându-se în râu.

Acest deznodământ șochează cititorul. Dar Kafka, despre care W. H. Auden spunea că reflectă epoca noastră așa cum Dante a reflectat-o pe a lui¹, este un inegalabil creator de parabole. Poveștile lui Kafka sunt scrisori către sinele lui secret, redactate din strădania de a scăpa de un tată de fier și de o tradiție absurdă, cu toate că moartea pare a fi singura scăpare din sumbrul și cenușiul oraș al oprimării. Prin intermediul cărei puteri, autorități sau motiv, poate tatăl să exercite un asemenea efect asupra fiului său? Așa cum în mitologia clasică, o privire asupra chipului Medusei transforma bărbații în stane de piatră, la fel găsim în „Judecata” o portretizare a puterii complexului patern negativ. Această umbră saturniană are capacitatea de a cădea peste spiritul fiului și de a-l strivi. Fiul caută o experiență masculină pozitivă cu prietenul său, însă din motive nelămurite, tatăl își recunoaște rivalul și blochează singura speranță de scăpare a fiului. Așadar, complexul are puterea de a secera spiritul, de a micșora focul vieții și de a-l scufunda în apele distrugătoare ale inconștientului. Prin urmare, în loc să-i aducă lumină fiului, tatăl îl scufundă într-un întuneric sufocant.

Astfel de tați negativi au construit ceea ce Blake numea „morele întunecate, satanice”². Tot ei au construit și Auschwitzul. Au construit teologii arogante care au ars oamenii pe rug și i-au tras pe roată. Au creat o lume de fier lipsită de lumină,

¹ W.H. Auden, *The Dyer's Hand*, p. 159.

² William Blake, „And Did Those Feet”, în *Norton Anthology of Poetry*, p. 510.

lipsită de suflet. Când fiii lor încearcă să se conecteze la viață, ei îi zdrobesc și îi distrug.

Un alt exemplu de căutare a tatălui poate fi observat în povestea lui Nathaniel Hawthorne, *My Kinsman, Major Molineaux*. Un tânăr pe nume Robin pleacă la Boston pentru a dobândi faimă și avere, cu ajutorul, speră el, rudei sale, maiorul Molineaux, pe care trebuie să îl găsească. Naiv și inocent, el se rătăcește în orașul ale cărui străzi șerpuite sunt un labirint, precum ramificațiile propriului său psihic. Oriunde se duce întreabă de ruda sa și este surprins să constate că bostonienii se feresc de el. El nu știe că Revoluția este inevitabilă și că ruda sa este o oficialitate regalistă, detestată de multă lume. Pe măsură ce se lasă noaptea, i se diminuează încrederea și i se întunecă și conștiința. Este luat pe sus de o gloată de bărbați pictați pe față ca niște sălbatici. Curând urlă și el alături de ei. Abia atunci el își dă seama că și-a găsit ruda, tăvălită prin smoală și pene, nu un tată care să-l ajute, ci un bătrân dărâmat. Robin este uluit să descopere violența gloatei în el însuși, conștientizând că trebuie să-și croiască propriul drum prin lume.

Povestea lui Hawthorne întruchipează nevoia unui tânăr de o figură paternă, de un mentor care să-l ajute în trecerea podului dinspre complexul matern către lumea masculină plină de resurse. La fel ca majoritatea bărbaților moderni, Robin nu găsește însă mentorul de care are nevoie. El găsește doar un bărbat rănit la fel ca ceilalți și un întuneric în interiorul său pe care, după aceea, trebuie să îl suporte în mod conștient. Ne-am putea aminti de masiva proiecție de umbră care a căzut asupra lui Hitler în anii '30. „Hitlerjugend”¹ era plin de tineri care tânjeau după activarea eroului interior. Au răspuns chemării la idealuri, sacrificiu și comunitate. Apelul lui John Kennedy

¹ Organizația de tineret a Partidului Nazist și parțial organizație paramilitară. (N. tr.)

pentru idealism tineresc și nevoie de eroism este un exemplu cu conotații mai puțin nocive. Robin a descoperit că de fapt nu existau tați care să ajute, ci doar un *abaissement du niveau mentale*¹ al mulțimilor. Până la urmă, el este pe cont propriu.

În *The Secret Sharer*, romanul lui Joseph Conrad, întâlnim un rezultat pozitiv al căutării unui tovarăș susținător. Protagonistul este un tânăr căpitan de vas, aflat la prima sa călătorie în Marea Chinei de Sud. Nervos și nesigur, încearcă să se împrietenească cu membrii echipajului său care îi simt imediat frica și care îl ridiculizează pe la spate. El știe să fie doar prieten sau tiran, ambele extreme subminându-i puterea de a comanda. În timp ce se plimba într-o noapte pe punte, vede un om în valuri și îl trage la bord. Instinctiv, el știe că trebuie să-l adăpostească și să-l protejeze pe acest bărbat. Mai târziu, o navă trage lângă ei, căutând un bărbat care acționase cu îndrăzneală, dar care-și ucisese un coleg din echipaj. Tânărul căpitan, în ciuda datoriei sale de a sluji și de a susține regulamentele maritime, îl acoperă pe vizitatorul său misterios.

Omul pe care l-a pescuit din mare pare să aibă toate calitățile care îi lipsesc tânărului căpitan. De fapt, el este umbra lui, *Doppelgänger*-ul² sau dublul lui. La sfârșitul poveștii, după ce va fi asimilat influența psihică a fugarului, își supune nava unor manevre complicate și periculoase, pentru a putea duce bărbatul în siguranță pe țărm. În urma acestor acțiuni, echipajul ajunge să-l respecte pe tânărul căpitan, fiind evident că a înțeles și că acum încarnează autoritatea morală necesară exercitării funcției de comandă.

¹ Diminuarea nivelului conștiinței, o condiție mentală și emoțională experimentată ca „moarte a sufletului”. A se vedea Jung, *Opere Complete* 9, par 213. C.G.Jung a împrumutat termenul de la psihologul francez Pierre Janet. (N. tr.)

² „Dublură”, în germană. În mituri și povești *doppelgänger*-ul este asimilat geamănului diabolic sau considerat un fenomen straniu, fiind uneori semnul răului sau considerat ca aducător de ghinion. (N. tr.)

Tânărul căpitan nu avea nevoie de cunoștințele deja învățate la academia navală, avea puterea, autoritatea interioară. Misteriosul vizitator reprezenta umbra propriului său potențial. Cei doi împărtășeau un secret, acela că autoritatea exterioară trebuie să decurgă din autoritatea interioară. Această împărtășire secretă este mentoratul de care au nevoie toți bărbații. Din moment ce sunt rareori capabili să simtă autoritatea interioară, bărbații trebuie să-și petreacă viața încredințându-le altora autoritatea sau abuzându-i pe alții, ca o compensare a slăbiciunii lor interioare. Spre deosebire de povestea lui Kafka, în care tatăl negativ strivește spiritul copilului, sau de povestea lui Hawthorne în care mentorul dezamăgește, povestea lui Conrad ilustrează un mentorat pozitiv.

Toți fiii au nevoie de ceva de la tații lor. Au mai ales nevoie ca tații lor să le spună că îi iubesc și că îi acceptă așa cum sunt¹. Prea mulți bărbați și-au prejudiciat parcursul individuirii, pentru că propriul tată nu i-a validat. În mod natural, fiii au crezut că trebuie să se adapteze, să-și deformeze firea, pentru a-i câștiga acceptarea. De multe ori, ei își câștigă validarea încercând să împlinească așteptările tatălui. Uneori își petrec viața căutând să primească acea acceptare din partea altora. Însă lipsindu-le susținerea tatălui, ei internalizează acest deficit ca pe un postulat fenomenologic despre ei înșiși: „Dacă aș fi vrednic, aș primi iubirea lui. Din moment ce nu o primesc, înseamnă că sunt nevrednic.”

Îmi amintesc de un bărbat care avea aproape 40 de ani și care de ani de zile era apăsător de un adânc sentiment de rușine și de stimă de sine scăzută. Când tatăl lui era pe moarte din cauza

¹ Ca terapeut, rareori am fost martor la mai multă durere decât cea a unui bărbat care nu a cunoscut niciodată dragostea și acceptarea tatălui său. Această rană este cel mai mult simțită de bărbații gay, ai căror tați, nesiguri de propria identitate, și-au respins și abandonat fiii.

unui emfizem pulmonar, bărbatul a întrebato: „De ce nu am fost niciodată apropiati?” Tatăl, care mai avea probabil de trăit cel mult 48 de ore, a răspuns: „Îți amintești când aveai 10 ani și ai scăpat o jucărie în toaletă, de a trebuit să îmi petrec toată ziua încercând să o scot de acolo?” A continuat să relateze incidente similare, toate la fel de banale. Fiul a plecat de la spital, realizând că singurul dar al tatălui său fusese acela de a demonstra că el era nebun. Timp de aproape patru decenii, fiul crezuse că era nevrednic. Abia după această conversație cu tatăl său pe patul de moarte, a început să-și vindece imaginea de sine rănită.

De asemenea, fiii au nevoie să-și vadă tații acționând în lume. Au nevoie de ei ca să le arate cum să se poarte în lume, cum să lucreze, cum să depășească adversitatea, cum să se poziționeze într-o relație corectă cu feminitatea exterioară și interioară. Au nevoie de activarea masculinității lor intrinseci atât prin modelare exterioară, cât și prin afirmare directă. A-i spune unui băiat să nu plângă, să nu fie un fătălău, înseamnă doar a-i prelungi alienarea pe viață. A-i arăta cum să fie sincer în emoțiile sale, cum să se adune de pe jos și cum să intre din nou în cursă, aceasta este rănirea necesară de care are nevoie orice fiu. Trebuie să i se arate că este perfect omenesc să-i fie frică și că, fiindu-i frică, este totuși obligat să-și trăiască viața și să-și vadă de propriul drum.

Fiii au nevoie ca tatăl să le spună ce anume trebuie să știe pentru a trăi în lume și cum să trăiască păstrându-și integritatea. Fiii trebuie să-și vadă tatăl trăindu-și viața, zbatându-se, arătându-și emoțiile, eșuând și căzând, ridicându-se din nou, fiind om. Când fiul nu-și vede tatăl mergând cu onestitate pe propriul drum, atunci va trebui să-și caute în altă parte modelele sau, mai rău, să trăiască inconștient călătoria neîndeplinită a tatălui. Ideea aceasta este în conformitate cu observația prin care Jung sublinia faptul că cea mai mare povară pe care tre-

buie s-o ducă copilul, este viața netrăită a părinților. În acest context, poezia lui Rilke, citată și în lucrarea mea *The Middle Passage*, merită reamintită și aici:

„Uneori, un bărbat se ridică în timpul cinei,
și iese din casă, și se tot duce,
din cauza unei biserici care-i undeva prin Est.
Iar copiii îl binecuvântează ca și cum ar fi murit.
Iar un alt bărbat, care rămâne în interiorul casei sale,
Stă acolo, printre farfurii și printre pahare,
Astfel încât copiii lui trebuie să plece departe în lume
către aceeași biserică, pe care bărbatul a uitat-o.”¹

Biserica la care face aluzie Rilke, evidențiază natura sacră a călătoriei. (Rilke, născut și el în Praga, la fel ca și Kafka, privea „Estul” ca pe o frontieră.) În cel dintâi caz, deși duros, tatăl își vede de călătoria sa. În celălalt caz, tatăl stă acasă temător, iar copiii săi trebuie să supracompenseze ceea ce el a lăsat neîmplint.

Desigur, călătoria tatălui nu trebuie să fie o plecare literală, dar ca să devină el însuși, orice bărbat trebuie să se îndepărteze într-un fel de colectiv, de siguranță, de silențiosul său complex matern. Când nu își marchează propria cale prin pădurea deasă, el devine parte a încălcelii psihice care îngreunează călătoria fiului său.

Un tată poate fi prezent fizic, dar absent în spirit. Absența lui poate fi una literală din cauza morții, divorțului sau a vreunei disfuncții, dar cel mai adesea e o absență simbolică prin tăcere și prin inabilitatea de a transmite ceea ce el însuși nu a dobândit. Dezertarea tatălui semnifică faptul că echilibrul din cadrul triumphiului părinți-copil este afectat, iar diada mamă-fiu a preluat o greutate disproporționată. Oricât

¹ *Selected Poems of Rainer Maria Rilke*, p. 49.

de bine intenționate sunt majoritatea mamelor, cu greu se poate aștepta din partea lor să-și inițieze fiii în ceva ce ele nu sunt. Fără un tată care să-l scoată din complexul matern, fiul rămâne băiat, blocat fie în dependență, fie în suprimarea compensatorie de macho a feminității. Frica și confuzia devin atunci handicapuri pe care trebuie să le mascheze. Masculul neinițiat își ascunde rana, tânjirea, jalea, rămânând astfel un străin față de sine însuși.

Ceea ce se constelează în mișcarea bărbaților este această tânjire, această atracție față de bărbatul inițiator. Purtători de cuvânt precum Robert Bly (care seamănă mai mult cu Moise, decât cu Charlton Heston), Michael Meade, Sam Keen și James Hillman, pe lângă ceea ce ei afirmă, îi evocă simbolic pe bătrânii înțelepți. Este uimitor faptul că analiza basmului *Iron John*¹ (sau *Iron Hans* în varianta originală a fraților Grimm) realizată de Robert Bly a urcat pe locul întâi la vânzări de carte în topul realizat de *New York Times*, mai ales că nu este ușor de citit și folosește concepte care nu sunt vehiculate în mod curent. Dar însuși faptul că temele sale străvechi au găsit un răspuns atât de prompt, sugerează că lucrarea oferă un exemplu bun pentru construirea relației bărbaților moderni cu masculinitatea primară.

Iron John începe cu niște vânători care dispar în pădure. Din punct de vedere psihologic, asta înseamnă că oricât de competentă ar părea să fie curtea regelui, centrul conștient al personalității, ceva nu este în regulă. Energia de la nivelul vieții conștiente este furată. Analizând, o creatură sălbatică feerică este scoasă dintr-o fantână, din adâncuri, din lumea arhetipală. Cum conștiința este amenințată de o putere de necontestat, creatura este pe loc închisă într-o cușcă. Însă

¹ A se vedea și ediția cărții în limba română, *Iron John. Redobândirea masculinității și cele 8 etape ale devenirii*, Editura Herald, București, 2021. (N. red.)

prințul, tânărul care reprezintă potențialul de creștere din interiorul regatului, își scapă în cușca lui Iron John mingea de aur, simbol al integralității psihicului său.

Iron John îi spune băiatului că, dacă îl eliberează, îi va da mingea de aur înapoi. Însă cheia care deschide cușca se află sub perna mamei sale. El nu trebuie să îi ceară mamei cheia, căci ea nu-i va acorda acea libertate. Mama nu vrea ca fiul ei să devină un bărbat care o va părăsi. Cu toate acestea, băiatul fură cheia și deschide cușca. Iron John îl duce cu el și împreună trec printr-o serie de aventuri simbolice, transformatoare. Temerile mamei au fost corecte, întrucât fiul ei chiar o părăsește, devenind bărbat. Desigur că acțiunile lui nu sunt ostile față de ea sau față de tatăl său, regele pasiv, ci sunt experiențe inițiatice necesare. La finalul poveștii, tânărul nu mai are nevoie de ajutorul lui Iron John, pentru că el a interiorizat forța reprezentată de acesta.

Ceea ce este atât de important la această poveste, așa cum bine a perceput Bly, este că oferă timpurilor noastre un model util de inițiere masculină. Pentru a crește, băiatul trebuie să plece de acasă, din punct de vedere psihologic. Tatăl nu este de ajutor, pentru că și el se teme de acea împuternicire masculină arhetipală. Mama se va agăța de copilul ei, pentru a-l proteja de rănirea necesară pentru a deveni conștient. Din fericire, copilul are acces, prin intermediul arhetipului, la *imago*-ul masculin din interiorul său. La fel ca majoritatea bărbaților de astăzi, el trebuie să ocolească tatăl personal, să răstoarne tirania seducătoare a complexului său matern și să caute la un nivel mai profund activarea adevăratei sale naturi. Acesta este procesul care le vorbește bărbaților prin mituri și legende, precum și prin filmele moderne. Când tânărul se întoarce la curtea regelui, după rănirea și după ulterioara călătorie victorioasă prin lume, este capabil să ceară mâna prințesei, ca

mireasă exterioară și de asemenea, ca anima din interiorul său. Fiind confortabil cu masculinitatea sa primară, el este capabil să accepte feminitatea.

Multe femei și-au exprimat teama față de mișcarea bărbaților și mai ales față de fenomenul Iron John. Ele se tem că un astfel de argument le va oferi motiv bărbaților să mențină sau să regreseze la atitudinile de bărbat al cavelor, care au fost atât de opresive și adesea violente în trecut. Însă ele, la fel cum au făcut-o mulți bărbați de-a lungul istoriei, ele confundă misiunea împuternicirii, cu agresivitatea. Bărbatul care se simte îndreptățit să fie el însuși, fără rușine sau justificare, fără fanfaronadă macho sau supracompensare, nu are nevoie să fie ostil și agresiv față de femei sau față de alți bărbați. Un astfel de bărbat nu mai are nimic de demonstrat. El a fost deja testat și s-a dovedit a fi vrednic.

Femeile i-au criticat pe Bly și pe alții și pentru excluderea femeilor, și pentru neglijarea legăturii tată-fică. Ultima acuzație este adevărată și poate că, în timp, se vor ocupa și bărbații de ea, așa cum au făcut-o unele femei¹. Deocamdată, pare că cea mai presantă sarcină a bărbaților este aceea de a învăța unul de la altul despre masculinitate tot ce pot, oricând și oriunde este posibil. În mod similar, femeile trebuie să învețe despre ce înseamnă a fi femei de la bătrânele înțelepte, oricând și oriunde pot fi ele întâlnite. Bărbații și femeile pot fi mai confortabili unii cu ceilalți atunci când au devenit confortabili cu ei înșiși.

Un tânăr bărbat a scris despre experiența sa din cadrul unui *retreat* dedicat bărbaților:

¹ Vezi Linda Leonard, *The Wounded Woman: Healing the Father-Daughter Relationship* și cărțile lui Marion Woodman, *Dependența de perfecțiune* (Editura Herald, 2021), *The Pregnant Virgin* și *Leaving My Father's House*.

„Sunt roșu străvechi, portocaliu și galben.
Sunt un bărbat animal, fratele tău.
Prin pini și palmieri
Am învățat cum să văd
Dimensiunile minunii
De la marile căpetenii ale păcii.
Se aude o bătaie de tobă în pădure
Și sunet de fluier în vânt.
Văd bărbați dându-și mâinile
Ca frați și ca prieteni.
Bateți în tobe, frați ai mei,
Orice bătaie de inimă ce-o simțiți.”¹

În mod evident, cel care a scris aceste rânduri a simțit ceva mișcându-se în adâncul său, satirul primordial Pan, care asemenea lui Iron John, întrupează o dimensiune masculină pierdută.

Un alt scriitor care a contribuit la înțelegerea rănirii bărbaților moderni, este analistul jungian Eugene Monick. În *Phallos: Sacred Image of the Masculine*, Monick subliniază faptul că pierderea puterii tatălui personal provoacă o rană atât la nivel arhetipal, cât și la nivel personal. Bărbați lipsiți de conștientizare, care suferă de îndoieli interioare, care se simt neputincioși, au creat patriarhatul care îi asuprește pe ceilalți bărbați, violează femei și pustiesc natura. Patriarhatul, care a dominat Occidentul vreo 3 000 de ani, este o compensare a slăbiciunii interioare. Atunci când le lipsește o identitate falică pozitivă, bărbații flutură sulite în aer, lansează rachete și ridică zgârie-nori; umblă țăntoși și poartă cu ei un băț mare, astfel încât nimeni să nu observe cât de mici se simt. Teza lui Monick este o reamintire binevenită a faptului că falusul, care nu trebuie confundat cu penisul, este o forță arhetipală din care decurge potența masculină și mărinimia sufletului.

¹ Timothy Hollis, *Song to Pan*, într-o comunicare personală.

În *Castration and Male Rage: The Phallic Wound*, o continuare la *Phallos*, Monick susține că bărbații suferă o castrare, deoarece lumea le rănește sentimentul identității personale. Semnele acestei castrări sunt supracompensarea și un complex al puterii inflaționat (gândiți-vă cum Donald Trump și-a botezat cazinourile cu numele Măriei Sale¹, amintiți-vă de scandalurile de pe Wall Street, de ascensiunea meteorică și de prăbușirea ulterioară a marilor imperii financiare) și furia, adesea îndreptată spre exterior. Bărbații își dezvăluie sentimentul lor de pierdere a puterii prin timiditate și rușine. Un fost client care fusese abuzat de tatăl său, abia dacă putea să-și țină capul drept și să se uite la mine, ca nu cumva să-l fac de rușine în același fel. La fel cum o fac și eu aici, Monick afirmă că inamicul fundamental al bărbaților este frica, frica de feminin și frica de a fi rănit de alți bărbați. Patriarhatul, care înlocuiește iubirea cu puterea și măsoară valoarea în termeni materiali, care nu se închină divinului, ci propriilor sale erecții, reprezintă o compensare pentru această frică².

În *Rege, Războinic, Magician, Amant: Redescoperă arhetipurile masculine*³, Robert Moore și Douglas Gillette recunosc imaturitatea emoțională a patriarhatului pe de-o parte și, pe de alta, încearcă să aducă în conștiință patru arhetipuri ale funcționării masculine. Fiecare arhetip are o latură pozitivă și o latură negativă.

Regele reprezintă funcția executivă a bărbatului, puterea de a prelua controlul, de a lua decizii. Partea ei de umbră, atunci când regele își simte neputința, este puterea devastatoare. El poate căuta controlul asupra celorlalți, pentru a compensa propriile deficite. Fanfaronada și bravada lui, prânzurile

¹ Trump Hotels & Casino Resorts. (N. tr.)

² A se vedea James Wylie, *The Phallic Quest: Priapus and Masculine Inflation*.

³ Ediție în limba română apărută la Editura Daksha, 2009. (N. red.)

scumpe alături de indivizi importanți, mașinile mari, toate sunt de fapt simptome de neputință, însă este prea îngrozit să se mai întoarcă în interior și să pună lucrurile în ordine. Astfel, arhetipul Regelui trebuie să fie integrat în mod conștient, altfel bărbatul va fi și mai susceptibil să contribuie la devastarea patriarhiei saturniene.

Războinicul reprezintă imperativul ca bărbatul să fie pregătit să lupte pentru ceea ce își dorește, pentru integritatea sa, pentru o cauză sau pentru dreptate. Partea de umbră a războinicului este distrugătorul. Ce parte imensă din istoria noastră a fost scăldată în sânge de bărbații care, incapabili să lupte pentru propriile adevăruri, sau care neavând niciun astfel de adevăr pentru care să pledeze, și-au proiectat furia asupra altora și i-au măcelărit. Toate războaiele sunt războaie civile duse de bărbați împotriva fraților lor.

Magicianul este arhetipul metamorfului, puterea versatilă a bărbaților de a muta munții din loc, de a se adapta schimbării condițiilor, de a găsi o cale pentru a face lucrurile să funcționeze. După cum observa Sofocle, cu 2 500 de ani în urmă: „În lume-s multe mari minuni! Mai mari ca omul însă nu-s!”¹ El, cel care a îmblânzit săratele mări agitate, care a tăiat drumuri prin munți, care a smuls din cotloanele sufletului său *Simfonia a V-a*, este făcătorul de minuni al naturii. Cu toate acestea, partea lui de umbră este controlul, manipularea, șarlatania și înșelătoria. Nu este de încredere. El întruchipează limita etică la care se află toți bărbații, granița fină dintre minunile înfăptuite și tratarea lumii ca și când ar fi un joc de-a alba-neagra.

Amantul, de asemenea, se află la granița fină dintre Eros, capacitatea de interconectare, și narcisism, nevoia de gratificare egoistă. Ura bărbaților este bine cunoscută. Însă, într-un

¹ Sofocle, *Antigona*, traducere de Geroge Fotino, Editura Tineretului, București, 1961, p. 119. (N. tr.)

mod minunat, ei de asemenea, iubesc. Iubesc de la distanță și scriu *Commedia*. Îl iubesc pe Dumnezeu și scriu *Ad maiorem Dei gloriam*. Își iubesc camarazii și scriu *Razboi și Pace*. Își iubesc femeile și copiii și își sacrifică carnea și sufletele în muncă abrutizantă pentru a-i putea susține. Își iubesc frați bolnavi, îi curăță și îi reconfortează în timp ce aceștia mor de SIDA. Însă ei pot și deforma acel Eros, cu consecințe teribile. În cadrul unei prelegeri susținute în 1978, la Institutul Jung din Zürich, Paul Walder a relatat o anecdotă atribuită unui fost ambasador elvețian la Berlin. La o recepție de stat, de la finalul anilor '30, Hitler ar fi spus: „Ar fi trebuit să mă fac arhitect, însă acum e prea târziu”.

Fiecare dintre aceste arhetipuri constituie o imagine impregnată cu energie. Toți bărbații le poartă în interiorul lor, tânjesc după activarea lor interioară și după manifestarea lor exterioară. Din păcate, tatăl personal nu poate activa niciodată gama completă a puterii arhetipale. De aceea, bărbații, în foamea lor de Tată, își poartă defectele în ascunzișurile rușinii personale sau caută surrogate de tată în modelele dubioase, atât de larg răspândite. În mod clar, pentru a activa adevărata masculinitate, imaginile trebuie să fie extrase dintr-o fântână adâncă, pe fundul căreia locuiește Iron John, și nu din zonele nevrotice, supracompensate și autoalienante ale patriarhatului.

Drama profundă a căutării Tatălui transpare zilnic în viața fiecărui bărbat. Unul dintre motivele pentru care analiștii jungieni monitorizează lumea viselor este depistarea unor astfel de drame interioare. Adesea, schimbarea poate fi măsurată prin evoluția anumitor imagini sau teme care se desfășoară în viața onirică. Se pare că psihicul lucrează spre propria vindecare chiar și atunci când conștiința nu este încă pregătită să ajute. Ascultând visul și asimilându-i energiile,

conștiința poate crește și poate facilita apropierea de teme mai mari ale psihicului.¹

În capitolul anterior am scris despre rănirea lui Allen, un medic care lucra la secția de urgențe. Allen știe acum ceea ce odinioară doar bănuia, anume că el, fiul a doi medici, a devenit la rândul său medic pentru a le câștiga acceptarea. Părinții lui au condiționat întotdeauna afecțiunea și validarea, în funcție de „îndeplinirea programului”. Trei dintre visele lui, presărate de-a lungul a 20 de luni, dezvăluie evoluția relației sale cu Tatăl saturnian.

În primul vis, se află într-o cameră despre care știa că aparține tatălui său. Camera este întunecată și apăsătoare, plină cu vase și urne mari, antice. Un tânăr bărbat îi dă o veche muschetă cu cremene. El ia muscheta și trage în vase, spulberându-le pe câteva dintre ele. Visul se termină cu el simțindu-se „prostut și ușor speriat, ca un puști distructiv”. Aici, psihicul îl plasează pe Allen între granițele complexului patern unde, într-adevăr, pentru el totul pare întunecat și apăsător. Camera este plină cu „lucruri vechi”, resturile copilăriei. O parte mai tânără a lui, poate copilul rebel, poate viitorul pe cale să se nască, îi oferă o armă veche, poate instrumentul unei furii vechi. El își exprimă furia prin distrugerea vaselor. După aceea, se simte că s-a purtat ca un adolescent, îndreptățit, dar ușor stânjenit.

Într-un vis avut câteva luni mai târziu, Allen se vede pe o insulă aflată sub focuri de artilerie. Un bărbat bătrân spune povești despre război, iar Allen îl urmează pentru a-l asculta. Un obuz lovește un copac uriaș care cade peste bătrân și-l ucide. Allen știe că acest copac se numește „arborele soldat”.

¹ A se vedea, de exemplu, James A. Hall, *Jungian Dream Interpretation: A Handbook of Theory and Practice (Interpretarea jungiană a viselor*, Editura Herald, 2013) și Donald Broadribb, *The Dream Story*.

Bătrânul fusese dominator și nu prea plăcut de ceilalți, dar inspirase fapte de vitejie. Allen simte că i-ar plăcea și lui să moară în acest fel. Apoi se află printre ramurile copacului și simte ploaia rece pe față.

Multe dintre visele lui Allen au folosit metafore ale războiului. Deși nu fusese niciodată în armată, Allen se simțea mereu ca fiind „sub tir” și cu siguranță, camera de urgențe a unui spital este un fel de zonă de război. De cele mai multe ori, programul lui era de 4 zile de lucru, cu 3 zile libere și trăia întotdeauna o stare de anxietate înainte de întoarcerea la serviciu. În a doua zi de muncă deja își revenea, situație pe care o compara cu senzația pe care o ai atunci când ești în permisie, urmând ca mai apoi să te întorci în tranșee.

În alt vis, Allen este înconjurat de apă, de potopul emoțional din viața lui. Este atras de bătrân, un veteran de război de la care are lucruri de învățat. Însă bărbatul este ucis. Reacția lui Allen este ambivalentă. Bătrânul fusese opresiv și dominator, însă îi și inspirase pe ceilalți la fapte de vitejie. Acest aspect reflecta ambivalența lui Allen față de tatăl său. A vrut să-și iubească tatăl, a avut nevoie să-l iubească, dar știa că întotdeauna fusese nevoit să muncească pentru a câștiga acceptarea ezitantă a tatălui său. Era, de asemenea, conștient că ajunsese foarte departe datorită așteptărilor acestuia. În același timp, în cadrul visului există un fel de futilitate. Simte că este chemat la această luptă, nimic nu-i poate schimba soarta, iar el speră doar că va putea muri ca un soldat, la fel ca bătrânul. Gândul îi oferă un grad de confort și de pace, pe măsură ce ploaia îl alină.

Moartea bătrânului sugerează o dezvoltare în psihicul lui Allen de care nu era conștient, însemnând poate moartea

valorilor *senex*-ului¹, care îi guvernaseră viața. Ca mulți alții înaintea lui, se simte condamnat să moară la datorie, însă măsura calmului său resemnat prezice de fapt o schimbare pozitivă în psihicul lui.

În al treilea vis, Allen se află încă o dată într-un context militar. Fusese chemat în fața generalului, salutase, îi ascultase ordinele, promițând executarea acestora. Însă, întrucâtva nepotrivit și chiar sfidător, își lustruiește pantofii în timpul întâlnirii. În timp ce pleacă salută din nou, dar își spune: „Nu sunt aici pentru mult timp. O să dezertez.”

În mod ironic, după ședința de terapie, Allen plănuise să treacă pe la casa părinților săi, pentru o petrecere de 4 iulie². Visul din dimineața respectivă, repetă metafora militară cunoscută. Știm acum ce reprezintă generalul din viața lui, bătrânul pe care în aparență încă îl mai salută. Însă este clar că rebeliunea lui, constatată pentru prima oară când trage în vazele din visul anterior, continuă. Acum divergența lui crește și mai mult. Psihicul său anunță că schimbările sunt iminente. Deocamdată încă salută (onorific, ca în armată – n. red.), însă destul de curând va lăsa totul în urmă.

În terapie, ne dăm seama adesea că mare parte din ceea ce realizăm în timpul vieții, din ceea ce am devenit, chiar și rezultatele noastre bune, au fost generate din locuri greșite, din părțile noastre rănite. Allen, de exemplu, a devenit medic pentru a câștiga aprobarea părinților săi. Un astfel de motiv este de înțeles pentru un copil, dar nu este sănătos pentru un adult independent. Cu toate acestea, Allen era un medic bun, grijuliu, al cărui loc părea să fie în domeniul medical. Sarcina lui era aceea de afla cine este el dincolo de povara complexe-

¹ „Senex” înseamnă în latină „bătrân”. A se vedea și *Dicționarul critic al psihologiei analitice jungiene*, Herald, 2014. (N. tr.)

² Ziua națională a Statelor Unite ale Americii. (N. tr.)

lor parentale, ce anume era valid și ce anume era suspect în alegerea profesiei sale.

Situația lui Allen este asemănătoare cu cea a multor bărbați. Poate că unii au avut tați mai puțin exigenți, alții poate că nu au avut deloc tată, însă ceea ce au ei în comun este faptul că nu se pot duce la tatăl lor personal și nici la unul dintre bătrânii înțelepți ai tribului lor pentru a pune întrebările importante. „Inventarea” psihanalizei cu un secol în urmă a fost ca răspuns la suferința care nu putea fi ușurată de medicină, de teologie sau de către tații patriarhali. Când sufletele bărbaților sunt rănite, aceștia răspund în moduri teribile pentru ei înșiși și pentru ceilalți. Se pot schimba doar pe ei înșiși și societatea din care fac parte, atunci când devin conștienți de rănilor lor.

Rana tată-fiu este foarte profundă. Cu un tată personal rareori capabil să-l ajute, fiul este împins către pseudo-tați: profeți religioși, vedete pop sau ideologii de tot felul. Sau suferă în singurătatea inimii lui îndurerate. Puțini fii își pot binecuvânta tații așa cum a făcut-o E. E. Cummings:

„Deși plictisitori erau cu toții, noi i-am gustat ca pe ceva strălucitor,
Amari cu toții, dar cu totul dulci,
Viermănos și mort tot ceea ce-am moștenit de la ei,
Toate lăsate testament și nimic într-o măsură atât de mică precum adevărul,
Eu spun că, deși ura a fost motivul pentru care bărbații respiră,
pentru tatăl meu, care și-a trăit viața sufletului,
iubirea este întregul care le-ntrece pe toate.”¹

Cummings este capabil să-și binecuvânteze tatăl pentru că acesta din urmă, având capacitatea de a-și trăi pe deplin viața, a modelat și a activat acel potențial masculin din fiul său. Un

¹ „My father moved through dooms of love”, în *Norton Anthology of Poetry*, p. 1046.

astfel de fiu este foarte norocos. Pentru majoritatea bărbaților, tatăl, fără a se face vinovat de asta, nu este decât încă un tată din seria de generații rănite. Astfel, fiii trebuie să călătorească într-un alt loc pentru a începe vindecarea. Acel loc nu este în ashramul vreunui guru sau în vreo structură corporatistă, ci în propriul suflet ridiculizat și înstrăinat.

Sunt cu adevărat pesimist cu privire la șansele majorității bărbaților de a scăpa sau de a transforma o viață trăită în umbra lui Saturn. Cu toate acestea, în mod clar, schimbarea socială are loc prin intermediul conștiinței trezite a indivizilor. Când suficient de mulți vor respinge valorile oferite de cultura lor, valori care le dăunează sufletului, atunci se va produce și schimbarea socială. În consecință, este sarcina bărbaților de pretutindeni să atingă un grad de conștiință care să le permită să se vindece.

Și acesta este cel de-al optulea secret pe care bărbații îl cunosc: *ca să se vindece, ei trebuie să activeze în interiorul lor ceea ce nu au primit din exterior.*

Acesta este subiectul ultimului nostru capitol.

EDITURA HERALD

VINDECÂND SUFLETELE BĂRBAȚILOR

Înainte de a aborda problema vindecării, care reprezintă un mister mult mai mult profund și mai greu de sesizat decât rănirea, cred că este potrivit să trecem în revistă drumul parcurs până acum. Deși nu este necesar să revenim asupra umbrei saturniane sub impactul căreia trăim, rolurile, așteptările și valorile care îi rănesc zilnic pe bărbați, în schimb pare util să ne reamintim de cele 8 secrete pe care bărbații le poartă cu ei. De fiecare dată când le-am adus în discuție, în contextul relațiilor de prietenie sau terapeutice, toți bărbații au recunoscut că le poartă în inimile lor speriate și tăcute. Uneori, bărbații fuseseră conștienți de ele încă din copilărie, însă adesea conversația noastră era cea care le scotea la suprafață din confuzia emoțională nedefinită.

CELE 8 SECRETE

1. Viețile bărbaților sunt guvernate de așteptări restrictive de rol în aceeași măsură ca viețile femeilor.

Poate că această afirmație are cel mai puțin nevoie să fie explicată, pentru că cele mai multe patologii personale și sociale ale timpului nostru sunt acel *cri de coeur* al sufletelor

individuale deformate de rolurile procustiene stabilite de gândirea patriarhală. După cum observa Rilke, „nu suntem în siguranță în această lume însemnată”¹.

Am moștenit o lume în care valoarea primordială a unui bărbat este aceea de a-și apăra patria și de a se îngriji de familia sa. Acestea încă mai pot fi roluri onorabile, însă ele sunt roluri limitate și nu bărbatul în întregul lui. El nu are permisiunea de a căuta și de a prețui chemarea sufletului său. Bărbatul poate avea succes conform standardelor societății, însă el știe în adâncul său, că de-a lungul acestui proces, și-a pierdut sufletul. Niciun bărbat zdravăn la cap din ziua de azi nu ar crede cu adevărat că a avea o soție atrăgătoare, o mașină puternică în garaj și o vacanță la soare este întregul de atins și valoarea vieții lui.

Dar cei mai mulți bărbați se află încă în slujba unor astfel de valori superficiale, pentru că nu cunosc altele. Devin atunci sclavii muncii lor, slujitori ai valorilor seducatoare dar efemere și în general, sunt în derivă în lumea pe care tații noștri au slujit-o și care i-a măcinat.

Femeile au contestat pe bună dreptate tipurile restrânse de feminitate validate de cultura în care s-au dezvoltat. Este la fel de necesar ca bărbații să se angajeze într-o revizuire radicală a vieții lor și a relației cu imaginile și vocile care îi dirijează. De exemplu, bărbații încă poartă o grea povară economică, însă trebuie să lupte din ce în ce mai mult pentru condițiile care să le permită să-și asume responsabilitatea pentru banii lor, cu demnitate și cu scop. Și trebuie să fie din ce în ce mai dispuși să riște totul, pentru a salva ceea ce a mai rămas din sufletul lor.

¹ Rainer Maria Rilke, *Elegiile Duineze, Elegia întâi*, Editura Ideea Europeană, București, 2022, p. 19. (N. tr.) [În original, „We're not at home, not reliably, in this interpreted world”, „Nu suntem acasă, nu putem să ne bazăm cu încredere în ea, în această lume interpretată”. (N. red.)]

Îmi imaginez uneori un director executiv din vârful ierarhiei la World Trade Center, din New York, stăpânul domeniului său, având o soție și copii în Westchester, lucruri de făcut și oameni de văzut. Însă în timp ce privește o barcă ce se îndreaptă spre Hudson pe sub liniile unduitoare ale podului Verrazano Narrows, începe să se întristeze. A obținut tot ce și-a dorit, a îndeplinit așteptările culturii sale, dar știe că este pierdut. După cum a spus-o Joseph Campbell, ne putem petrece toată viața urcând pe scara socială, pentru ca apoi să ne seama că aceasta a fost sprijinită de zidul greșit.¹

Pentru ca bărbații să înceapă procesul de vindecare, ei trebuie mai întâi să riște să fie cinstiți față de ei înșiși, conectându-se la sentimentele pe care consideră că nu își pot permite să le trăiască. Ei trebuie să admită faptul că nu sunt fericiți, în ciuda tuturor realizărilor de până acum. Trebuie să admită că nu știu cine sunt sau ce trebuie să facă pentru a se salva. Trebuie să depășească teama care blochează o astfel de gândire, teama că vor fi nevoiți să-și schimbe viețile dacă își divulgă emoțiile secrete.

Primul pas spre vindecare este poate cel mai greu. Bărbații trebuie să înceteze să se mai mintă pe ei înșiși și unii pe ceilalți, și trebuie să permită nefericirii lor să devină conștientă. Ei trebuie să admită că, în ciuda celor mai bune intenții, viețile lor nu sunt în regulă și că începând din acel moment, schimbarea devine responsabilitatea lor.

2. Viețile bărbaților sunt guvernate de frică.

Toate viețile sunt într-o oarecare măsură guvernate de frică, însă bărbații sunt profund implicați în menținerea acestei frici la distanță. Femeile au enormul avantaj cultural

¹ Joseph Campbell, *This Business of the Gods*, p. 19.

al onestității emoționale. Bărbaților le este frică de puterea complexului matern, astfel încât ei caută să le facă pe plac femeilor sau să le domine. Bărbaților le este frică de ceilalți bărbați, pentru că li se atribuie roluri competitive. Celălalt bărbat este perceput ca dușman, nu ca frate. Bărbații se tem, pentru că ei știu că lumea este vastă, periculoasă și în definitiv, necunoscută. Ei se simt în ea ca niște copii, iar corabia pe care s-au îmbarcat pentru a străbate marea întunecată și involburată este într-adevăr, fragilă. Desigur, și femeile știu asta, însă o pot recunoaște atât față de ele, cât și față de alte femei. Ca atare, viețile lor nu sunt atât de singuratice, atât de izolate, atât de încărcate de autoînvinovățire.

Bărbații au ideea nebună că *ar trebui să nu* le fie frică, că sarcina lor este aceea de a cuceri natura și pe ei înșiși. Cu siguranță, bărbații au realizat lucruri incredibile, au făcut salturi uriașe în întuneric și s-au întors cu minunate hărți ale *Terrei Incognita*, dar cu toate astea, toți bărbații se simt rușinați de teama de a nu fi bărbați adevărați. Rușinea lor se manifestă ca o supracompensare atunci când se dau mari sau când se iau de alții. Și se mai manifestă ca evitare tăcută a misiunii reale în fața căreia i-a adus viața.

Încă o dată, vindecarea unui bărbat are ca punct de pornire ziua în care poate începe să fie sincer cu el însuși, ziua în care poate recunoaște cât de mult îi este viața condusă de frică, când poate învinge rușinea care amenință deci să-l înghită. Abia în acel moment poate recupera centrul care a fost întunecat de marea frică cenușie care îi bântuie sufletul.

3. Puterea femininului este imensă în economia psihică a bărbaților.

În circumstanțe normale, cea mai mare influență psihologică din viața unui bărbat este cea exercitată de mama

lui. Din cauza imensității acestei prezențe psihice de care sunt întotdeauna mai mult sau mai puțin inconștienți, bărbații dezvoltă o relație distorsionată cu femininul, în patru moduri principale.

În primul rând, ei acordă prea multă putere psihologică femeilor. Asta înseamnă că proiectează imensitatea complexului lor matern, asupra femeilor. Sau vulgar spus: „Ai sâni, deci trebuie să fii femeie. Mama mea a fost femeie, deci trebuie să fii ca ea.” Ca atare, temându-se de puterea femeii, bărbații vor căuta să o mulțumească, să o controleze sau să evite confruntarea cu ea. Nefiind în stare să recunoască și să-și asume problemele generate de complexul lor matern, ei intră într-o relație proiectivă bazată pe putere. Acesta este adevărul fundamental din spatele așa-zisului război dintre sexe: frica înlocuiește Erosul cu puterea.

În al doilea rând, bărbații sunt îngroziți de latura lor feminină. Ei asociază viața lor sentimentală, instinctele lor, capacitatea lor de a fi tandri și hrănitori cu natura femeii definită cultural și prin urmare, se distanțează. Aceasta îi îndepărtează de asemenea și de propria lor anima și provoacă o profundă alienare de sine. De fapt, ar putea fi derutant să vorbim despre „latura feminină” a unui bărbat, pentru că anima reprezintă în realitate, o parte necesară a ceea ce înseamnă a fi bărbat. Bărbații rareori își asumă riscul să se conecteze la această parte a lor, însă ea face parte din capacitatea lor de a relaționa cu lumea sau cu propria lor viață interioară, în aceeași măsură ca la femei.

În al treilea rând, pentru că bărbații sunt atât de nesiguri față de identitatea lor sexuală și față de rolurile de gen încurajate cultural, ei se tem și neagă acele părți din ei înșiși care nu se încadrează în limitele strâmte ale gândirii colective. Când constată că aceste părți sunt trăite totuși de alții, le resping

cu violență. Homofobia este exemplul principal. Cu siguranță bărbații gay au dreptul de a trăi conform orientării lor sexuale. Din ce în ce mai mult, se dovedește că homosexualitatea nu este deloc o alegere, ci o orientare determinată biologic, care de-a lungul istoriei s-a păstrat în aproximativ aceleași procente. Această „aruncare genetică a zarurilor” este pusă la cale de același zeu adorat de fundamentalistii care înlocuiesc dragostea cu frica și cu oprimarea. Bărbații gay au aceeași inimă, același suflet, același curaj de a se duce la luptă, ca frații lor heterosexuali. E timpul să ieșim din dulapul gândirii macho și să numim adevărata problemă, aceea că bărbații se tem de cei care încarnează viața lor netrăită. Inamicul nu este celălalt, ci mai degrabă teama noastră că nu suntem ceea ce patriarhatul ne cere să fim.

În al patrulea rând, experiența bărbaților cu privire la puterea femininului s-a transformat într-o supraevaluare a sexualității și în același timp, într-o frică față de aceasta. Nietzsche a afirmat la un moment dat, că scopul principal al căsătoriei este conversația.¹

Scopul unei relații asumate, căsătoria fiind doar un exemplu, nu este acela de a avea grijă unul de celălalt, de a întări complexele părinte-copil, ci de a crește prin și împreună cu celălalt. Relația este menită să fie o întâlnire dialectică profundă, care temperează și dezvoltă. Cu siguranță că una dintre punțile dintre bărbați și femei este sexul. Însă simțindu-se prea des deficienți în discurs, pun prea mult accentul pe actul sexual.

Indiferent ce ar fi sexul, și este cel puțin un mister profund, el poate fi folosit cu ușurință într-un mod greșit. Din punct de vedere psihologic, pentru acei bărbați care își petrec viața în lumea rece și crudă și a căror relație cu propria anima este

¹ „Human, All-Too-Human”, in *The Portable Nietzsche*, p. 59.

înghețată, scopul principal al sexului este reconectarea cu un loc cald. Sexul este o formă de reconfortare emoțională, un narcotic care calmează durerea unui suflet plin de vânătaii. Dacă viața îi lovește, atunci sexul, la fel ca drogurile sau munca, poate amorți rana. Actul sexual oferă un moment de supremație. Orgasmul poate fi o experiență extatică în care pe moment ne putem simți în afara granițelor de fier ale conștiinței obișnuite. Pentru mulți bărbați, ea reprezintă trăirea cea mai apropiată de o experiență religioasă. Astfel, actul sexual poate masca o căutare disperată a acceptării, sub care pândește complexul matern. Până la urmă, acesta este un joc distructiv. Sexul ca iubire, sexul ca dialog, sexul ca dialectică, toate presupun un partener egal. Sexul ca răscumpărare, distorsionează relația și permite accesul în umbra saturniană a puterii. Când Saturn este prezent, nimic nu este cu adevărat distractiv, luminos sau transformator.

***4. Bărbații fac parte dintr-o conspirație a tăcerii
al cărei scop este suprimarea adevărului
lor emoțional.***

Aproape toți bărbații își vor aminti de momente în care și-au exprimat trăirile și ca urmare, au fost ridiculizați sau respinși. Bărbații plătesc un preț mare dacă sunt considerați fragili și vulnerabili. Sunt făcuți de rușine de către alți bărbați, uneori de femei, dar cel mai adesea, chiar de ei înșiși. Cei care asediază în fiecare zi Castelul Periculos¹, au nevoie de cât de multă încredere în sine pot aduna, pentru a putea susține șubredul eșafodaj al unei imagini de sine puternice. Așadar, ei completează pentru a păstra tăcerea în legătură cu

¹ Castelul *Perilous* este un castel care apare în romanele *fantasy* ale lui John DeChancie. (N. tr.)

ceea ce îi rănește. Cuvântul „conspirație” derivă din latinescul *conspirare*, „a respira împreună”. Bărbații respiră împreună în tăcere pentru a-și proteja sufletele înspăimântate, prelungind astfel rănirea tuturor.

Din nou, ajungem la problema onestității. Fiecare bărbat în parte trebuie să riște să spună adevărul, adevărul personal, pentru că acesta va fi și adevărul multor altora. Un vechi proverb chinezesc spune că cel care rostește cuvântul potrivit, se face auzit la o mie de kilometri distanță. Pentru a nu mai minți, pentru a nu mai participa la conspirația tăcerii, bărbații trebuie să riște să-și arate durerea. Din reflex, alți bărbați ar putea sări să-i facă de rușine sau, din cauza propriei lor frici, ar putea să se distanțeze de aceștia. Însă, în timp, toți vor ajunge să le mulțumească celor care își rostesc adevărul cu voce tare.

5. Pentru că bărbații trebuie să o părăsească pe Mamă și pentru că trebuie să depășească complexul matern, rănirea lor este necesară.

După ce am prezentat puterea complexului matern, partea din bărbat care tânjește mai presus de toate după hrănire și după siguranță, trebuie de asemenea, să admitem necesara rănire a bărbatului. Strămoșii noștri, cu riturile lor de ieșire din stadiul dependenței specifice copilăriei și de intrare în stadiul independenței adultului, nu erau cruși în mod gratuit atunci când îi răneau pe tineri. Rănile erau simbolice, fiind prin urmare încărcate cu o semnificație arhetipală. Rănile erau o formă de sinecdocă, o parte care ilustra întregul, o introducere în rănirea care are loc în lume, o experiență care avea să devină cotidiană începând din acel moment.

Când un coechipier mi-a amintit că o unghie ruptă era cea mai mică dintre rănile de care urma să am parte, el a fost de ajutor la pregătirea mea pentru confruntarea mea cu lumea

extinsă. În anumite momente ale meciului, psihicul trebuia să fie pregătit pentru coliziunea necesară, astfel încât să poată opri înaintarea în forță a adevsarului, fără a fi preocupat de propriul confort. Deci rănirea tribală a tânărului era un simbolic *rite d'entrée*¹ în lume. Dar și mai mult, era o modalitate de a-l ajuta pe tânăr atât să facă față durerii pe care viața avea să o aducă, cât și să-și sacrifice dorul infantil pentru căldura căminului. El trebuia să-și asume povara călătoriei sale, durerea și singurătatea ei. Nimeni altcineva, părinte sau trib, nu l-ar fi putut scuti de acea călătorie fără să-i fure capacitatea de a lupta pentru și de a-și atinge din plin potențialul.

Deci bărbații trebuie să fie răniți pentru a putea intra cu adevărat în lume, pentru a le fi accelerată conștientizarea, pentru a-și asuma eroica sarcină de a pleca de lângă mamele lor și de a deveni stăpânii propriilor destine. Suntem toți ca Filoctet. Ne simțim respinși și răniți, am dori să ne retragem în peșterile noastre și să ne pierdem timpul, scufundați în autocompătimire. Însă misiunea Eroului ne cheamă: fiecare dintre noi trebuie să se lupte în fiecare zi cu demonii rânjiți ai fricii și ai letargiei, mereu dornici să ne mai consume o bucată din suflet, cu care ne confruntăm din momentul în care ne dăm jos din pat.

Nu încetez să mă minunez de capacitatea bărbaților (și a femeilor, de asemenea) de a pleca de acasă și de a se aventura în necunoscut. Nu încetez să admir curajul celor care au trecut primii munții, care au navigat în mările întunecate ca vinul, care au coborât în împărăția lui Hades și au scris *Sonete către Orfeu* sau *Simfonia a V-a*. Și mă întreb, așa cum a făcut-o și Yeats: „De ce ar trebui să-i onorăm pe cei care mor pe câm-

¹ Rit de intrare. (N. tr.)

pul de luptă? Un bărbat poate da dovadă de un curaj la fel de nebunesc scufundându-se în abisul din interiorul său.”¹

Dincolo de rănire, se află un nou nivel de conștiință. Dacă ar fi să trăim fără rănilile care, ca un psihopomp, ne duc în necunoscut, fără ciudatele și minunatele aventuri de pe parcursul călătoriei și fără trofee lustruite cu sânge pe care le aducem la întoarcere, ar mai valora oare viața ceva? Prețul pe care îl plătim pentru o conștiință extinsă și pentru lumi care merită câștigate este rănirea protagonistului, astfel încât acesta să poată deveni Eroul propriei sale vieți.

6. Viețile bărbaților sunt violente pentru că sufletele lor au fost violate.

Rănilile pe care bărbații le suferă astăzi nu sunt simbolice, ceea ce înseamnă că ele nu transformă. Deoarece culturii noastre îi lipsesc riturile de trecere semnificative, imagini care să activeze și să dirijeze energiile sufletului, majoritatea bărbaților moderni se simt apăsați, chiar zdrobiți, de rolurile lor și de așteptările, exterioare și interioare, lansate către ei. În felul acesta nu se atinge nimic care să fie util. Rănilile, indiferent de felul lor, pot să și distrugă. Dacă sufletul bărbatului este violat, o parte din el devine violentă. Ucigașii în masă și criminalii în serie au suferit cu toții forme violente de abuzuri fizice și verbale. Poștașul frustrat sau funcționarul bancar care o ia razna au devenit subiecte obișnuite ale știrilor de la ora 17:00. Însă acesta este doar vârful aisbergului. Crimele sufletești au loc tot timpul în viețile bărbaților.

Bărbații nu doar că sunt chemați să facă treburile periculoase, murdare, dificile, precum a sta atârnat de un pod pentru a răzui pete de vopsea, a forța limitele fizice și psihologice

¹ Richard Ellman, Yeats: *The Man and the Masks*, p. 6.

ale naturii, a rezista la presiuni puternice, să rămână *cool* și calmi, ci se așteaptă din partea lor să mai sufere aceste răni și în tăcere și în singurătate. Celor mai mulți dintre ei li se cere, așa cum și femeilor le-a fost adesea cerut, să-și sacrifice sufletul pentru a se conforma vreunei măsuri economice, politice sau culturale. Sunt făcuți de rușine dacă se opun în vreun fel deformării naturii lor, sunt evitați dacă protestează și uneori sunt chiar martirizați, dacă viziunea lor provoacă prea puternic sistemul.

Bărbații trebuie să-și recunoască exasperarea care s-a acumulat până la a deveni furie. Ce se întâmplă cu această furie? În cazul unora, ea se manifestă ca depresie, o apăsare generală pe care s-ar putea să o care de-a lungul întregii vieți. Alții o somatizează în diverse zone ale corpului sau o proiectează în jocul paranoic despre *noi și ceilalți*, despre învingători și învinși. În cazul multora, furia se manifestă împotriva femeilor și a copiilor sau a altor bărbați, conștientizarea profundă a suferinței sufletului lor fiind proiectată asupra oricărui obiect convenabil.

Este suficient de multă brutalitate în lume încât să ne ajungă pentru totdeauna. Acum bărbații trebuie să-și canalizeze mânia spre a alimenta schimbările imperative vindecării. Când suntem copii, nu avem încotro și suferim pasiv. Când rămânem inconștienți, nu putem să nu fim victime. Însă odată ce devenim conștienți, suntem responsabili pentru viețile noastre. Mânia care s-a acumulat de-a lungul anilor, s-a transformat acum în suficientă energie care să fie canalizată în schimbare, rebeliune, în strădania necesară salvării sufletului.

7. Fiecare bărbat tânjește profund după Tatăl său și după tații săi tribali.

Pe cât este de mare presiunea interioară, profunda atracție regresivă pe tărâmul Mamei, în aceeași măsură trebuie să

apară o forță corespunzătoare care să facă posibilă traversarea vastului spațiu intermediar de către psihic. Aceasta era înțelepciunea întruchipată de riturile tribale de trecere dinspre copilărie înspre maturitate. Riturile erau ample, cu impact psihologic și prelungite pe măsura puterii pe care complexul matern o avea asupra eului emergent.

Pentru a părăsi confortul căminului, universul matern, trebuie să ai unde să te refugiezi. Adevărul este că riturile de trecere din culturile tradiționale aveau ca scop inițierea tinerilor într-o societate mai simplă, într-o cultură mai omogenă decât a noastră. De asemenea, interesul lor nu consta în individuarea persoanei, ci în integrarea acelei persoane neformate în definiția colectivă a masculinității tribale. Totuși, dacă înlăturăm astfel de imagini încărcate psihic ale identității, dacă înlăturăm înțelepciunea bătrânilor, dacă renunțăm la comunitatea bărbaților, ceea ce rezultă este lumea modernă.

De vreme ce natura detestă vidul, la fel și bărbații din ziua de azi, neinițiați și copilăroși, umplu spațiul intermediar cu droguri, cu muncă și cu partenerile lor. Dacă învățăm relaționarea raportându-ne la alteritatea celorlalți, ne confirmăm identitatea prin modelarea noastră conform cu ceea ce este asemănător. Bărbații din zilele noastre nu-și pot revendica propria identitate prin intermediul culturii pentru că sunt obligați să ia alți bărbați neinițiați ca modele sau să cedeze valorilor lipsite de esență ale unei societăți materialiste. Din nou, înainte ca vindecarea să poată începe, bărbații trebuie să recunoască realitatea a ceea ce se află înlăuntrul lor. Între acele emoții derutante, se află o jale profundă pentru pierderea tatălui personal ca model, companion și sprijin și o profundă foame de tați, ca izvor de înțelepciune, alinare și inspirație.

Bătrânii tribului aveau sarcina să dea mai departe înțelepciunea strămoșilor, să informeze tânărul cu privire la zeii

pe care trebuia să îi slujească și care îl sprijineau. Bărbații de astăzi nu sunt în niciun fel înrădăcinați în vreo istorie tribală sau în vreo realitate transcendentă. Bărbați care nu au nicio legătură stabilizantă cu zeii lor sunt într-o mare primejdie și vor atrage pericolul și asupra celorlați. Astfel de bărbați sunt pierduți. Se simt abandonați de istorie și de bătrânii înțelepți. Tânjesc după formare și după marile învățături. Își duc în tăcere suferința Exilului lor sau își manifestă jalea deghezată în furie. Există mii și mii de astfel de bărbați.

8. Pentru a se vindeca, bărbații trebuie să activeze în interiorul lor ceea ce nu au primit din exterior.

Pentru că nu pot apela la bătrânii tribului și pentru că au învățat că există puțini înțelepți (dacă mai există!), ca să nu mai vorbim despre puținii care sunt și inițiați, bărbații suferă de o profundă boală sufletească. Din moment ce *locus*-urile psihicului, punctele mitologice de referință lipsesc, bărbații trebuie să învețe să se vindece singuri. Ocazional, o astfel de vindecare poate fi împărtășită cu semenii lor, însă în cea mai mare măsură, trebuie să o facă fără ajutorul cuiva.

În romanul său *Demian*, Herman Hesse, care cu siguranță a abordat problema vindecării sufletului modern, fiind exilat și persecutat de trei ori și primind o singură dată Premiul Nobel ca recompensă, făcea următoarele observații: „Acasă nu se ajunge niciodată [...]. Însă acolo unde se întâlnesc drumurile prieteniei lumea întreagă pare pentru un ceas ca fiind «acasă».”¹ Dar experiența comunității, a conexiunii primare, durează doar un răstimp, după care suntem iarăși singuri pe drum.

¹ Herman Hesse, *Demian*, traducere de Claudiu Florian, Editura RAO, București, 2005, p. 257. (N. tr.)

COMPLEXUL MATERN / SARCINA TATĂLUI

Se justifică să facem aici o revizuire a morfologiei complexului matern. Din nou, puterea formativă a mamei personale în psihicul copilului este enormă. Experiența pe care copilul o are cu mama este interiorizată sub forma complexului, un cluster de energie încărcată emoțional care scapă controlului eului. Pentru că mama este puntea către universul naturii, al corpului și al relației, felul în care băiatul își trăiește relația cu mama, reverberează în adâncurile lui arhetipale.

Cu alte cuvinte, relația unui bărbat cu el însuși, cu ceilalți și cu forța vitală care curge prin el este profund canalizată de experiența sa primară cu mama. În măsura în care ea nu este în stare să-i satisfacă nevoile și își impune asupra lui complexe ei personale, el va suferi rana abandonului și a copleșirii. Prin prima rană, el învață să nu aibă încredere în propria sa valoare și să nu se bazeze pe ceilalți. Din cauza celei de-a doua răni, se simte lipsit de puterea de a-și apăra limitele fragile și va dezvolta fie o personalitate supusă, codependentă, fie o personalitate teamătoare, supracompensată și dominată de putere. În oricare dintre cazuri, el nu este el însuși, ci reacționează față de o experiență care este atât de puternică încât îi subordonează adevărul natural. Acest model al compromisului, repetat de-a lungul copilăriei, produce o personalitate falsă și favorizează proiectarea relației primare cu mama asupra relațiilor adulte de mai târziu. Astfel, bărbatul trăiește un sine fals.¹

Din moment ce copilul este complet dependent, orice amenințare la adresa stării sale de neajutorare provoacă o mare frică. Toți bărbații poartă în ei înșiși amintirea duplicat a acestei vulnerabilități. Ei trăiesc cu o frică teribilă că nevoile ar putea

¹ A se vedea cartea mea *The Middle Passage*, capitolul 1, pentru o discuție suplimentară asupra ciocnirii dintre personalitatea falsă, dobândită și sinele natural.

să nu le fie satisfăcute, se tem că tânjirea lor după împlinirea acestor nevoi le-ar putea prelungi dependența. În această condiție problematică, pe care bărbații o poartă în interiorul lor indiferent de vârstă, își au izvorul mânia și nefericirea. Bărbații sunt mâniați de faptul că nevoile nu le sunt satisfăcute, așa că își deplâng pierderea. Pe măsură ce îmbătrânesc, pe măsură ce ajung să fie uzați și biruiți de rolurile vieții de adult, aceste emoții tind să alunece în inconștient. Dar astfel de energii nu dispar, ele se adună mereu undeva. Mânia lor poate fi profund introvertită sub forma unei depresii lungi de-o viață sau poate fi somatizată în emoții care le atacă propriul corp. Bărbații își pot manifesta aceste emoții prin agresarea femeilor, prin atacarea persoanelor gay sau, mai abstract, prin agresiunea dirijată către colegii de corporație. Anima lor, a cărei existență o bănuiesc, pentru că le amintește de lumea mamei, este ținută la distanță. În mod firesc, ea se exprimă prin iritabilitate și printr-un sarcasm generalizat. Tristețea bărbatului se manifestă ca melancolie, ca dependențe prin care alunecă în mod nedefinit înapoi spre mamă, sau ca un dor vag după vreo iubită care să intre în viața lui și să îl vindece.

În spatele acestor dinamici se află, pe de o parte, teama bărbaților de a nu fi îngrijiți și pe de altă parte, teroarea copleșitoare de a nu ajunge dependenți. Astfel, bărbații se luptă cu femininul, atât cu cel din interior, cât și cu cel din afară, ca urmare a fricii lor în mare parte inconștiente, față de propriul dor incestuos după pace.

Din moment ce toți bărbații poartă *imago*-ul mamei adânc în interiorul lor, încărcat diferit de la un bărbat la altul, efectul conștiinței lor restrânse este producerea unei definiții înguste și extrem de defensive a masculinității. Bărbații au dezvoltat treptat patriarhatul, cu regulile sale, gândirea ierarhică și structurile sociale, cu subjugarea femininului, ca mod de

apărare împotriva complexului matern. Tații și fiii abia de pot vorbi unii cu alții, ca nu cumva să fie obligați să împărtășească secretul rușinos că tații sunt castrați și caută să-și castreze fiii, așa cum a făcut Cronos-Saturn. Compensarea este deci, la fel de letală precum este problema de care caută să se apere. Atât suprimarea plină de frică a complexului, cât și reacția patriarhală înstrăinează bărbații de ei înșiși.

Bărbații de pretutindeni sunt sortiți să-și înfrunte partenerile, instituțiile sau orice echivalent emoțional, purtând cu ei dinamica propriei copilării ca pe o experiență a prezentului. Trecutul nu este cu adevărat trecut. Mama și tatăl trăiesc în interiorul lor în fiecare moment, și nu doar ca părinți personali, ci și ca experiență colectivă. Astfel, simțind toate vechile nevoi, vechea frică, vechiul dor, vechea mânie, deși inconștient, ei proiectează aceste dinamici asupra unui Celălalt aflat în vecinătate și la îndemână. Ca atare, acest Celălalt dobândește puterea pe care o avea cândva părintele primar, putere pe care bărbații vor încerca în mod diferit să o controleze, să o tempereze sau chiar să o evite cu totul.

Acest lucru explică de ce atât de mulți bărbați par să fie supărați și controlatori atât acasă, cât și la locul de muncă. De asemenea, explică de ce pare să existe o creștere a numărului celor care pot fi descriși ca pasiv-agresivi. Se simt neputincioși, dar sunt mânioși și vor găsi o cale de a-l sabota sau de a-l submina pe Celălalt. Lipsa lor de putere este cu atât mai acută, cu cât există atât de puține modele pozitive de dezvoltare masculină, care să arate cum poate cineva să abordeze de unul singur nevoi și temeri atât de ample, retrăgându-și astfel proiecțiile lansate asupra celorlalți.

Bărbații nu pot sta niciodată în realitate, adică nu pot interacționa cu un Celălalt cu adevărat diferit, dacă nu pot discerne efectul complexului lor matern reverberând în inte-

riorul lor. Da, este nevoie de mult curaj, înțelegere și răbdare, precum și de muncă susținută, pentru a aduce în conștiință un astfel de material. Este deosebit de dificil pentru bărbați să lucreze cu complexul matern, din moment ce revelarea puterii și a influenței acestuia în viețile lor tinde să pună în pericol controlul fragil pe care l-au obținut până acum, asupra identității lor masculine. Dar până când bărbații nu-și vor asuma acest risc, ei vor rămâne blocați într-o identitate compensatoare, care doar le va adânci disocierea interioară și înstrăinarea de ceilalți.

CE ESTE VINDECAREA ȘI CINE ESTE VINDECĂTORUL?

Înainte de a putea aborda în mod realist subiectul vindecării bărbaților, trebuie să cercetăm mai întâi ce înseamnă vindecarea și unde pot fi găsite în vremurile noastre modalitățile de vindecare.

La începutul secolului XX, Franz Kafka a scris o poveste profetică intitulată *Un doctor de țară*. Un medic este chemat, în toiul unui viscol năpraznic, să îngrijească un pacient. În momentul în care ajunge, sătenii sunt toți înghesuiți în jurul unui tânăr. Tânărul îi strigă medicului: „Salvează-mă, salvează-mă!” Doctorul își examinează pacientul și proclamă că nu a găsit nimic în neregulă, nici o rană și nici o boală. Din nou, „Salvează-mă, salvează-mă!”, strigă tânărul. Doctorul se uită din nou și vede o rană supurândă, într-o parte, pe corpul pacientului, o rană cu multe straturi roz-roșiaticice. Viermi de grosimea și de lungimea unui deget se târăsc afară spre lumină. După o examinare suplimentară, doctorul explică faptul că nu-l poate salva. Sătenii se înfurie și încep un ritual prin care doctorul este dezinvestit din funcția sa. Fac incantații, dansează în jurul lui, îi dezbracă de haine și îl aruncă afară, în

sălbăticie. Luptându-se pentru a-și găsi drumul de întoarcere prin întuneric, medicul se gândește:

„Așa sînt oamenii din ținutul meu. Totdeauna îi pretind doctorului imposibilul. Și-au pierdut vechea credință; preotul stă acasă și-și destramă odăjdiile una după alta; doctorul trebuie să facă însă totul, cu mîna-i delicată de chirurg. Ei, fie cum doriți!”¹

Povestirea lui Kafka are un sens metaforic și profetic. Puterea clerului s-a diminuat, înlocuită de o nouă superstiție și de un nou preot, într-o haină albă în loc de una neagră. Însă nici noua religie, știința medicală, nu poate salva. Simbolica rană roz-roșiatică devine vizibilă doar la o examinare mai atentă. Știința, cu toate puterile sale uimitoare, nu are puterea de a vindeca o astfel de rană. Prin urmare, medicul devine un alt servitor dezafectat al unei divinități discreditate. Kafka ne avertizează împotriva plasării credinței noastre exact în locul în care secolul al XX-lea a plasat-o: în lumea exterioară, cuantificabilă. Rănile noastre sunt răni ale sufletului și doar ceea ce ajunge la suflet le poate vindeca.

Medicul este un slujitor al *Physis*-ului² (naturii). Medicul nu vindecă, natura vindecă. (Din limba latină avem *medicus*, „vindecător”, din *mederi*, „a vindeca” și *docere*, „a conduce”). Când trupul este deteriorat, medicul poate recomanda circumstanțe care facilitează vindecarea, dar care nu pot vindeca rănile sufletului. Cu zeci de ani în urmă, D. H. Lawrence, și-a dat seama că:

¹ Franz Kafka, „Un doctor de țară”, în *Metamorfoza și alte povestiri*, traducere de Mihai Isbășescu, Editura Polirom, București, 2007, p. 67. (N. tr.)

² *Physis*, în greacă, este unul dintre cele mai importante concepte ale filosofiei antice grecești. (N. tr.)

„Nu sunt un mecanism, un ansamblu de diverse secțiuni.
Și nu sunt bolnav pentru că mecanismul
funcționează greșit.
Sunt bolnav din cauza rănilor sufletului, din cauza sinelui
emoțional profund
iar rănilor sufletului au nevoie de mult, mult timp,
doar timpul poate fi de folos
și răbdare și o anumită căință dificilă,
o lungă și dificilă căință, conștientizarea greșelilor vieții,
și eliberarea
din repetarea nesfârșită a greșelii
pe care omenirea în general a ales să o sfințească.”¹

De multă vreme societatea noastră tratează bărbații ca pe niște mașini, ca pe niște trupuri consumabile în numele progresului sau al profitului. Bărbații și-au respins durerea și bucuria sufletului lor, au fost învățați să se gândească la ei înșiși ca la niște „mecanisme”. O astfel de înstrăinare rănește foarte profund. Se întâmplă de foarte mult timp și este considerat ca fiind de la sine înțeles că a vindeca indivizii, ca să nu mai vorbim de toți reprezentanții genului, este o întreprindere dubioasă. Însă lucrurile merg mai departe, umbra saturniană e vie, singura disponibilă, rușinea celui care dezertează. Rana este instituționalizată și sanctificată, iar bărbații completează involuntar la propria lor răstignire.

Toți bărbații suferă de nevroză. Însuși cuvântul sugerează un defect mecanic și într-adevăr, derivă din efortul Iluminismului de a crea modele ale Cosmosului și modele ale bărbaților. Dar de fapt, nevroza semnifică pur și simplu clivajul profund dintre societate și suflet, dintre cultura colectivă și psihicul individual. Când rolurile exterioare nu se potrivesc cu forma sufletului, o teribilă unilateralitate își face apariția.

¹ D. H. Lawrence, *Healing*, în Robert Bly, James Hillman și Michael Meade, eds., *The Rag and Bone Shop of the Heart*, p. 113.

Suferința provocată de acest dezechilibru este cea care îmboldește bărbații să se războiască cu ei înșiși și între ei.

Rolul terapeutului este să se ocupe de această scindare și să observe ce imagini apar, fie ele cognitive, fie ale corpului, fie ale vieții onirice. Astfel de imagini sunt simptome. Cuvântul german pentru simptom, *Zustandsbild*, înseamnă „imaginea unei stări”, reprezentând efortul psihicului de a se vindeca prin intermediul unei unificări simbolice. Simptomele aparțin atât de profunzimile inconștientului, cât și de lumea conștiinței. Ele unesc, în calitate de agenți metaforici. Cuvântul metaforă provine din grecescul *meta*, „peste”, „dincolo” și *pherein*, „a transporta”. Astfel, psihoterapia este înrudită etimologic cu a servi sau a se îngriji de exprimarea sufletului. Analiza jungiană nu este reductivă, ci sintetică. Cuvântul „analiză”, din grecescul *analysis*, nu înseamnă „a raționaliza”, ci „a desface”, „a slăbi”. Imaginile care desfac sau slăbesc percepția conștientă de sine sunt baza procesului prin care psihicul se vindecă singur. După cum spune Jung:

„Produsul mediator [de exemplu, imaginea sau simbolul] formează materia primă pentru un proces nu de dizolvare, ci de construcție, în care teza și antiteza își joacă ambele rolul. Astfel, acesta devine un nou conținut care guvernează întreaga atitudine, punând capăt diviziunii și forțând energia opuselor într-un canal comun. Blocajul este depășit și viața poate curge mai departe cu o putere reînnoită către noi obiective.”¹

Vindecarea sufletului este un proces asemănător cu cel al creativității, așa că munca unui artist este probabil o paradigmă utilă. Artistul este captivat de imagini care plutesc în sens ascendent în conștiință. Mulți artiști au mărturisit că

¹ Carl Gustav Jung, „Definitions”, *Psychological Types*, CW 6, par. 827. (N. tr.)

pornesc cu o idee despre o lucrare, însă apoi cu totul altceva preia controlul. Cea mai bună lucrare a lor, susțin ei, își face apariția în momentul în care sunt capabili să renunțe la eul și la talentul lor pentru a exprima acele imagini prin culori, sunet sau cuvinte. Astfel, așa cum observa Jung, procesul creativ implică „activarea imaginilor arhetipale și modelarea acelor imagini într-o lucrare definitivată”¹.

Psihoterapia abisală activează în psihic imagini emergente, pentru ca apoi să susțină un dialog cu acestea. Jung a descris acest proces ca funcție transcendentă, prin care sinele caută să depășească barierele dintre conștiință și inconștient. Cu alte cuvinte, psihicul încearcă să se vindece singur. Această abordare a vindecării este prin urmare, mai degrabă homeopată decât alopată: similarul vindecă similarul.² Vindecarea vine din rezonanță, din re-verberarea sau re-cunoașterea asemănării. Vindecarea bărbaților apare atunci când imaginile potrivite sunt modelate de tații lor sau de bătrânii tribului sau când ei înșiși pot activa acele imagini. Vindecarea personală, vindecarea sufletului, are loc prin evocarea imaginilor sau a acțiunilor care rezonază cu clivajul sau care îl mediază.

Vindecarea șamanică din culturile tradiționale a folosit frecvent recitarea miturilor creației, a legendelor fondatoare ale tribului, căci în acele narațiuni se află imagini care inițiază funcția transcendentă în psihicul pacientului suferind. Când astfel de imagini erau profund acceptate și integrate conștient, vindecarea era posibilă. Analistii din ziua de azi sprijină acest proces prin facilitare, prin fidelitate față de imagini și prin colaborarea cu acestea. Însă de fiecare dată când vindecarea se

¹ *Ibidem*.

² *Similia similibus curantur* este principiul fundamental al homeopatiei. (N. tr.) [A se vedea în acest sens și cartea *Principiile homeopatiei*, de William Boericke, Editura Herald, București, 2020. (N. red.)]

întâmplă, ea se datorează unui factor transpersonal, misterios, trăit ca grație divină. Și până la urmă, așa cum ne amintește Rilke, „știm că există un loc în noi / pentru o a doua viață mai mare și atemporală”¹.

7 PAȘI CĂTRE VINDECARE

În această ultimă secțiune voi propune 7 concepte care susțin posibilitatea vindecării. Niciunul dintre ele nu este original, dar împreună ar putea încuraja o mișcare în direcția corectă, atât pentru fiecare bărbat, cât și în sens colectiv.

Permiteți-mi să repet faptul că deși îi respect pe cei care participă la mișcarea actuală a bărbaților, nu mă aștept ca astfel de eforturi să obțină prea multe rezultate. Deja unele aspecte ale mișcării par a fi doar o modă și sunt deja depășite, poate pe nedrept, dar în mod clar puterea ei se estompează. Eu cred că schimbarea colectivă va avea loc numai atunci când suficient de mulți bărbați se vor schimba individual. De la munca de auto-vindecare, indiferent până la ce nivel o putem aduce, centrul de interes al culturii noastre se va schimba.

Aceasta ar putea fi o speranță deșartă, dar este una mai realistă decât aceea de a ne aștepta la schimbări bruște în conștiința colectivă. Mă aștept ca bărbații să continue să simtă presiunea decretelor saturniene tradiționale. Ei vor fi în continuare chemați să-și sacrifice trupurile și sufletele pentru atingerea unor scopuri economice. Se va aștepta în continuare ca ei să comploteze la tăcerea care susține valorile patriarhale și care îi înstrăinează de alți bărbați și de ei înșiși. Și își vor purta în continuare durerea și furia, îndreptându-se spre niște morți timpurii. Însă oricum, speranța mea este aceea că individul, că bărbații vor deveni conștienți, salvându-se pe ei

¹ *Selected Poems of Rainer Maria Rilke*, „The Dark Hour of Our Being”, p. 19.

înșiși și ajutându-i pe alții. Poate că unii dintre ei vor deveni chiar bătrânii înțelepți de care avem cu toții nevoie.

Iată, deci, 7 pași către auto-vindecare, urmați de o discuție despre fiecare dintre aceștia.

- 1) *Re-amintește-ți de pierderea taților.*
- 2) *Împărtășește-ți secretele.*
- 3) *Căută mentori și devino mentorul altora.*
- 4) *Asumă-ți riscul de a iubi bărbații.*
- 5) *Vindecă-te pe tine însuși.*
- 6) *Recuperează-ți călătoria sufletului.*
- 7) *Alătură-te revoluției.*

1) *Re-amintește-ți de pierderea taților.*

Dacă vrem să învățăm despre natura noastră de la cei de același gen cu noi, atunci relația noastră atât cu tații noștri personali, cât și cu cei ai tribului este esențială. Dar încă de la Revoluția Industrială și de la vasta migrație urbană încoace, adică în ultimii 200 de ani, majoritatea bărbaților și-au pierdut rădăcinile: relația cu căminele lor, cu munca manuală și cu sufletele lor. În schimbul unei mai mari siguranțe economice, și-au adaptat energiile unor roluri care servesc profitului, dar care deformează sufletul.

Asemenea bărbați au suferit răni cumplite și în durerea lor, fără să știe, și-au rănit fiii. Ca blestemul tragic dintr-o tragedie antică, rănilor reverberează de-a lungul generațiilor. Doar bărbații care aduc în lumina conștiinței o astfel de rană istorică, care o recunosc în descendența neamului lor și își re-amintesc de ei înșiși, reușind astfel să vindece clivajul, pot transcende povara saturniană a istoriei. Puțini sunt cei care au reușit să redea mai dramatic experiența de a trăi cu

un tată rănit decât o face Sharon Olds, în poemul ei potrivit intitulat *Saturn*¹:

„Se așeza pe canapea noapte de noapte,
cu gura deschisă, întunericul camerei
umplându-i gura și nimeni nu știa
că tatăl meu își devora copiii.”

Ea continuă să descrie cum tatăl ei își mănâncă fiecare copil în parte. Ea crede că...

„În nervii gingiilor lui și-n
măruntaie, știa ce face și nu se putea opri.
.....
Asta a vrut el,
să apuce acea viață în gură
și să-i arate fiului său ce putea face un bărbat, să-i arate
fiului
ce era viața unui bărbat.”

Și alți fii și-au văzut tații suferind de povara saturniană, în același fel în care l-am văzut pe tatăl meu părăsind linia de asamblare, pentru a căra cărbune în magazinele altora, la sfârșit de săptămână. Oh, cum am putut să iau ca de la sine înțelese asigurarea mâncării puse pe masă, chiria plătită, încălțările din picioarele noastre! În *Those Winter Sundays (Acele duminici de iarnă – n. tr.)*, Robert Hayden își amintește de dificultățile tatălui său și de propria sa inocență și indiferență. Cu durere în inimă își amintește:

„Vorbind-i indiferent lui,
cel care alungase frigul
și care-mi lustruise pantofii cei buni.
Ce știam eu, ce știam eu
despre îndatoririle austere și singuratece ale iubirii?”²

¹ În Robert Bly et al., *Rag and Bone Shop of the Heart*, p. 128.

² *Ibid.*, p. 142.

Aceștia au fost tații noștri, nespus de singuri și mai răniți decât ne putem imagina, fără alternative sau permisiunea emoțională de a fi ei înșiși. Pentru astfel de bărbați, trebuie să jelim¹ fără rușine.

Durerea este sinceră. Ea valorifică ce s-a pierdut sau nu a existat niciodată. În orice caz, bărbații poartă această povară, cel mai adesea ca pe o depresie de care e posibil să nici nu fie conștienți. Depresia este o diminuare a forței vitale. Oricât de adânc am îngropa în inconștient pierderea tatălui, psihicul știe și ne condamnă să purtăm acest sentiment apăsător. Durerea este permanenta reamintire și, deși pe moment nu va fi prea plăcut, este purificatoare și vindecătoare în onestitatea ei. Inevitabil, depresia ne poate doborî, indiferent cât de funcțională este viața noastră. Chiar și cele mai dulci momente ale vieții pot fi întinate cu această stare apăsătoare.

Un bărbat, broker, muncea la fel de mult cum muncise și tatăl său. Nu se putea relaxa. Weekendurile erau pentru el momentul în care ajungea la zi cu munca. Tatăl său nu prețuise decât munca, așa că, pentru a fi validat de acesta, a muncit și el până la epuizare. Deși tatăl murise între timp, *imago*-ul tatălui rămăsese activat și încă îl conducea. N-a putut s-o lase mai moale nici atunci când a depășit statutul financiar al tatălui său. După 2 ani de terapie, a reușit să nu mai muncească în weekenduri și în sfârșit, a mers pentru prima dată la mormântul tatălui său. Acolo a plâns pentru tandrețea și pentru acceptarea pe care nu le-a primit niciodată de la tatăl său. Lacrimile și durerea lui i-au permis să înceapă să facă progrese în propria sa viață, o viață pe care abia dacă o cunoștea, fiind predefinit, de umbra saturniană a tatălui rănit și care rănește.

¹ A se vedea în acest sens și cartea *Doliul și separarea. Fazele și oportunitățile procesului psihologic*, de Verena Kast, Editura Herald, București, 2021. (N. red.)

Dacă durerea reprimată produce depresie, același lucru se întâmplă și cu furia negată. Mânia este o reacție îndreptățită și reflexă a organismului față de rănire. Odată am avut un client care la un moment dat m-a anunțat cu nonșalanță că-și implicase fiii în acte incestuoase. Colaboraseră, a subliniat el. Am simțit cum mă înfurii pentru băieții care căutau iubirea și atingerea lui și care au dat în schimb peste un tată care le-a trădat neputința, naivitatea și literalismul lor inconștient, confundând sexul cu iubirea. L-am rugat să le vorbească despre cele întâmplate fiilor săi deveniți adulți și să fie dispus să îndure durerea și furia lor. Speranța era ca aceștia să se poată vindeca întrucâtva, chiar dacă pentru el nu ar mai fi fost posibil acest lucru.

Furia pe care mulți fii o simt îi macină, prin ulcerale, prin migrenele lor, prin obsesia lor de a obține recunoașterea pe care fiecare copil o merită. Dacă doresc să se vindece vreodată, bărbații trebuie să se înfurie pe rănilor lor, precum și pe cel care i-a rănit. Ne-am putea întreba pe bună dreptate la ce mai folosește asta după atâta timp. Dar furia, ca orice emoție puternică, nu dispare. Întotdeauna se adună undeva. Fiul rănit își va răni la rândul său fiul, dacă nu se eliberează și nu rupe acest ciclu. Dacă mânia poate detensiona și poate genera un nou început în relația cu tatăl care este încă în viață, atunci merită riscat. Dacă furia doar va adânci și mai mult clivajul, atunci trebuie luată în mod conștient decizia de a nu-l confrunța. Dar fiecare fiu trebuie să se confrunte cu acea furie din el însuși, altfel va rămâne prizonierul lui Saturn.

Este imperativ ca bărbații să exprime mai conștient ceea ce este în interiorul lor. Cu siguranță, ei nu pot schimba trecutul și adesea, nu pot schimba nici relația exterioară tată-fiu. Însă ceea ce ei nu știu, acționează în tăcere înlăuntrul lor. Pe baza profunde observații a lui Jung, cum că cea mai mare povară pe

care copilul trebuie să o îndure este viața netrăită a părintelui, fiul fiecărui tată trebuie, fără a judeca, să cerceteze care dintre rănilile tatălui i-au fost transmise. Fie că se trezește repetând tiparele tatălui său, fie reacționând față de acestea, în ambele cazuri el este prizonierul lui Saturn.

Fiul fiecărui tată trebuie să se întrebe: „Care au fost rănilile tatălui meu? Cum s-a sacrificat pe el – dacă a făcut-o – pentru mine și pentru ceilalți? Care au fost speranțele lui, visele lui? Și-a împlinit visele? A primit el permisiunea emoțională de a-și trăi viața? Și-a trăit propria viață sau jugul saturnian? Care sunt acele elemente preluate de la tatăl său și din cultura sa, care i-au împiedicat propria călătorie? Ce mi-ar fi plăcut să știu de la el despre viața lui, despre povestea lui? Ce mi-ar fi plăcut să știu de la el despre ce înseamnă să fii bărbat? A fost el în stare să-și răspundă unor astfel de întrebări, chiar și șovăielnic? Și-a pus vreodată aceste întrebări? Care a fost viața netrăită a tatălui meu?... Ca nu cumva să o trăiesc eu în locul lui.”

Acestea sunt întrebările cel mai puțin rostite în dialogul dintre generații. Dacă nu sunt exprimate în mod conștient, înseamnă că răspunsurile lor implicite au fost împlinite în mod inconștient, adesea în moduri nocive. Când adresăm astfel de întrebări, chiar și unui tată decedat, suntem mult mai puțin susceptibili de a-l idealiza sau de a-l devaloriza. El devine mai asemănător cu noi, un frate care a suferit același calvar. Atunci este mult mai probabil, chiar și în cazul unei grave răniri, să acționăm din compasiune. Dacă rămânem blocați în ură, rămânem legați de ceea ce ne rănește. Când ne înțelegem mai bine tații, când putem privi din perspectivă adultă, suntem mai capabili să începem procesul de a avea grijă de noi înșine ca niște tați.

2) *Împărtășește-ți secretele.*

Cei care au profesii de oferire a sprijinului și îngrijirii știu că oriunde există negare, rana supurează. Sau, așa cum o formulează programele tipice în 12 pași, lucrul căruia ne opunem, persistă. Viețile bărbaților se bazează pe negare și pe rezistență față de adevăr. Rareori auzim adevărul gol-goluț, ca în mărturisirea lui Pablo Neruda: „Așa se face că sunt sătul să fiu bărbat”¹. Rețineți că el nu spune că este sătul de a fi el însuși, ci se referă la rolul său de bărbat. Iată cel mai profund adevăr pe care bărbații îl poartă, acela că sufletele lor sunt deformate, fiind definite de forțe exterioare. Pentru fiecare Thoreau care se strecoară o vreme în pădure pentru a-și regăsi sufletul, pentru a se angaja într-o revizuire radicală a vieții lui, există un milion de bărbați și de femei care în fiecare zi alunecă înapoi în anonimatul colectiv și în viața fără suflet. Ei trăiesc, așa cum o spune Thoreau memorabil, *viața unei tăcute disperări*.

De vreme ce psihicul știe mai multe decât conștiința, această deformare a sufletului este înregistrată și generează o succesiune de răspunsuri. Cea mai semnificativă dintre reacții este nuanța de tristețe care bântuie viețile bărbaților, chiar dacă maschează bine acest lucru. Din nou, Neruda spune inevitabil, adevărul:

„Există întinderi,
fabrici scufundate, bucăți de lemn
pe care numai eu le cunosc,
pentru că sunt trist și pentru că sunt un călător,
care cunoaște pământul și care este trist.”²

¹ Pablo Neruda, „Walking Around”, în original „It so happens I am sick of being a man”, în *ibid.*, p. 105.

² Pablo Neruda, „Melancholy Inside Families”, în *ibid.*, p. 104.

Celălalt indiciu este furia care, direcționată greșit și nediferențiată, se întoarce împotriva lor înșile sau împotriva celorlalți. Și sub toată această „furie și mlaștină de înclinații omenești”¹ se află o frică teribilă. Niciun bărbat nu simte că este bărbat adevărat. Comportamentul lui macho îi camuflează groaza. W. H. Auden a spus de asemenea, adevărul:

„Patrioți? Băieței
obsedați de Mărire,
Puțe Mari, Bani Mulți, Bubuieli Mari.”²

Atunci când bărbații simt că sunt impostori, adică atunci când prinși fiind între intenția sufletului și cerințele externe, ei sunt forțați să se prefacă. Înstrăinați treptat de viața lor interioară, de anima lor, ei se așteaptă ca femeile să ducă povara. Sexului, în special, i se acordă prea multă importanță, căci prin el, bărbații caută să-și depășească izolarea de sentimentele lor și de propriul corp. Îl roagă pe Celălalt să-i reconecteze și să-i liniștească înainte ca zorii să aducă noi lovituri. Asta îi face să rămână la fel de vulnerabili și de dependenți ca și până atunci. Pentru că oamenii trebuie să-i urască pe cei de care depind, tensiunea și animozitatea cresc, iar Erosul este înlocuit de umbra puterii.

Acestea sunt principalele secrete ale bărbaților: ei simt că au eșuat în a fi bărbați, respectiv ca persoane care se întâmplă să fie bărbați, că sunt sfâșiați între frică și furie și că sunt dependenți emoțional, dar au resentimente față de obiectul dependenței lor. Din nou, singura cale de ieșire este aceea de a recunoaște în mod conștient aceste adevăruri insuportabile.

¹ W. B. Yeats, „Byzantium”, în original „fury and mire of human veins”, în *The Collected Poems of W.B. Yeats*, p. 243.

² W.H. Auden, „Marginalia”, în original „Patriots? Little boys,/ obsessed by Bigness/ Big Pricks, Big Money, Big Bangs”, în *The Collected Poems of W.H. Auden*, p. 592.

Ei trebuie să înceapă cu ei înșiși, după care să împărtășească acel adevăr cu alții. Nu cu o femeie, ci cu un alt bărbat. Acel bărbat, prins și el într-o defensivă temătoare, îl poate disprețui pe cel care spune adevărul, un dispreț direct proporțional cu frica lui, dar în același timp, are posibilitatea de a ieși din spatele meterezelor pentru a-l întâlni pe fratele său.

Mitologia noastră este plină de aventuri eroice - munții cucerți, căpcăunii alungați, dragonii învinși - însă este nevoie de și mai mult curaj pentru ca un bărbat să-și exprime adevărurile emoționale. Călătoria Eroului din ziua de azi nu are loc în lumea fizică, ci prin teritoriile ostile ale sufletului. Răul pe care bărbații trebuie să-l înfrunte nu este barbarul de la porțile cetății, ci întunericul interior, frica de care doar curajul ne poate elibera. Jung a descris această sarcină eroică astfel:

„Spiritul răului este angoasa, interdicția, oponentul care stau ca o piedică în calea vieții ce se luptă pentru o durată veșnică, precum și în cea a oricărei fapte individuale mari; el este cel care picură în corp otrava slăbiciunii și a bătrâneții printr-o mușcătură de șarpe mișelească; el este tot ceea ce tinde spre înapoi, tot ceea ce amenință cu fixarea de mamă și cu dizolvarea, cu dispariția în inconștient. Pentru omul eroic, angoasa este cerință și sarcină, căci numai cutezanța poate elibera de ea. Iar dacă nu se cutează, atunci s-a frânt ceva din sensul vieții.”¹

Depășirea fricii noastre este proba pe care dacă nu o depășim, izbucnim într-o compensație macho sau într-o complicitate rușinată. A rosti față de noi înșine adevărul sufletului nostru este cea dintâi sarcină. A trăi acel adevăr este cea de-a doua sarcină. Și a-l împărtăși celorlalți este cea de-a treia sarcină. O astfel de rostire a adevărului va fi testul suprem

¹ Carl Gustav Jung, *Simboluri ale transformării*, par. 551, p. 470. (N. tr.)

al vieții noastre. După aceea, poate că vom înceta să mai fim „sătui de a fi bărbați”.

3) *Caută mentori și devino mentorul altora.*

După cum am menționat mai devreme, când mi-am început practica în cabinet, acum 15 ani, proporția dintre femeile și bărbații care veneau în terapie era cam de 9 la 1. Astăzi, fără a căuta să-mi schimb clientela, raportul este de aproximativ 6 la 4, în favoarea bărbaților. Această schimbare îmi spune câteva lucruri: că bărbații au mari probleme, că mulți dintre ei știu asta, că atmosfera mentalității colective s-a schimbat întrucâtva și că terapia este considerată ca fiind deci, mai puțin riscantă.

De fapt, cei care apelează la terapie sunt bărbații cu o mai mare forță emoțională și cu o autentică onestitate. Ceilalți sunt prea fricoși. Unii, precum bărbatul târât la terapie de soția lui, care a ironizat cutia cu șervețele și lacrimile de alinare pe care aceste șervețele le implicau, sunt dintre cei cu problemele cele mai serioase. Sunt în război cu partenerele lor și cu ei înșiși.

Terapia oferă bărbaților o oportunitate unică de a-și împărtăși viața în privat, de a fi sinceri în ceea ce privește emoțiile lor, de a ști că nu se vor face astfel de rușine, de a-și împărtăși secretele despre sarcina de a fi bărbat. Pentru o vreme, constrângerea imensă a izolării dispare. Pentru mulți bărbați, terapia servește și ca rit de trecere, ca o separare de mamă și ca inițiere în lumea masculină. Adesea ei vin la terapie, așa cum fac bărbații în general, crezând că problema este în exterior, că dacă o pot remedia, viețile lor vor reveni la normal. În timp, ei ajung să-și dea seama că întreaga lor viață este problematică și că alegerile pe care le-au făcut în mod inconștient i-au condus pe cărările labirintice ale unei și mai profunde alienări. Pot

conștientiza că au o relație problematică cu femininul, însă rareori bănuiesc că Ea este înăuntrul lor. Au un dor imens de tați, deși acesta este unul fundamental inconștient. Și adesea ajung să recunoască că și-au pierdut zeii, legătura cu natura și cu propriul corp.

În general, în pofida durerii pe care o simt, acești bărbați sunt adesea curios de amorțiți. Dar simt și mai multă durere pe măsură ce devin conștienți. Își dau seama că au nevoie de învățătura bătrânilor înțelepți și tânjesc după mai mult sens în viața lor. De asemenea, ei învață că trebuie să se vindece singuri; că partenerii lor nu pot face asta în locul lor. Apoi plâng, se înfurie și își recunosc frica. Când se întâmplă toate aceste lucruri, vindecarea începe.

Desigur că majoritatea bărbaților nu vor intra în terapie. Le lipsesc mijloacele și oportunitatea sau le este prea frică de golul uriaș pe care l-ar putea găsi înăuntru. Cu toate acestea, chiar și ei se pot conecta cu alți bărbați pentru a da mai departe ceea ce au învățat sau învață de la alții. Un mentor este cel care a trecut și prin tărâmul spiritual și ne poate spune câte ceva despre cum este acolo. În colectiv, bărbații au multe de împărtășit. Ca indivizi, ei sunt înspăimântător de separați. Grupurile de bărbați răspândite în lume reprezintă oportunități cu adevărat minunate pentru împărtășiri și mentorat, dar cei mai mulți bărbații nu se vor apropia niciodată de aceste grupuri și vor suferi de propria izolare pentru totdeauna.

Din păcate, există puțini mentori. Cât de mulți bărbați au avut parte de o experiență inițiativă pe care să o fi și integrat într-un *Weltanschauung* funcțional? Băieții încă au nevoie de acel bărbat mai în vârstă care să-i învețe și să le modeleze cunoașterea despre lumea exterioară. Dar cine, așa cum se întreba Nietzsche, îi va învăța pe profesori? Cine va iniția mentorii? Încă o dată, adevărul este că în timpurile noastre

nu mai există niciun rit colectiv de trecere, niciun corpus de experiențe bazat pe mitologie, care să-i sprijine pe bărbați în călătoria lor. Așadar, ei trebuie să realizeze acest lucru individual. Și astfel de indivizi, cum ar fi acei *bodhisattva*¹ din Budism, îi pot influența și, din pură compasiune, își pot ajuta frații să evolueze.

4) Asumă-ți riscul de a iubi alți bărbați.

Recent, un pacient a observat cât de necesar, dar și cât de dificil era pentru el să riște să iubească alți bărbați. Fiind un bărbat deosebit de profund și de curajos, și-a dat seama că problema era propria lui homofobie, adică frica sa de bărbați. Însă de ce ar trebui să se teamă de bărbați, de propriul său gen, până la urmă?

Da, cu toții am devenit suspicioși unul față de celălalt, pentru că am fost condiționați să fim competitivi. Suntem mereu precauți, temându-ne că celălalt tip ar putea dobândi un ascendent asupra noastră - vechiul joc patriarhal al puterii. Însă analizând această dilemă, reiese că trebuie s-o privim mai în profunzime decât ca pe o simplă rană socială, pentru a găsi sursa homofobiei, de fapt, în adâncul nostru.

Așa cum, în mod curent bărbații și-au restrâns modul de a relaționa cu femeile la puntea fragilă a sexualității, tot așa, bărbaților le este frică să se iubească unul pe celălalt, ca nu cumva să sexualizeze relația dintre ei. Chiar și bărbații gay pot fi homofobi, pentru că ei au a se teme și mai mult de semenii lor. Astfel, din nou, intervenția tăcută a fricii joacă un rol determinant.

¹ Ființe care au atins stadiul iluminării, dar care au amânat intrarea în Nirvana pentru a-i ajuta și pe ceilalți să atingă iluminarea. (N. tr.)

Camaraderia fizică este permisă pe terenul de joc. Barbații se pot îmbrățișa, se pot plezni și se pot ține în brațe sau pot chiar să plângă împreună în vestiar. Bărbații își pot amesteca și sângele în luptă. Recent, o pacientă s-a dus să facă *rafting* pe un râu involburat, în Canada. Râul era primejdios și și-a pus viața în pericol, dar și-a înfruntat frica, a învățat să-și controleze barca și a trăit o minunată experiență de conectare cu coechipierul ei bărbat. A relatat că după câteva zile, gândeau „ca o unitate” și nu mai aveau nevoie să-și vorbească pentru a ști cum să navigheze prin zonele de curenți. I-am spus că avusese parte de o experiență foarte rară, una pe care, dacă au parte vreodată de ea, bărbații o prețuiesc toată viața.

Puține lucruri aduc mai multă satisfacție unui fundaș, decât momentul în care, întorcându-se și pasând mingea în ofensivă, vede cum atacantul o interceptează la momentul exact și astfel marchează punct. Aici este mai puțin vorba despre antrenament, cât despre integrarea spiritului, despre comuniunea sufletului. Poate că această rară senzație de contopire este posibilă în parte datorită provocării exterioare care prilejuiește o transcendere a eului individual, pentru a servi scopului comun, dar poate și datorită ocaziei care le permite bărbaților să intre în contact cu natura lor masculină, fără urmă de amenințare sau de ambiguitate. În cadre mai puțin animate, mai puțin transcendente, vechea îndoială și ambiguitate se insinuează din nou.

Ce trist e că bărbații au atât de puține întâlniri transcendente în afară de sport și de război! Cât de rar se întâmplă să avem un prieten intim din punct de vedere emoțional, bărbat. Intimitatea dintre bărbați este în mare măsură superficială, în comparație cu cea dintre femei. Majoritatea bărbaților mai degrabă ar muri decât să discute despre fricile lor, despre neputința lor, despre speranțele lor fragile. Ei le cer femeilor

să poarte această povară emoțională. Așa cum am menționat în primul capitol, am fost împiedicat să-mi împărtășesc sentimentele cu liderul unui grup de bărbați din Santa Fe, deși cu siguranță am fi avut multe de discutat. Dar am un prieten în Indianapolis și unul lângă Viena, cu care simt că pot relua oricând conversația din punctul în am lăsat-o cu cine știe cât timp în urmă, de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Iar ca terapeut, am avut privilegiul de a trăi câteva momente minunate alături de bărbați, conversații care puteau avea loc doar pe măsură ce deveneam din ce în ce mai confortabil cu mine însumi, mai puțin temător, mai dispus să dezvălui detalii despre mine.

La fel ca în paradoxul lui Iisus, acela că cineva își poate iubi aproapele doar în măsura în care se poate iubi pe sine însuși, și bărbații pot învăța să iubească alți bărbați numai dacă pot învăța să se iubească pe ei înșiși. Autoînvinovățirea și furia noastră sunt proiectate asupra altor bărbați, pe care apoi îi evităm. În momentul în care ne dăm seama că suntem înstrăinați de fratele nostru pentru că ne este frică de el și că ne temem de el pentru că suntem invadați de frica de noi înșine, facem primul pas spre iubire. Opusul iubirii nu este ura, ci frica. Cea mai dificilă parte în a iubi alți bărbați, ca indivizi sau ca grup, este aceea că trebuie ne asumăm teribilul risc de a ne iubi pe noi înșine. O astfel de acceptare de sine în fața eșecului și a fricii este extrem de dificilă. Însă înlocuirea homofobiei cu Eros și Caritas¹ începe acasă, cu noi înșine.

5) *Vindecă-te pe tine însuși.*

S-a tot spus aici că bătrânii tribului au dispărut fără urmă. Și știm că vindecarea are loc de la similar la similar, ca re-zonanță, re-cunoaștere, re-amintire. Așadar, bărbații răniți își

¹ În greacă, *Eros* înseamnă „energie vitală”, iar *Caritas* „iubire altruistă”. (N. tr.)

rănesc fiii și pe ceilalți bărbați. Ciclul sacrificiului saturnian găsește mereu noi tineri pe care să-i zdrobească. Dacă această carte aduce vreo veste bună sau vreo noutate, aceasta ar fi că, fără doar și poate, vindecarea este posibilă și chiar se întâmplă.

Nu putem schimba cultura în care am crescut și impactul acesteia asupra noastră. Și cu siguranță, nu ne putem schimba istoria personală, cu uriașa influență a părinților vii și morți, sau modul în care am internalizat această istorie și contextul nostru cultural, felul în care ne-am adaptat la ea pentru a supraviețui. Așadar, aproape cu toți ne-am rătăcit pe drum. Tânjind după mentori, orbii îi conduc pe orbi.

În cartea mea *The Middle Passage*, am prezentat mai multe exemple despre cum ne dezvoltăm o personalitate provizorie ca reacție la experiențele din copilărie, despre cum pornim în viață cu acest sine fals, făcând alegeri care ne înstrăinează și mai mult de noi înșine, și despre cum pe la jumătatea vieții suferim din cauza clivajului tot mai mare dintre personalitatea dobândită și sinele natural. Toți bărbații, în oricare stadiu de viață s-ar afla, trebuie să traverseze această criză de la mijlocul vieții și să-și salveze viețile. Prima trecere este desigur, cea a plecării fizice de acasă, neștiind că ducem cu noi un bagaj interior în conformitate cu care vom face mai târziu alegeri lipsite de autenticitate. Trecerea finală aduce îmbătrânirea și confruntarea cu moartea.

Un bun exemplu al privilegiilor care trebuie plătite de un bărbat care nu s-a regăsit de-a lungul drumului, este prezentat în nuvela lui Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*. Numele Ivan Ilici s-ar traduce, aproximativ, „Ion Ionescu”, așa că știm că avem de-a face aici cu motivul bărbatului de pretutindeni.

Ivan își trăiește viața în mod inconștient, acceptând rolurile predeterminate social. Apoi este lovit dintr-odată de o boală mortală și descoperă că nu are nicio realitate interioară

la care să poată apela. Soția și prietenii lui sunt la fel de goi și de inutili. În cele din urmă, ajunge la concluzia, așa cum se întâmplă adesea în terapie, că întreaga lui viață a fost o farsă, mai degrabă perspectiva altcuiva asupra a ceea ce era viața lui, decât a lui. Ca atare, el trebuie să se confrunte cu cea mai mare frică pe care toți bărbații o poartă: nu frica de moarte, ci frica de a nu-și fi trăit cu adevărat viața. Criza vieții lui, respectiv trecerea de la o viață provizorie, condiționată de copilărie și impusă de cultură, la bărbăția autentică, nu avusese loc, iar el era la fel de jalnic de nepregătit să-și întâlnească moartea pe cât de inadecvat își trăise viața. Criza vârstei mijlocii are în centrul său cerința ca bărbatul, indiferent de vârsta sau de statutul lui, să se retragă din comportamentele și din atitudinile sale automate, să-și reexamineze radical viața și să riște să trăiască imperativele sonore ale sufletului său.

Odată ce am identificat rolul pe care mama îl joacă în dezvoltarea noastră, odată ce am identificat complexul matern cu reverberațiile sale arhetipale, pierderea tatălui și a bătrânilor înțelepți, înseamnă că am aflat câte ceva despre ceea ce avem de înfruntat de unii singuri.

Bărbații își poartă istoria psihologică în interior, în special dorul copilului după îngrijire și protecție. Acel copil este aruncat ulterior în lume pentru a se lupta și în cele din urmă, pentru a muri. Pentru că dorul imens după un refugiu persistă, bărbații au pus în cărca femeilor această povară. Însă majoritatea femeilor se opun pe bună dreptate cerinței de a deveni mame ale bărbaților din viața lor, astfel că bărbații trebuie să-și asume acest rol. Robert Bly amintește de ritul de trecere al aborigenilor australieni, dedicat băieților. Bărbații stau în cerc, se taie pe antebraț și își scurg sânge într-un bol. Apoi, într-o comuniune a sângelui, trec bolul de la unul la altul și

beau din el, bătrâni și tineri deopotrivă, spunând: „Laptele mamei te-a hrănit. Acum te hrănește sângele tatălui”¹.

Este de înțeles că bărbații se tem să fie dependenți, însă nu ar trebui să se teamă de nevoia lor de hrănire. Toate creațiile au nevoie de îngrijire și de hrănire. Supracompensarea bărbaților pentru dependență – călărețul singuratic și rătăcitor, după modelul lui John Wayne sau Clint Eastwood – este patologică, așa cum ar putea aduce mărturie oricine a trăit pe lângă o astfel de persoană. Bărbații trebuie să-și accepte nevoia de hrănire. Și fie că vor căuta să o primească de la femeii sau de la alți bărbați, ei trebuie să înțeleagă faptul că propria îngrijire și hrănire este în primul rând propria lor responsabilitate. În acest fel, teama și nevoia de ceilalți vor fi puse în lumina potrivită.

Dacă hrănirea este nevoia arhetipală care se află în spațele relației băiatului cu mama lui, atunci am putea spune că emanciparea este nevoia arhetipală care își caută împlinirea în lumea tatălui. Băiatul trebuie să-și vadă tatăl dezvoltând o relație cu propriul adevăr interior, că se confruntă cu frica și rușinea, că ține feminitatea într-un echilibru respectuos și că se ocupă în continuare de construirea unei lumi noi. Emanciparea personală nu trebuie confundată cu complexul puterii. Jocul puterii îi castrează pe toți bărbații. Emanciparea înseamnă să simțim în noi o energie bună, disponibilă pentru sarcinile vieții, să simțim permisiunea de a plonja în viață și de a ne lupta pentru profunzime și sens. Să simțim că avem acele resurse interioare pe care să ne putem baza în momentul în care forțele întunericului se apropie. Din nou, ar fi de folos să avem modelul tatălui personal la îndemână pentru a activa

¹ A se vedea Robert Bly, *Iron John. Redobândirea masculinității și cele 8 etape ale devenirii*, Editura Herald, București, 2021. (N. tr.)

o astfel de emancipare, însă majoritatea bărbaților vor trebui să o facă de unii singuri.

De fapt, complexul matern și cel patern sunt clustere încărcate de energie, care au o viață proprie, dincolo de controlul conștiinței. Fiecare bărbat trebuie să-și inventarieze propriile *imago*-uri internalizate și să discearnă care este mesajul acestora cu privire la capacitatea vieții de a se susține pe sine însăși și cu privire la puterea lui de a lupta pentru o viață mai bună. Care este încărcătura emoțională a acestor clustere? Cu ce mesaje, implicite și explicite, sunt încărcate ele? Cum ne-au condus ele la luarea unor decizii greșite?

Același tip de întrebări precum cele adresate mai sus, din efortul de a-l înțelege și de a-l jeli pe tată, trebuie să și le adreseze fiecare bărbat. Care sunt propriile sale răni și aspirații, care este viața sa netrăită? Fiecare bărbat trebuie să-și pună din nou întrebările pe care și-ar fi dorit ca propriul tată să și le adreseze. Dacă vrea să știe cum să fie bărbat, cum să facă față fricii, cum să-și găsească curajul, cum să-și asume decizii care nu vor fi pe placul altora, cum să echilibreze energia masculină și energia feminină, cum să identifice și să se miște în acord cu busola sufletului, atunci el trebuie să riște și să-și adreseze acele întrebări. Și dacă nu știe răspunsul, măcar își pune întrebările corecte. Așa cum Rilke i-a scris la un moment dat unui tânăr prieten:

„Fii răbdător față de tot ce este nerezolvat în inima ta și încearcă să iubești întrebările în sine. Nu căuta acum răspunsurile care nu îți pot fi date, pentru că nu ai fi în stare să le trăiești. Iar ideea este aceea de a trăi totul. *Trăiește* întrebările acum. Poate că, treptat, fără să observi, într-o zi îndepărtată vei ajunge să trăiești răspunsul.”¹

¹ Reiner Maria Rilke, *Scrisori către un tânăr poet*, Editura Diana Press, 2012. (N. red. spec.)

De exemplu, bărbatul trebuie să se întrebe: ce frici mă blochează? Ce sarcini știu, în adâncul inimii mele, că trebuie să îmi asum? Ce mă cheamă viața să fac? Pot să-mi apropii munca de suflet? Cum pot servi atât relația de cuplu, cât și individuarea? De care dintre zonele din viața netrăită a tatălui meu trebuie să mă ocup, cucerindu-le? Vine apoi momentul de o importanță decisivă, riscul, îndrăzneala de a trăi întrebările în lumea existențială. A fi bărbat înseamnă să știi ce vrei și să mobilizezi resursele interioare pentru a obține acel ceva. Poate părea simplist, dar nu este. Deja este extraordinar de greu să știm ce vrem! Cum putem separa adevărul interior, de amestecul de complexe personale și de directive culturale? Iar după ce am aflat care este acest adevăr, cum ne putem dobândi curajul de a-l trăi în lumea reală?

Tocmai acest mod de a pune întrebări și de a îndrăzni, atât în lumile exterioare, cât și în cele interioare, este ceea ce face un bărbat să fie bărbat. Trecutul și povara saturniană a culturii joacă roluri importante, dar psihicul este plin de resurse și va înlocui trecutul cu energii revoluționare, pentru a trasa un viitor diferit.

Jung a observat cândva că nu ne rezolvăm problemele, ci le depășim [„printr-o ridicare de nivel a conștiinței” – n. tr.].¹ Această capacitate a psihicului de a se expanda este ceea ce face posibilă vindecarea. Tuturor ne-ar plăcea ca mama să ne mai ia în brațele și să ne hrănească. Cu toții tânjim să stăm în spatele tatălui nostru în timp ce el deschide calea. Dar asta nu se va întâmpla. Fiecare bărbat trebuie să se descotorosească de directivele complexelor parentale, să ia propriile decizii și să-și domolească propria foame. Ceea ce nu a fost activat

¹ Carl Gustav Jung, „Studii despre reprezentările alchimice”, în *Opere Complete*, vol. 13, traducere de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2017, par. 17, p. 26. (N. tr.)

de părinți, sau a fost activat doar parțial, trebuie să fie acum activat de el însuși.

Îmi amintesc de un bărbat care, în copilărie, își pierduse tatăl în Al Doilea Război Mondial. Ani la rândul jelse pierdere lui, simțindu-se mereu inadecvat și neprotejat, într-un univers ostil. În căutarea puterii și înțelepciunii tatălui dispărut, se atașa adesea de bărbați puternici sau învățați, ocazional chiar și de ideologii. La un moment dat, în timp ce era plecat de unul singur într-o vacanță de o săptămână la Cape May, a avut o serie de discuții cu tatăl său mort, punându-i toate întrebările pe care nu avusese vreodată ocazia de a i le adresa. A simțit o prezență în el însuși, una cu care a conversat și care i-a răspuns de fapt la întrebări.

Desigur că nu vorbise cu tatăl său real, ci cu *imago*-ul tatălui, o parte a propriei sale naturi pe care o activase el însuși, prin întrebările sale. Tatăl personal nu este prezent pentru a fi imitat într-o manieră submisivă, ci este necesar ca prin exemple și prin confirmări să activeze *imago*-ul Tatălui în fiul său. Când tatăl este absent, sau prea rănit pentru a servi acestui scop, fiul rămâne cu un deficit. Acest lucru poate fi depășit în mare măsură, dacă nu în întregime, de către fiu, prin îndreptarea întrebărilor, a fricilor și a aspirațiilor către interior și prin respectarea imaginilor care vor apărea. Până la urmă, prin intermediul imaginației active și a viselor, fiul poate fi în contact cu Tatăl care emandapează.

Părinții biologici sunt investiți cu marea responsabilitate de a transmite și de a activa forța vitală din copil, sarcină care le depășește puterile, dată fiind propria lor rănire. Însă fiul are posibilitatea, prin curaj și printr-un lucru profund cu sufletul, să depășească limitările impuse de rănilor părintelui său. El nu face această muncă doar pentru sine, ci și pentru copiii săi

și pentru lumea în care trăiește. După cum a formulat Nikos Kazantzakis această sarcină:

„Omenirea este așa un bulgăre de noroi, fiecare dintre noi este un bulgăre de noroi. Care este datoria noastră? Să ne luptăm astfel încât o mică floare să înflorească din bălegarul cărnii și al minții noastre.”¹

Scarabeul, cunoscut pentru obiceiul său de a rostogoli bile de bălegar, era sacru pentru egipteni, pentru că ei au constatat în mod ineluctabil, că ceva viu putea ieși din bălegar. La fel, putem salva din zgura istoriei personale și un suflet rănit.

6) *Recuperează-ți călătoria sufletului.*

Bărbații sunt liberi acum să împărtășească primul lor secret – acela că propriile lor vieți sunt la fel de restricționate de definițiile de rol precum sunt și viețile femeilor – mulțumită curajului femeilor care au protestat împotriva rolurilor tradiționale și împotriva instituțiilor care neagă unicitatea și egalitatea. Femeile au deschis calea. În mod previzibil, mulți bărbați s-au opus efortului femeilor de a se elibera, pentru că ei nu doar că simțeau că ceva le va fi luat, ci, mai mult, aveau senzația că le era confortabil în rolurile lor de gen atât de rigid definite. Până când femeile nu i-au obligat să se uite mai atent, cei mai mulți bărbați nu observaseră că rolurile lor erau opresive și că deformau lucrurile.

Bărbatul obișnuit este încă reticent în a-și examina viața, ca nu cumva să fie obligat să se schimbe, iar schimbarea pricinuieste întotdeauna anxietate. Însă când realizăm faptul că anxietatea care însoțește schimbarea este de preferat depresiei și furiei prilejuite de constrângere, schimbarea devine mai atrăgătoare. Jung a remarcat că nevroza este o urmare inevi-

¹ Nikos Kazantzakis, *The Saviors of God*, p. 109.

tabilă, atunci când posibilitățile infinite ale individului sunt subordonate restricțiilor culturale:

„Am constatat adesea că oamenii se îmbolnăvesc de nervi atunci când se mulțumesc cu răspunsuri insuficiente sau false la întrebările vieții. Ei caută statut, căsătorie, reputație, succes exterior și bani, și rămân nefericiți și nevrotici chiar dacă au obținut ceea ce căutau. Asemenea oameni sunt încheștați de obicei, închiși într-o prea mare îngustime spirituală. Viața lor n-are destul conținut, n-are sens. Dacă pot evolua către o personalitate mai cuprinzătoare, de cele mai multe ori le încetează și nevroza.”¹

Lista cu obiective false și idoli de aur făcută de Jung se potrivește cu visul occidental despre succes. Însă bărbații nu simt că au succes nici măcar atunci când au atins acele obiective și s-au sacrificat acelor idoli. Ei se simt neliniștiți, rușinați și înstrăinați. Cine poate uita momentul în care familia stă în jurul mormântului lui Willy Loman, în *Moartea unui comis voiajor*, de Arthur Miller? În timp ce prietenul său, Charley, face elogiul unui bărbat muncitor băgat în pământ de vremurile grele, fiul lui Willy rostește tristul adevăr: „Charley, omu’ chiar nu știa cine este”².

Cu siguranță, nu există epitaf mai trist pentru un bărbat, mai ales pentru unul care a muncit din greu și care a fost învins. Din ce alt motiv suntem aici, pe această planetă care încă se rotește, dacă nu pentru a încerca să ne cunoaștem pe noi înșine? Bărbații s-au oprit din a pune întrebările corecte, astfel că ei suferă până la moarte. Ei se pot salva doar înțelegând importanța călătoriei sufletului. Trebuie să facă asta; chiar nu au de ales.

¹ Carl Gustav Jung, *Amintiri, Vise, Reflecții*, Editura Humanitas, 2004, p. 175. (N. tr.)

² Arthur Miller, *Moartea unui comis voiajor*, traducere de Ioana Ieronim, Editura Polirom, 2013, p. 134. (N. tr.)

Recent, un pacient a venit în terapie cu următorul vis:

„Sunt cu un bărbat în apă. Are un cârcel la picior. Se duce la fund. Ar trebui să îl ajut, dar nu sunt un bun înotător. Trebuie să fac ceva. Mi-e frică, dar mă scufund, îl găsesc pe fundul apei și îl trag la suprafață. Îl resuscitez. A trebuit să o fac. Nimeni altcineva nu ar fi făcut-o. Își revine și respiră.”

Acel bărbat care se îneacă este însuși visătorul, pe care conștiința egoului intuiește și știe că trebuie să îl ajute. El poate salva și poate fi salvat doar atunci când este dispus să se scufunde în propriile sale adâncimi și să administreze re-spirația (*spiritus*) dătătoare de viață. Nimeni altcineva nu o poate face în locul nostru; trebuie să reînnoim călătoria Eroului de odinioară și să ne scufundăm în adâncul nostru. Aceasta este adevărata muncă a unui bărbat, munca salvatoare.

După această muncă interioară, bărbații vor putea arunca o necesară privire asupra lumii lor exterioare. Majoritatea bărbaților se folosesc de meseria lor pentru a se valida, însă nu se simt apreciați nici măcar atunci când au atins succesul. Ei se folosesc de muncă pentru a-și valida identitatea, atunci când nu s-au angajat în munca individuării. După cum remarcă Albert Camus, „fără muncă, întreaga viață putrezește. Dar când munca este lipsită de suflet, viața se sufocă și moare.”¹ Deși nu putem ignora realitățile economice, trebuie să ne asigurăm ca munca noastră dă sens și substanță vieții noastre. Prin urmare, este necesar ca bărbații să decidă din nou cine sunt ei și cum își vor cheltui energia prețioasă.

Niciun bărbat nu-și poate părăsi căminul și nici nu poate trăi în lume, fără să sufere răni cumplite ale sufletului și ale trupului. Dar el trebuie să învețe să zică: „Nu sunt rana mea

¹ Albert Camus, *Resistance, Rebellion, and Death*, p. 96.

sau apărarea împotriva rănii mele. Eu sunt călătoria mea.” Rănila vieții pot zdrobi sufletul sau pot accelera conștiința. Dar numai o conștiință din ce în ce mai extinsă poate aduce luminozitate călătoriei. Miguel de Unamuno dă glas provocării:

„Scutură-te de această tristețe și recuperează-ți spiritul.
Aruncă-te ca pe-o sămânță în timp ce mergi și
Nu-ți întoarce fața căci ast-ar însemna s-o-ntorci către moarte,
Și nu lăsa trecutul să-ți îngreuneze mișcarea.
Lasă ceea ce e viu în brazdă și ceea ce e mort în tine,
Căci viața nu se mișcă în aceeași direcție ca un pâlă de nori,
Din munca ta vei fi în stare să te-aduni într-o zi.”¹

Regăsirea călătoriei sufletului îi este necesară bărbatului, pentru a se putea salva. El trebuie să fie din nou în stare să se vadă într-un context mai larg, în arhitectura eternului. În legătură cu bărbatul, Jung își pune întrebările pe care noi toți ar trebui să ni le punem:

„Se raportează sau nu la infinit? Acesta este criteriul vieții sale. [...] Dacă înțelegem și simțim că încă din timpul acestei vieți suntem legați de nemărginire, dorințele și atitudinea se modifică. La urma urmei, noi căpătăm valoare doar datorită esențialului pe care îl întrupăm și dacă nu avem așa ceva, viața este irosită.”²

Nu contează dacă un bărbat se regăsește din punct de vedere religios, politic sau casnic. El *este* călătoria lui, iar asta este tot ce are cu adevărat importanță. Teroarea pe care o poate simți pe mărire învolburate ale vieții este de înțeles, dar renunțând la imperativul de a naviga în continuare, cedând în fața unei ideologii sau în fața unei dependențe de altcineva,

¹ „Throw Yourself Like Seed”, în Bly et al., *Rag and Bone Shop of the Heart*, p. 234.

² Carl Gustav Jung, *Amintiri, Vise, Reflecții*, pp. 373-374. (N. tr.)

bărbatul își pierde bărbăția. Este timpul să spunem adevărul, să recunoaștem frica, dar să trăim călătoria.

Chemarea la călătorie nu este o justificare pentru narcisism. Bărbatul este în continuare obligat să-și îndeplinească angajamentele față de ceilalți, să-și îndeplinească responsabilitățile. Cu toate acestea, el simte o chemare inevitabilă la individuare. Dacă uită de acea chemare, dacă își risipește scurtul răgaz pe pământ, el rămâne oricum o problemă pentru ceilalți. A trăi călătoria sufletului înseamnă să slujești natura, să îi slujești pe ceilalți și să te pui în slujba acelui mister al cărui experiment suntem noi. Atunci noi vom fi întrupat invizibilul, vom fi luminat acest scurt episod dintre două mari mistere.¹

7) Alătură-te Revoluției.

Dacă această carte pare a fi una pesimistă cu privire la iminența schimbării sociale și oarecum sceptică cu privire la mișcările bărbaților, este totuși optimistă în legătură cu puterea indivizilor de a dobândi conștiință, de a găsi curajul de a se schimba, de a-și revendica viețile și de a aduce astfel schimbare în lume.

Din punct de vedere istoric, schimbarea are loc atunci când o cultură a devenit prea unilaterală. Compensarea există deci, în inconștientul tuturor membrilor respectivei culturi. Este nevoie de o persoană cu daruri intuitive, respectiv de una pentru care materialul inconștient este mult mai disponibil, pentru a aduce la suprafață acele valori neglijate. Probabil că artistul este cel care încarnează cel dintâi acele valori neglijate prin intermediul unei opere avangardiste. El poate fi ridiculizat, respins sau, mai rău, tratat cu indiferență, dar sămânța

¹ Carl Gustav Jung: „Viața este un scurt episod între două mari mistere, care sunt totuși unul și același” (*Letters*, vol. 1, p. 483).

plantată de opera lui începe să germineze în zona liminală a celorlalți. Profetul poate fi martirizat, însă adevărul lui a lansat deja o provocare gândirii colective. Și astfel, din moment ce secretul a fost divulgat, centura lui Saturn a slăbit. Schimbarea este în aer. Nu e de mirare că dictatorii îi elimină pe artiști și pe vizionari, pentru că ei amenință cel mai mult controlul saturnian de care are nevoie gândirea de grup.

În secolul al XIX-lea, copiii erau proprietăți care puteau fi vândute sau închiriate altora. Femeile erau bunuri mobile care nu se bucurau de drepturi sau respect. De asemenea, de la începuturile istoriei, bărbații s-au asuprit unii pe alții. Dacă drepturile copiilor au acum un loc în înțelegerea noastră asupra lumii și dacă femeile cer și merită respect, bărbații trebuie și ei să devină mai mult decât niște mașinării lipsite de suflet. În timp ce se pregătea să planteze un anumit lăstar, generalului francez Lyautey i-a fost atrasă atenția asupra faptului că arborele va avea nevoie de 100 de ani pentru a ajunge la maturitatea deplină. „Atunci ar trebuie să ne apucăm de treabă chiar în această după-amiază”, a răspuns el.¹ La fel și noi, trebuie să începem chiar de azi. Fiecare dintre noi este parte a problemei, sau individual, o parte a soluției. Până când nu vom fi cu toții liberi, niciunul dintre noi nu este.

A sosit timpul să punem capăt minciunilor: să ne opunem celor care ne spun că suntem bărbați atunci când avem putere asupra unui alt bărbat, asupra unei femei sau asupra unui copil. Este timpul să ne opunem tuturor celor care îi asupresc pe alții, bigoți temători, politicieni ipocriți și alții asemenea. Și mai ales, e timpul să ne opunem tăcerii tiranice care perpetuează domnia lui Saturn, rușinând și separând

¹ *The Little, Brown Book of Anecdotes*, p. 372.

bărbații. Lăsați secretele bărbaților să fie spuse. Ele sunt firele liliputane care vor lega uriașul.

A ne alătura revoluției nu este o acțiune care să ne oblige la a ne impune în fața celorlalți. Înseamnă să începem să fim sinceri cu privire la propria noastră viață. Revoluția începe acasă, cu noi înșine. Acum cititorul știe că nu este atât de ciudat pe cât s-ar fi temut că este, că nu e chiar singur, că și alți bărbați au trăit ce a trăit el și că aceștia suferă acum alături de el.

Revoluția începe atunci când bărbații încetează să se înșele unii pe alții, când își acceptă și își asumă responsabilitatea pentru secretele lor. Vor trebui să se zbată și să sufere în continuare, însă acum pot fi sinceri. Vor trebui să înceapă de la sursă, cu ei înșiși, și să înțeleagă faptul că presupunerile saturniene cu care au crescut îi castrează și îi distrug la fel de sigur ca zeii tirani din vechime, cu secerile lor tăioase.

Bărbatul care, în viața sa personală, iese din umbra lui Saturn face de asemenea un lucru mareț pentru ceilalți, indiferent dacă aceștia o știu sau nu. El a aflat că ceilalți nu au putere asupra lui dacă nu le-o acordă chiar el. Și-a recuperat valoarea călătoriei propriului suflet. Viața lui capătă un nou sens, iar rugăciunea lui, așa cum spune Kazantzakis, „este ceea ce raportează un soldat către generalul său: asta este ce am făcut astăzi, astfel am luptat pentru a salva băătăia în propriul meu sector, acestea sunt obstacolele de care m-am lovit, în felul acesta plănuiesc să duc lupta mâine”¹. Când acest bărbat, și acel bărbat, și celălalt de acolo vor începe să-și asume responsabilitatea personală pentru viața lor, vechii tirani își vor slăbi strânsoarea.

Se spune că Zeus auzise zvonuri despre o putere din Univers mai mare decât Puterea însăși și din această cauză îi era o

¹ Nikolos Kazantzakis, *The Saviors of God*, p. 107.

frică de moarte. În stilul tipic al unui agresor, Zeus cu acoliții lui Forța și Puterea, se umfla în pene și îi intimida pe ceilalți. Chiar și Prometeu, al cărui nume sugerează acea capacitate de anticipare revoluționară¹, a suferit înălțuit pe o stâncă din Caucaz. Dar acea energie nu a putut fi înăbușită pentru totdeauna. Căci ea este forța de care se tem toți agresorii și tiranii: este Justiția, înaintea căreia până și zeii trebuie să tremure.

Când zeii tirani sunt răsturnați, când indivizii ies din umbra lui Saturn, când ei resping așteptările colective și își caută propriul drum, atunci Justiția se întoarce. Da, în prezent, majoritatea bărbaților sunt încă oprimați. Acționând din propria durere, îi oprimă pe alți bărbați și rănesc femeii și copiii. Cu siguranță, Justiția este încă departe. Dar fiecare dintre noi este obligat să o găsească, mai întâi în inimile noastre și apoi pe lungul drum care ni se așterne înainte.

„Călătorule, ai venit de departe condus de stea.
Dar regatul dorinței se află la celălalt capăt al nopții.
Să ai drum bun, *compañero*; să ne fie drumul cu bucurie
Trăind din catastrofă, mâncând lumina pură.”²

¹ O etimologie a numelui Prometeu spune că acesta vine de la *promēthēs*, „a gândi înainte”, din *pro*, „înainte” și *mēthos*, înrudit cu *to mathein*, „a învăța”. (N. tr.)

² Thomas McGrath, „Epitaph” în Bly et al., *Rag and Bone Shop of the Heart*, p. 256.

EDITURA HERALD

BIBLIOGRAFIE

- Agee, James, *A Death in the Family*. New York: Bantam, 1969.
- Alighieri, Dante, *The Comedy of Dante Alighieri*. Trad. Dorothy Sayers. New York: Basic Books, 1963.
- Auden, W. H., *The Dyer's Hand*. New York: Random House, 1962.
- Auden, W. H., *The Collected Poems of W. H. Auden*. New York: Random House, 1976.
- Bly, Robert, *Iron John. Redobândirea masculinității și cele 8 etape ale devenirii*, traducere de Andrei Găitănanu, Editura Herald, București, 2021.
- Bly, Robert; Hillman, James și Meade, Michael, ed., *The Rag and Bone Shop of the Heart*. New York: HarperCollins, 1992.
- Broadribb, Donald, *The Dream Story*. Toronto: Inner City Books, 1990.
- Campbell, Joseph, *Măștile zeului: Mitologia primitivă*, vol. 1, traducere de Cristina Jinca, Editura Trei, București, 2022.
- Campbell, Joseph, *The Masks of God: Primitive Mythology*. New York: Penguin Books, 1969.
- Campbell, Joseph, *This Business of the Gods*, în *Conversation with Fraser Boa*. Toronto: Windrose Films, 1989.
- Camus, Alber, *Resistance, Rebellion, and Death*. New York: Alfred Knopf, 1961.

Clothier, Peter, „Hammering Out Magic”, în *Art News*, noiembrie 1991.

Complete Greek Tragedies, The. Trad. David Green și Richard Latimore. Chicago: University of Chicago Press, 1960.

Corneau, Guy, *Absent Fathers, Lost Sons: The Search for Masculine Identity*. Boston: Shambhala Publications, 1991.

Crowell's Handbook of Classical Literature. Ed. Lilian Feder. New York: Thomas Crowell, 1964.

Cummings, E. E., *Poems 1923–1954*. New York: Harcourt, Brace and Co., 1954.

Dunn, Stephen, *Not Dancing*. Pittsburgh: Carnegie-Mellon University Press, 1984.

Eliade, Mircea, *Nașteri Mistice*, traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, Editura Humanitas, București, 1995.

Eliot, T. S., *Tărâmul Pustiit și alte poeme*, traducere de Șerban Foarță, Mircea Ivănescu, Sorin Mărculescu și Adriana-Carmen Racoviță, Editura Humanitas Fiction, București, 2022.

Ellman, Richard, *Yeats: The Man and the Masks*. New York: Dutton, 1948.

Fuller, Simon, ed., *The Poetry of War, 1914–1989*. Londra: BBC Books and Longman Group UK Limited, 1989.

Gardner, Robert L., *The Rainbow Serpent: Bridge to Consciousness*. Toronto: Inner City Books, 1990.

Grimm Frații, *Poveștile fraților Grimm*, editura Polirom, Iași, 2014

Gurdjieff G. I., *Întâlniri cu oameni remarcabili*, Curtea Veche Publishing House, București, 2019.

Hall, James A, *Jungian Dream Interpretation: A Handbook of Theory and Practice*. Toronto: Inner City Books, 1983. A

se vedea și ediția în limba română, *Interpretarea jungiană a viselor*, Editura Herald, 2013.

Hamilton, Edith, *Mythology*. New York: Mentor, 1969.

Hawthorne, Nathaniel, *The Portable Hawthorne*. New York: Viking, 1960.

Hesse, Herman, *Knulp. Demian*, Editura Rao, 2014.

Hillman, James și Venturi, Michael. *We've Had a Hundred Years of Psychotherapy and the World Is Getting Worse*. San Francisco: Harper Collins, 1993.

Hollis, James, *The Middle Passage: From Misery to Meaning in Midlife*. Toronto: Inner City Books, 1993.

Hopcke, Robert, *Men's Dreams, Men's Healing*. Boston: Shambhala Publications, 1989.

Hopkins, Gerard Manley, *The Poems of Gerard Manley Hopkins*. New York: Oxford University Press, 1970.

Johnson, Robert A, *He: Understanding Male Psychology*. New York: Harper and Row, 1977.

Jones, Ernest, *The Life and Work of Sigmund Freud*, vol. 1. New York: Basic Books, 1953.

Joyce, James, *The Portable James Joyce*. New York: Bantam, 1982.

Jung, C. G., *Opere Complete*, Editura Trei, București, 2019

Jung, C. G., *Viața Simbolică*, în *Opere Complete*, vol. 18.2, traducere de Radu-Gabriel Pârvu, Editura Trei, București, 2019.

Jung, C. G., *Psihologia Religiei vestice și estice*, *Opere Complete*, vol. 11, traducere de Viorica Nișcov, Editura Trei, București, 2010.

- Jung, C. G., *Simboluri ale transformării*, în *Opere Complete*, vol. 5, traducere de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2016.
- Jung, C. G., „Introducere la Frances G. Wickes. Analiza sufletului infantil”, în *Dezvoltarea personalității*, *Opere Complete*, vol. 17, traducere de Viorica Nișcov, Editura Trei, București, 2003.
- Jung, C.G., *Amintiri, Vise, Reflecții*, traducere de Daniela Ștefănescu, Editura Humanitas, București, 2004.
- Kafka, Franz, *The Penal Colony: Stories and Short Pieces*. Trad. Willa and Edwin Muir. New York: Schocken Books, Inc., 1961.
- Kazantzakis, Nikos, *The Saviors of God*. Trad. Kimon Friar. New York: Simon and Schuster, 1960.
- Kierkegaard, Søren, *The Journals of Kierkegaard*. New York: Harper, 1959.
- Kipnis, Aaron, *Knights without Armor*. Los Angeles: Jeremy Tarcher, 1991.
- Lee, John, *At My Father's Wedding*. New York: Bantam, 1991.
- Leonard, Linda, *The Wounded Woman: Healing the Father-Daughter Relationship*. Boston: Shambhala Publications, 1983.
- Little, Brown Book of Anecdotes, The*. Ed. Clifton Fadiman. Boston: Little, Brown, 1985.
- Maloney, Mercedes și Maloney, Anne, *The Hand That Rocks the Cradle*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1985.
- McCracken, Harold, *George Catlin and the Old Frontier*. New York: Bonanza Books, 1959.

- Miller, Arthur, *Moarta unui comis voiajor*, traducere de Ioana Ieronim, Editura Polirom, București, 2013.
- Modern Poems: An Introduction to Poetry*. Ed. Richard Ellman. New York: Norton, 1973.
- Modern Verse in English*. Ed. David Cecil și Alan Tate. New York: MacMillan, 1958.
- Monick, Eugene. *Castration and Male Rage: The Phallic Wound*. Toronto: Inner City Books, 1991.
- Monick, Eugene, *Phallos: Sacred Image of the Masculine*. Toronto: Inner City Books, 1987.
- Moore, Robert și Gillette, Douglas, *Rege, războinic, magician, amant*, Editura Daksha, 2019.
- Nietzsche, Friedrich, *Amurgul Idolilor*, traducere de Simion Dănilă, Editura Humanitas, București, 1994.
- Norton Anthology of Poetry*. Ed. A. Alison. New York: Norton, 1970.
- Osherson, Sam, *Finding Our Fathers*. New York: Free Press, 1986.
- Pederson, Loren, *Dark Hearts: The Unconscious Forces That Shape Men's Lives*. Boston: Shabhala Publications, 1991.
- Perera, Sylvia Brinton, *Descent to the Goddess: A Way of Initiation for Women*. Toronto: Inner City Books, 1981.
- Ressler, Robert și Schactman, Tom. *Whoever Fights Monsters*. New York: St. Martin's Press, 1992.
- Rilke, Rainer Maria, *Elegiile Duineze*, traducere de Nicolae Breban, Editura Ideea Europeană, București, 2022.
- Rilke, Rainer Maria, *Scrisori către un tânăr poet*, Diana Press, 2012.

- Rilke, Rainer Maria, *Selected Poems of Rainer Maria Rilke*. Trad. Robert Bly. New York: Harper and Row, 1981.
- Rousseau, Jean Jacques, *Contractul Social*, traducere de N. Dașcovici, Editura Mondero, București, 2007.
- Schwartz, Delmore, *The World Is a Wedding*. New York: New Directions Press, 1948.
- Shakespeare, William, *Opere Compete*, Editura Univers, București, 1982.
- Sharp, Daryl, *The Secret Raven: Conflict and Transformation*. Toronto: Inner City Books, 1980.
- Sharp, Daryl, *The Survival Papers: Anatomy of a Midlife Crisis*. Toronto: Inner City Books, 1988.
- Thomas, Dylan, *Collected Poems*. New York: New Directions Publishing Co., 1946.
- Thoreau, Henry. *The Best of Walden and Civil Disobedience*. New York: Scholastic Books, 1969.
- Von Franz, Marie-Louise, *Problema Puer Aeternus*, traducere de Lavinia Bârlogeanu, Editura Nemira, București, 2016.
- Woodman, Marion, *Dependența de perfecțiune*, traducere de Ines Simionescu, Editura Herald, București, 2021.
- Woodman, Marion, *Leaving My Father's House: A Journey to Conscious Femininity*. Boston: Shambhala Publications, 1992.
- Woodman, Marion, *The Pregnant Virgin: A Process of Transformation*. Toronto: Inner City Books, 1985
- Wyly, James, *The Phallic Quest: Priapus and Masculine Inflation*. Toronto: Inner City Books, 1989.
- Yeats, William Butler, *The Collected Poems of W. B. Yeats*. New York: MacMillan, 1963.

INDEX

A

abaissement du niveau mentale 124

abandon 64, 79, 90

Adler, Alfred 37

Afrodită 16, 52

Agee, James 19–20, 191

Al Doilea Război Mondial 22, 45, 181

Allen, pacient 107, 135–138

Amfortas, Regele Pescar 109

analiză 11, 45, 97, 100, 128, 160

anima 52, 60, 62, 67, 69–71, 73, 76, 85, 90, 130, 145–146, 155, 169

animus 49–50, 69

anxietate 22, 46, 78–79, 136, 182

de separare 78–79

arderea sutienelor 32

arhetip 4, 58, 67, 132

arhetipal 43, 46, 48, 96, 98, 118, 131

arhetipul amantului 133

arhetipul magicianului 134

arhetipul regelui 133

arhetipul războinicului 133

Ares 52

artiști 160, 187

Asclepius 56

atrizi (blestemul casei atrizilor, The House of Atreus) 77

Auden, W. H. 122, 169, 191

B

Bailey, Pearl 37, 67

bătrânii (*vezi* și bătrânii înțelepți, bătrânii tribului) 24, 31, 93–95, 98, 106–107, 128, 130, 136–138, 152–153, 161, 163, 172, 175, 177–178

Beatrice 70

Berlant, Tony 13

Blake, William 41, 82, 122

Bly, Robert 97, 120, 128–130,
159, 164, 177–178, 185, 189,
191, 196

budism 173

C

Campbell, Joseph 58, 92,
109–110, 143, 191

Camus, Albert 184, 191

Cape Fear 36

castrare 132

„Castration and Male Rage”
/ *Castrarea și furia masculi-*
nă 132

Catlin, George 92, 194

Charles, pacient 65, 85

Clinton, Președinte Bill 51

complex(e) 14, 16, 29–30,
34–35, 37, 43, 45, 49–51,
55, 64–65, 67–68, 72, 75–76,
78, 81, 83–85, 90–91, 97–98,
100, 107, 114, 118–119, 121–
123, 127–129, 132, 135, 137,
144–147, 152, 154, 156–157,
177–180

tată 121–122, 135

mâncare 48

mamă 14, 17, 29–30, 45,
49–51, 55, 64–65, 67–68, 72,

76, 78, 81, 83–85, 90–91, 97,
100, 107, 114, 118–119, 123,
127–129, 144–148, 152, 154,
156–157, 177, 179

putere 16, 35, 37, 132, 178

fecioara-prostituată 84

Conrad, Joseph 124–125

copil interior 47, 72, 83, 104

Corneau, Guy 53, 192

„Country Doctor, The” / *Un*
doctor de țară 157–158

creativitate 98, 160

criminali în serie 60

Cronos (*vezi și* Saturn) 16, 156

Cummings, E. E. 138, 192

Cynthia, pacient 45–46, 48

D

Dante 59, 76, 110, 122, 191

„Death of a Salesman” / *Moar-*
tea unui comis voiajor 183

„Death of Ivan Ilyich, The”,
Moartea lui Ivan Ilici 176

Demian 153, 193

depresie 31, 65, 74, 115, 151,
165–166

Dunn, Stephen 60, 192

durere (en. *grief*, mâhnire, supărare) 12, 14, 20, 24–25, 31–32, 45, 54–55, 57–59, 61–63, 65, 70, 73, 79, 85, 90, 93, 99, 101–104, 109, 114–115, 119, 125, 127, 147–149, 159, 162–166, 172, 189

E

eu/ego 34, 43, 54, 61, 69, 152, 154, 161, 174, 184

Elegiile Duineze 42, 142, 195

Eliade, Mircea 25, 93, 192

Eliot, T. S. 109–110, 192

Empedocle 59

Eros 16, 37, 41, 43, 59, 76, 78, 84–85, 91, 94, 133–134, 145, 169, 175

Eros, ca zeu 41

erou/eroic 20, 54–55, 58–59, 67, 2, 89, 123–124, 149–150, 170, 184

eternitate 59, 80

„dor de eternitate” 59, 80

F

falus 16, 75, 131

fecioara-prostituată 84

complexul fecioarei-prostituate 84

feminin (*vezi și anima*) 16–17, 40, 44–45, 51–52, 60, 62, 64, 78–79, 81, 84–85, 117, 119, 126, 128, 130, 132, 142, 144–146, 155, 172, 178–179

frica bărbaților de 51, 132, 144

Filoctet 54–55, 57–58, 73, 149

frica 17, 23, 29, 35–37, 42, 53, 56, 63, 66, 72, 81–83, 85, 89–90, 99–100, 110, 126, 132, 143–144, 146, 154, 156, 169, 172–173, 175, 177, 184, 189

Finding Our Fathers 119, 195

fomațiune reacțională 64

fotbal 49, 71, 96–97, 99, 101, 113–114

Friedrich, Kaspar David 59, 91, 195

Freud, Sigmund 37, 48, 55, 78–79, 193

funcție transcendentă 161

furie 41, 55, 61, 63, 67, 77, 79–81, 83, 85, 95, 111–112, 119, 151, 153, 166, 169

G

Gauguin, Paul 105

Ge/Gaia 16

George, pacient 70, 92, 194

Gerald, pacient 88

Gillette, Douglas 132, 195

Glengarry Glen Ross 103

Graal, legenda 76, 109

H

Haggard, H. Rider 67

Hawthorne, Nathaniel 123, 125, 193

Hayden, Robert 164

Hemingway, Ernest 88

Heracle 54–55, 57

Hesse, Herman 153, 193

Hillman, James 39, 128, 159, 191, 193

Hitler, Adolf 123, 134

Homer 89

homofobie 173

homosexuali/homosexualitate 51–52, 60, 68, 146

Hopcke, Robert 103, 193

Hopkins, Gerard Manley 112, 193

I

Iisus Hristos 117, 175

Iliada 89

impotență 36

incest 73, 155, 166

inconștient personal/individual 40, 43, 48, 69

individuare 56, 186

inflaționare 48, 132

inițiere (*vezi* și rituri de inițiere, de trecere) 25, 28, 36, 92, 95, 98, 129, 171

introspecție 66

„Iron Hans”, Hans cel de Fier 97–98, 128

„Iron John”, John cel de Fier 98, 120, 128–131, 134, 178

izolare 29, 57, 114–115, 172

J

Johnson, Robert 109, 193

Joseph, pacient 58, 63–65, 92, 109–110, 124, 143, 191

„Judgment, The”, *Judecata* 121–122

Jung 11, 14, 16, 25, 39, 43, 45, 49–50, 55, 67, 69, 72–73, 77, 90–91, 101, 124, 126, 134, 160–161, 166, 170, 180, 182–183, 185–186, 193–194

justiție 189

K

Kafka, Franz 121–122, 125, 127, 157–158, 194

Kazantzakis, Nikos 182, 188, 194

Keen, Sam 128

Kennedy, Președintele John 123

Kierkegaard, Søren 13, 194

Rege, Războinic, Magician, Amant: Redescoperă arhetipurile masculine mature 132, 195

L

Ladies Home Journal 36

Larkin, Philip 105, 115

Lawrence, pacient 56, 74, 158–159

Lawrence, D. H. 56, 74, 158–159

Lee, John 31–32, 194

Legenda Graalului 76, 109

Lyautey, General 187

M

macism 52–53

macho 51–52, 57, 94, 101, 104, 128, 130, 146, 169–170

magician 132, 195

arhetipul magicianului 132–133

matern 8, 14, 17, 29–30, 45, 49, 51, 55, 59, 64, 66–68, 72–73, 76, 78, 81, 83–85, 90–91, 93, 97, 100, 107, 114, 118–119, 123, 127–129, 144–145, 147–148, 152, 154, 156–157, 177, 179

complexul matern 8, 14, 17, 45, 51, 72, 84–85, 91, 118, 123, 128, 147–148, 152, 154, 157, 177, 179

Marea Criză Economică 21, 23

Marea Mamă 55–56, 58, 117

Marx, Karl 38

materia, ca mamă 47–48, 53–54, 93

McKern, Leo 67

Meade, Michael 128, 159, 191
 mentori/mentorat 123, 125,
 163, 171–172, 176

Middle Passage, The 26, 69,
 127, 176, 193

Miller, Arthur 183, 195

menestreli 80

mișcarea de emancipare a bărbatilor 11, 31, 34, 38–39, 128,
 130, 172

mit 17, 55, 58, 109

Monick, Eugene 131–132, 195

Moore, Robert 132, 195

moștenirea lui Saturn 17, 19–41

motivul morții și al renașterii 26–27, 98, 118

„Mourning and Melancholy”/
Doliu și melancolie 79

„My Kinsman, Major Molineaux” 123

muncă 11, 13, 20, 22, 33, 36, 61,
 70, 74, 102, 112–115, 120, 134,
 136, 152, 156–157, 181, 184

N

narcisism 133, 186

Neruda, Pablo 168

nevroză 47, 117, 159

Nietzsche, Friedrich 91, 146,
 172, 195

Sf.Nicolae 105

Norman, pacient 95–98, 101

O

Oedip 73, 93

Olds, Sharon 164

opuse 117

Osherson, Sam 119, 195

Owen, Wilfrid 88

P

patriarhiat (*vezi și* Saturn, moștenirea lui) 68, 82, 117–118,
 121, 131–134, 138, 142, 146,
 155–156, 162, 173

Pederson, Loren 67, 195

phallos 131–132, 195

Phallos: Sacred Image of the Masculine 131, 195

Physis 158

playboy 84

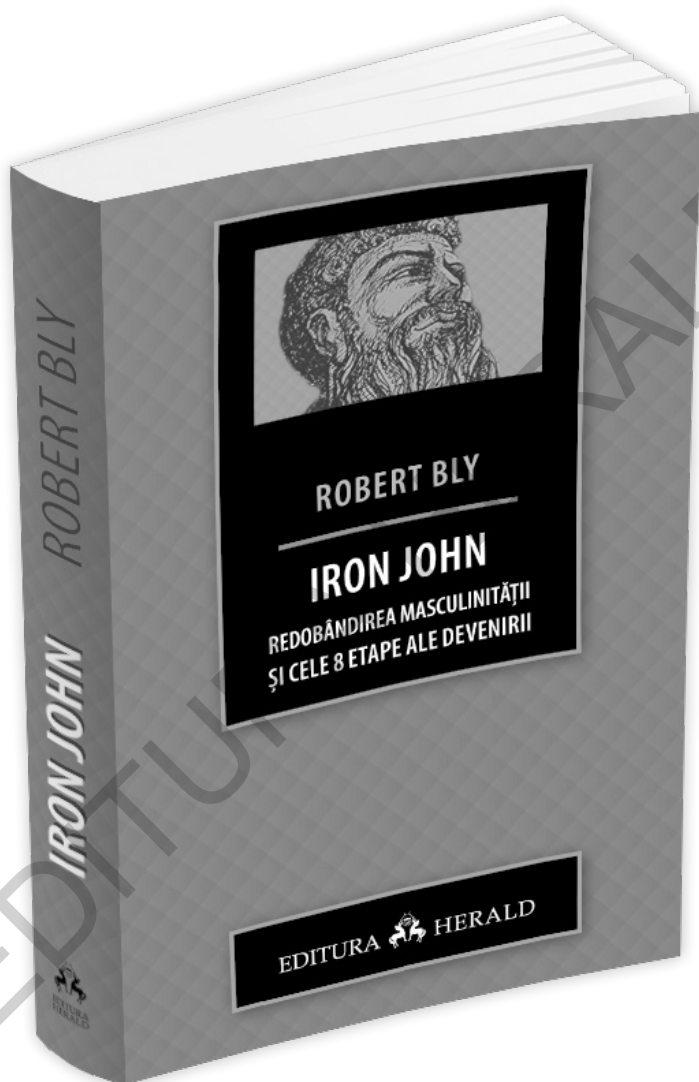
proiecție 39, 43, 47–49, 50,
 55, 60, 66, 70–71, 76, 84, 90,
 123, 145, 156

Prometeu 16, 189

- psihic, niveluri ale 14, 56, 61,
67, 96, 123, 152, 161
- puer aeternus* 65, 196
- putere 16, 32, 34, 37, 43, 50–51,
68, 79–81, 101, 110, 118–120,
128, 145, 154, 156, 160, 187–188
 complexul de putere 16, 35,
 37, 132, 178
- ## R
- rănire, necesară 13, 80–81,
94, 97, 100, 148, 150, 166, 181
- „Red Surrender, The” / *Preda-
rea roșie* 102
- rege 109, 128–129, 132–133
- Regele Pescar 109
- regresie 56
- relație 13, 39, 48, 56, 60–61,
72, 91, 104, 119, 126, 145–146,
172, 178
- religie 43, 158
- Rhea 16
- Richard, pacient 61, 106–107,
150, 192, 195
- Rilke, Rainer Maria 41–44,
60, 127, 142, 162, 179, 195–196
- rit de trecere, de inițiere 24–
26, 28–31, 36, 59, 73, 87–115,
150, 152, 171, 173, 177
- ritual 93, 97, 100, 157
 vezi inițiere
 vezi rituri de trecere
- roluri impuse 14–15, 17, 19–
40, 44, 49, 106, 108, 113, 115,
141–142, 144–145, 150, 155,
159, 163, 168, 176–177, 182
- Romantism 59, 80
- Rousseau, Jean Jacques 19, 196
- „Rumpole of the Bailey” 67
- rușine 34, 36–37, 89–90, 94,
99, 101–102, 105, 114, 125, 130,
132, 147–148, 151, 165, 171
- ## S
- sacrificiu 92, 98, 123
- Santa Fe 33–35, 175
- Sassoon, Siegfried 88
- Saturn 1–3, 12, 15–17, 23, 40,
112, 139, 147, 156, 160, 162,
164, 166–167, 187–189
- moștenirea lui (*vezi* și pa-
triarhat) 17, 19–41
- umbra lui (*vezi* și umbră) 13,
15, 17, 20, 36, 40, 122, 139,
141, 147, 159, 165, 188–189
- saturnian 21, 135, 167, 176,
187

- „Saturn” poemul 164
scarabeu 182
Schwartz, Delmore 110, 114, 196
Secret Sharer, The 124
secrete 8, 15, 17, 31, 36–37, 94, 108, 111, 141, 143, 169
 ale bărbaților 141–152
separare 30, 43, 57–58, 67, 78–79, 95, 171
 anxietate de separare 78–79
sex/sexualitate 13, 37, 41, 51–52, 61, 64, 66, 68, 70–71, 81, 84, 91, 93–94, 98, 101, 145–147, 166, 169, 173
simbol 46, 56, 75, 107, 109, 129
„Symbolic Life, The”/ *Viața simbolică* 25, 101
sine 13, 16, 20, 25–26, 35, 39, 47, 49, 52, 54, 57, 62, 67, 69–70, 73, 77, 79, 85, 95, 98, 101, 104–105, 107, 121, 125–126, 128, 145, 147, 154, 159–160, 164, 175–176, 179, 181
sine fals 154, 176
Shakespeare, William 17, 196
Shapiro, Karl 89
Sky Father / *Tatăl Ceresc* 78, 117–118
Social Contract / Contractul Social 19
sociopat 59, 61
„Sometimes I feel like a Motherless child” 80
Sofocle 54, 133
Speck, Richard 61
Stephen, pacient 60, 66, 70, 89, 192
Straw Dogs 36
suferință 28, 57, 80
- Ș**
„Șarpe” poemul 56
șarpe 56–57, 74, 170
 motivul șarpelui 55
- T**
tată 8, 16, 34, 46, 50, 61, 107, 117–120, 122–123, 125, 127–128, 130, 134, 138–139, 164, 166–167, 179
 complexul tatălui, patern 121–122, 135
Tatăl Ceresc 78, 117–118
terapie, *vezi și* analiză 12, 50, 61–63, 65, 74, 83, 88, 103–104, 137, 165, 171–172, 177, 184

- Thanatos 59
 Thomas, Dylan 27, 117, 189, 192, 196
 Thoreau, Henry 168, 196
 „Those Winter Sundays”/ *Acele duminici de iarnă* 164
 Tolstoi, Leo 176
 transfer/contratransfer 69, 81
 trauma nașterii 78
 Trump, Donald 132
 tulburări alimentare 46, 48
- U**
- umbra 1–3, 12, 15, 17, 20, 32, 34–36, 39–40, 124–125, 139, 147, 159–160, 162, 165, 169, 188–189
 saturniană 13, 15, 17, 20, 36, 40, 122, 139, 141, 147, 159, 165, 188–189
 Unamuno, Miguel 185
 Uranus 16
- V**
- Venus 52
 viață netrăită 48–49, 79, 127, 146, 167, 179–180
 Vietnam 89
 vindecare în 7 pași 162–190
 vise 76, 183, 185, 194
 vrăjitoare 46–47
- W**
- Walder, Paul 134
Wanderer Above the Mists, The / Hoinarul deasupra mării de ceață (tablou) 59
 „Wasteland, The”/ *Tărâmul pustiit* (poem) 109
We've had a Hundred Years of Psychotherapy and the World is Getting Worse 39, 193
 Wright, Frank Lloyd 76
- Y**
- Yeats, William Butler 20, 149–150, 169, 192, 196
- Z**
- Zeus 16, 188–189

**62 DE SĂPTĂMÂNI CONSECUTIVE ÎN LISTA
*NEW YORK TIMES BEST SELLER***

IRON JOHN

REDOBÂNDIREA MASCULINITĂȚII ȘI CELE 8 ETAPE ALE DEVENIRII

ROBERT BLY

Iron John este o carte pentru bărbați. Pentru cei care simt că au parcurs un drum lung și anevoios până la recunoaștere și la a fi bine cu ei înșiși ca bărbați, pentru cei care simt că sunt abia la începutul călătoriei lor de descoperire și afirmare, pentru cei care încă își pun întrebări despre ce nu e în regulă cu ei, cu lumea, cu femeile, cu ceilalți bărbați, însă și pentru cei care abia deschid ochii către vastul univers uman și înțeleg că există în lume forțe potrivnice, dar și complementare. Apoi este o carte pentru femei. Pentru cele care vor să se apropie de spiritul masculin și să vadă lumea cu alți ochi sau care, privind în oglinda celui alt sex, vor să învețe despre sine și despre viață. Plin de respect față de feminitate, față de propriile ei mistere, Robert Bly se lansează în acest efort impresionant de reechilibrare a balanței: femininul, ca și masculinul, are nevoie de o contraparte, care este la fel de profundă, de intensă, de vie, până la urmă. Spiritul masculin, ne învață el, este adânc cât lumea, întunecat, sălbatic, neîmblânzit, umed, misterios...

În același timp serios, realist și înflăcărat, combinând grandoearea mitului cu pragmatismul propriilor noastre lecții din viață și din istorie, Robert Bly a reușit să închege un ghid relevant, util, fermecător, profund, pentru bărbații de pretutindeni. *Iron John* are la bază o poveste veche – *Hans cel de Fier* –, culeasă târziu, abia în sec. al XIX-lea, de Frații Grimm, în care Bly a descoperit expuse cu multă dibăcie de către povestitorii anonimi toate motivele inițierii masculine. Cu talentul său poetic, autorul împletește meșteșugit firele pe care le toarce din povestea lumii, din mituri, basme, legende și din istorie, creând această pânză mitopoetică ce traduce pentru noi relația dintre suflet, minte, corp și natură. Suntem ființe sociale, avem nevoie să aparținem înainte de a deveni noi înșine.

EDITURA HERALD